

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAISEN KIRKON
JÄLLEENRAKENNUSKAUDEN SEURAKUNTATALOJEN
KELLOTAPULIT

Lauri Salminen
Maisterintutkielma
Kulttuuriympäristön
tutkimuksen
maisteriohjelma,
taidehistoria
Musiikin, taiteen ja
kulttuurin tutkimuksen
laitos
Jyväskylän yliopisto
Kevät 2024

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistis-yhteiskuntatieteellinen	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Lauri Salminen	
Työn nimi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jälleenrakennuskauden seurakuntatalojen kellotapulit	
Oppiaine: Taidehistoria (Kulttuuriympäristön tutkimuksen maisteriohjelma, KUOMA)	Työn laji: Maisterin tutkielma
Aika: Kevät 2024	Sivumäärä 69
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan tapaustutkimuksena suomalaisten evankelis-luterilaisten seurakuntatalojen kellotapuleita modernin rakennusperinnön suojelu- ja arvottamiskysymyksinä kulttuuriympäristön tutkimuksen ja taidehistorian näkökulmista. Tutkielmassa selvitetään, millaisia jälleenrakennuskauden kellotapulit ovat ja miten niiden merkitys rakentuu. Tavoitteena on tuoda seurakuntatalojen kellotapulit esiin ilmiönä monipuolisesti ja tunnistaa, mitkä tekijät nostavat ne merkittäviksi.</p> <p>Jälleenrakennuskaudeksi tässä työssä katsotaan 1940- ja 1950-luvut kokonaisuudessaan. Seurakuntataloiksi luetaan ne kirkkomaiset, yleisesti kirkkoiksi mielletyt rakennukset, jotka eivät ole kirkkolain mukaisia kirkkoja. Aineistoon kuuluvat tapulit on valittu kirkkohallituksen rakennus- ja kiinteistörekisteri Basiksesta.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu tutkittavista tapuleista, kirjallisuudesta, viranomais selvityksistä, sanoma- ja aikakauslehdistä, haastatteluista ja empiirisestä kenttätutkimuksesta. Aineiston kerääminen tapahtui useassa vaiheessa ja rinnakkaisesti eri menetelmin, jolloin myös aineiston analyysia tehtiin koko tutkimusprosessin ajan. Analyysimenetelmänä on sovellettu hermeneuttista analyysia.</p> <p>Aihetta taustoitetaan katsauksilla modernin rakennusperinnön tutkimukseen ja arvotuskysymyksiin, sekä modernismiin kirkkoarkkitehtuurissa ja seurakuntien rakentamisessa. Näin pyritään rakentamaan laajempi konteksti, johon seurakuntatalojen kellotapulit voidaan liittää. Tutkittavat tapulit ympäristöineen esitellään ja analysoidaan visuaalisesti, jonka avulla ne voidaan luokitella ja tyyppitellä historiallisiin ja perinteisiin kellotapulityyppeihin. Modernien tapulien kehittymistä tarkastellaan muun muassa kirkkojen suunnittelukilpailujen ehdotusten kautta, sekä vertailemalla ja suhteuttamalla kirkkojen tapuleita seurakuntatalojen tapuleihin. Tapulien merkitysten rakentumista hahmotetaan sekä rakennetun kulttuuriympäristön että niiden tuottaman aineettoman kulttuuriperinnön kautta.</p> <p>Työn tulosten perusteella kaikki tutkitut tapulit perustuvat vanhoihin tapulityyppeihin, näyttäytyen kuitenkin selvästi oman aikansa edustajina. Maaseudun seurakuntatalojen tapulit erottuvat selvemmin omana ryhmänään, kun taas kaupunkien kirkkomaisien seurakuntatalojen tapulit liittyvät läheisemmin kirkkojen tapuleihin. Rakennuksina tapulien keskeisin merkitys on osoittaa sen vieressä seisovan rakennuksen kirkollisuus. Aineettoman kulttuuriperinnön saralla tapulien ympäristöön luoma äänimaisema on niiden keskeisin merkitys kulttuuriperintöyhteisön näkökulmasta.</p>	
Asiasanat: kellotapuli, seurakuntatalo, modernismi, arkkitehtuuri, jälleenrakennuskausi	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	4
1.1	Aiheen valinta.....	4
1.2	Tutkimuskysymykset ja menetelmät	6
1.3	Aiheen rajaus	9
1.4	Aineisto.....	10
2	TUTKIMUKSEN TAUSTA.....	14
2.1	Modernin rakennusperinnön tutkimus	14
2.1.1	Modernismi Suomessa.....	15
2.1.2	Modernismi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkoarkkitehtuurissa.....	18
2.2	Kulttuuriympäristö.....	20
2.3	Rakennetun ympäristön arvottamisesta.....	22
2.3.1	Rakennusperinnön arvottaminen	22
2.3.2	Modernin rakennusperinnön arvotuksen haasteet	23
2.4	Seurakuntatalon kellotapuli tutkimuskohteena	25
2.4.1	Seurakuntatalo	25
2.4.2	Kellotapuli	27
2.4.3	Jälleenrakennuskausi	31
3	KELLOTAPULIT	33
3.1	1940- ja 1950-luvun seurakuntatalojen kellotapulit	33
3.1.1	Härmälän kirkon (seurakuntatalo) kellotapuli 1949.....	34
3.1.2	Vuoriniemen seurakuntatalon kellotapuli 1954.....	36
3.1.3	Hättilän seurakuntatalon kellotapuli 1956.....	37
3.1.4	Nurmijärven seurakuntatalon kellotapuli 1956.....	39
3.1.5	Launeen kirkon kellotapuli 1958.....	41
3.2	Kellotapuli ympäristönsä äänimaiseman rakentajana	42
3.3	Tapulien arkkitehtuuri	46
3.4	Kellotapulit Arkkitehti-lehdessä 1940- ja -50-luvuilla	51
4	KELLOTAPULI KULTTUURIYMPÄRISTÖNÄ	57
4.1	Kellotapulien merkitys rakennettuna kulttuuriympäristönä.....	57
4.2	Kellotapulien merkitys paikallisille yhteisöille	59
5	TAPULI KIRKKOMAISEMASSA	62
	LÄHTEET	67

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta

Tämän tutkielman aiheena on Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jälleenrakennuskauden seurakuntatalojen kellotapulit. Jo opintojen varhaisessa vaiheessa ajattelin käsitteleväni tutkielmassani modernia rakennusperintöä ja sen haasteita. Ensimmäisessä seminaarissa aihetta tarkemmin pohtiessani ehdotettiin ottamaan yhteyttä kirkkohallitukseen, jos heillä olisi ehdottaa jotain ajankohtaista aihetta. Kirkkohallituksen yliarkkitehti Edla Mäkelä ehdotti aiheeksi seurakuntatalojen kellotapuleita. Aihe on kirkkohallituksessakin ollut esillä, kun pohditaan seurakuntataloista luopumisia tai käyttötarkoituksen muutoksia. Esimerkiksi mitä tehdä tapuleille ja niiden kelloille käyttötarkoituksen muutoksen yhteydessä?

Seurakunnat omistavat merkittävän osan maamme vanhimmasta ja arvokkaimmasta rakennetusta kulttuuriperinnöstä. Kulttuurisen muutoksen myötä kirkon jäsenmäärä on laskenut jatkuvasti jo vuosikymmeniä, mikä on tehnyt kirkolle mahdolliseksi selvittää kaikista niistä tehtävistä, jotka ovat perinteisesti kuuluneet kirkon toimialaan. Yksi oleellisimmista tehtävistä tämän tutkielman näkökulmasta on kirkollisen kulttuuriperinnön vaaliminen ylläpitämällä kirkkoja ja muuta rakennuskantaa. Taloudellinen tilanne on pakottanut seurakunnat pohtimaan tiloista luopumista ja toiminnan keskittämistä. Ongelmat näyttävät olevan samanlaisia kuin modernin rakennusperinnön kanssa muuallakin: rakennuksia on liikaa, ne ovat vääränlaisia, liian suuria tai pieniä, kalliita ylläpitää, epätehokkaita tai väärissä paikoissa.

Koska kirkolla on luonnollisesti myös muita tehtäviä, uhkana on, että rakennusperintöön liittyviä kustannuksia karsitaan toiminnasta. Suurimman uhan alla ovat 1900-luvulla rakennetut modernit kiinteistöt, erityisesti seurakuntakeskukset

ja lähiökirkot, joita rakennettiin erityisesti 1900-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Ne ovat tulleet peruskorjausikään ja vaativat monesti pikaisia investointeja. Osa uhanalaisista kohteista on arkkitehtuuriltaan merkittäviä, osa taas ei. Kaikkien näiden rakennusten arkkitehtonisia arvoja ei välttämättä vielä ole tunnustettu. Monet niistä ovat silti aitoja oman aikansa ilmentäjiä ja keskeisiä, yhteisöilleen tärkeitä muistojen ja toiminnan kiinnekohtia.

Seurakuntatalot eivät ole kirkollisia rakennuksia, vaikka niitä saatetaan usein kutsua kirkoiksi (Kirkkolaki 652/2023). Ne eivät ole kirkkolain mukaisia kirkkoja, vaikka niissä usein on kirkkosaliksi vihitty tila, jossa pidetään jumalanpalveluksia. Kirkkolain mukaisia kirkkoja on vain ne rakennukset, joiden rakentamispäätös on vahvistettu rakentamisaikana voimassa olevan lainsäädännön mukaan. Näin ollen näitä rakennuksia ei koske kirkkolain kirkollisia rakennuksia koskevat säädökset, esimerkiksi niiden purkamista tai olennaista muuttamista ei tarvitse vahvistaa Kirkkohallituksessa. Vaikka tällaiset rakennukset jäävät kirkkolain ulkopuolelle, eivätkä kuulu sen suojelun piiriin, niitä voidaan suojella muun lainsäädännön perusteella.

Sakari Salokangas (1967) kuvailee kirjassaan *Kirkkojemme vanhat tapulit* kellotapuleita lähes kaunokirjallisella otteella: *"Tapuli on kirkkomaiseman huomiopiste. Vaikka se on kokonaisuuden osa, se on myös sommitelma sinänsä. Siinä on kirkosta riippumatonta arvoa ja arvokkuutta. Siitä kehittyi korurakennus. Se on kuin kirkonrakentajan vinjetti."* (Salokangas 1967, 7-8). Kellotapulit ovat paitsi "ikäiaikaisia viestintävälineitä", myös maisemassa kauas näkyviä maamerkkejä. Erityisesti modernien kirkkojen yhteydessä, jotka eivät ole perinteisiä "kirkon näköisiä kirkkoja", kellotapuli on ristosymbolin ohella vahvimpia rakennuksen kirkoksi leimaavia elementtejä. Tämä uskon ja hengellisyyteen liittyvä symboliikka ja merkitykset tulee pohdittavaksi silloin, kun tapulin sisältävän kiinteistön käyttötarkoitusta ja omistajaa ollaan vaihtamassa.

Jälleenrakennuskausi valikoitui rajaukseksi useastakin syystä. Yleisesti aikakauden rakennusperintö on ainutlaatuinen kokonaisuus, jossa olosuhteiden ja maailmantilanteen tuomat haasteet muuttivat rakentamisen tapaa merkittävästi hyvin lyhyessä ajassa. Vallinnut materiaalipula pakotti etsimään uudenlaisia tapoja rakentaa. Seurakuntatalo-tyyppisiä rakennuksia ryhdyttiin rakentamaan etenkin 1950-luvulla, kun sotakorvaukset oli maksettu ja ihmiset saatu asutettua. Voidaan sanoa, että rakennustyyppi kehittyi jälleenrakennuskauden aikana vastaamaan muuttuneisiin tarpeisiin. Tästä johtuen 1940- ja 1950-luvuilla rakennettujen seurakuntatalojen määrä on suhteellisen pieni, verrattuna seuraaviin vuosikymmeniin. Näin ollen tällä aikarajauksella kohteiden määrä pysyi riittävän pienenä maisterintutkielman laajuus huomioiden. Valittujen rajausten sisään sopivista seurakuntataloista löytyi loppujen lopuksi vain viisi kellotapulia. Kohteiden vähäinen lukumäärä hieman yllätti, ja pakotti muuttamaan alun perin suunniteltuja tutkimussuuntia.

Jälleenrakennuskauden arkkitehtuuria voi myös ajatella funktionalismin jälkeen vanhimpana modernina rakentamisena. Toista maailmansotaa edeltävä moderni rakennusperintö on vielä suurilta osin toteutettu perinteisen rakentamisen menetelmin. Monet nykyrakentamisen menetelmät, kuten rakennusosien standardisointi ja elementtirakentaminen ovat lähtöisin jälleenrakennuskaudelta. Käsiyö vaihtui teolliseen tuotantoon ja rakentamisen vuosisatainen yhteys metsään katkesi. Lisäksi rakentamisen volyyymi oli ennennäkemätön. Pitkälti näistä syistä, suuri osa tästä rakennusperinnöstä on mielletty tavalliseksi ja arvottomaksi. Sen arvoja ja merkityksiä ei ole tunnustettu, koska niitä ei juuri ole tutkittu. Tilanne on sama myös muulla modernilla, tavallisella arjen rakennusperinnöllä. Tänä päivänä tilanne on muuttumaan päin, modernia perintöä inventoidaan ja tutkitaan enemmän kuin koskaan ennen.

1.2 Tutkimuskysymykset ja menetelmät

Tutkielmani liittyy yleisellä tasolla modernin rakennusperinnön suojeluun, sen arvojen ja merkitysten löytämiseen ja tunnistamiseen. Tutkimuskohteita tarkastellaan kulttuuriympäristöntutkimuksen ja taidehistorian näkökulmista ja tavoitteena on tuoda seurakuntatalojen kellotapulit ilmiönä tutkimuksen piiriin. Tutkimus on empiirinen laadullinen tutkimus, sen tarkoituksena on kuvata ilmiötä havainnoimalla sitä ympäristössään sekä ilmiöön liittyvien dokumenttien avulla.

Tutkielman tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Millaisia ovat jälleenrakennuskauden seurakuntatalojen kellotapulit?
- 2) Miten kellotapulien merkitys rakentuu?

Tavoitteena ei ole tuottaa yleistettävää tietoa kaikista seurakuntatalojen kellotapuleista, vaan tutkimus on tapaustutkimus, jossa kellotapuleita tutkitaan niiden erityisessä kontekstissa. Tällöin tapaustutkimuksen menetelmillä pyritään löytämään tietoa ilmiöön liittyvistä prosesseista ja "lainalaisuuksista" sellaisella tavalla, että tuloksilla voidaan kuitenkin osoittaa olevan jonkinlaista yleistettävyyttä myös laajempiin kokonaisuuksiin (Syrjälä ym. 1994, 12–15). Tavoitteena on siis myös hahmottaa yksittäistapauksen ja suuremman ilmiökentän välisiä kytköksiä, kuten yksittäisen seurakuntatalon kellotapulien liittymistä kaikkien kellotapuleiden joukkoon. Tutkimusstrategiana tapaustutkimus on väljästi määrittyvä, ja sitä voidaan toteuttaa eri menetelmiä yhdistäen. Tapaustutkimus on joustavaa siinä mielessä, että tietoja etsitään sieltä mistä niitä on mahdollista saada (Syrjälä ym. 1994, 14). Käytännössä tutkimusprosessi on monivaiheinen, jolloin eri vaiheet esiintyvät samanaikaisesti ja tulkintaa tapahtuu koko prosessin ajan (Puusa 2020, 149).

Tutkimus on myös historiatutkimusta, sillä keskeisenä tavoitteena on hahmottaa tutkimuskohteiden ilmeneminen ajan rajaamassa tilanteessa ja ympäristössä. Historiatutkimus niveltyy tutkimusstrategiana hermeneuttiseen tutkimusstrategiaan, sillä menneisyyden hahmottaminen perustuu aina tulkintaan.

Hermeneuttisen menetelmän avulla pyritään ymmärtämään ja tulkitsemaan ihmisen toimintaa, kulttuuria tai tekstiä ja selvittämään merkityksiä (Gadamer 2004, 40). Hermeutiikka tulkitsee ”tekstejä”, joita tässä työssä ovat seurakuntatalojen kellotapulit. Kellotapulit nähdään kulttuurisena ilmiönä osana omaa historiallista kontekstiaan, jolloin kulttuuriset tekijät korostuvat, koska ”merkitykset ovat abstraktia todellisuutta”, kuten Emilia Rönkkö tutkimuksessaan asian muotoilee (Rönkkö 2012, 46).

Sellaisissakin tapauksissa, joissa analyysin tukena ja apuvälineenä käytetään muuta kuin verbaalisti ilmaistuja käsitteitä, kuten muotoa ja materiaaleja, tulisi tutkijan osata määritellä joillakin käsitteillä, mitä hän on kysynyt (problematisointi), miten hän on eritellyt ilmiön (analysointi) ja mihin tuloksiin hän on tullut (synteesi) (Anttila 1998). Tämän työn rakenne perustuu Anttilan (1998) esittämiin vaiheisiin; tutkittava ilmiö (kellotapulit) sidotaan muihin ilmiöihin ja tapahtumiin, ilmiöiden kehittymiseen ja ajallisesti samanaikaisiin tapahtumiin, joiden kautta pyritään hahmottamaan tapulien ja niiden merkitysten rakentumista. Tässä yhteydessä ”muut ilmiöt ja tapahtumat” tarkoittaa arkkitehtuurin ja yhteiskunnan modernisoitumista, ”ilmiöiden kehittyminen” seurakuntatalo-rakennustyyppin kehittymistä sekä kellotapulien historiallista kehittymistä ja ”ajallisesti samanaikaiset tapahtumat” kirkkojen ja muun seurakuntien rakentamisen muutosta modernismin nousun myötä.

Hermeneutiikkaan liittyy keskeisesti ns. hermeneuttinen kehä, joka kuvaa tulkinnan metodologisen periaatteen lisäksi myös inhimillisen ymmärtämisen osakokonaisuus-suhteisuutta (Väkevä 1999, 23). Hermeneuttinen kehä on kuvaus ymmärtämisen prosessista, jossa ymmärrys tutkimuksen kohteen merkityksestä syvenee vähitellen toistuvien tulkintakierrosten kautta (Tieteen termipankki 2016). Se kuvaa, miten jokaista yksityiskohtaa on tarkasteltava kokonaisuuden osana ja miten yksityiskohdat vaikuttavat kokonaisuuteen (Anttila 1998; Rönkkö 2012, 48). Toisin sanoen, kokonaisuus tulee ymmärtää yksittäisestä ja yksittäinen kokonaisuudesta (Gadamer 2004, 29). Friedrich Schleiermacher (1768–1834) eritteli osan ja kokonaisuuden hermeneuttista kehää kirjallisuuteen liittyvällä esimerkillä: Siinä missä yksittäinen sana kuuluu tietyn lauseen yhteyteen, kuuluu yksittäinen teksti tietyn kirjailijan tuotantoon, joka taas kuuluu kirjallisuuden kokonaisuuteen (Gadamer 2004, 29).

Martin Heidegger (1889–1976) käsitti ymmärtämisen pysyvästi määräytyneeksi esiyymmärryksestä, joka juontaa juurensa ”yhteisöllisyyteen, joka sitoo meidät traditioon” (Väkevä 1999, 24). Tulkinnan edetessä hermeneuttisen kehän periaatteen mukaisesti tämä esiyymmärrys, joka on aina mukana kaiken uuden ymmärtämisessä,

muuttuu ja vaikuttaa uusiin tulkintoihin, jotka puolestaan muovaavat uutta ymmärrystä (Väkevä 1999, 24; Gadamer 2004, 29). Tulkinta alkaa siitä, että kokonaisuutta tulkitaan osiensa perusteella, mutta prosessin edetessä yksittäisten osien merkitys muuttuu ja tarkentuu jatkuvasti kokonaisuuden ymmärtämisen kautta (Väkevä 1999, 24). Tulkinnan kulkua siis ohjaa ymmärryksen ja esiymmärryksen dialektiikka. Hermeneuttinen kehä on sulkeutumaton, joten tulkintaprosessilla ei ole absoluuttista päätepistettä (Väkevä 1999, 25). Etenemisen mahdollisuuden vuoksi hermeneuttista kehää voidaan kutsua myös hermeneuttiseksi spiraaliksi, jossa ”tulkinta tapahtuu alati jatkuvassa spiraalinomaisessa dialektisessa tiedostuksessa” (Rönkkö 2012, 49; Väkevä 1999, 25).

Hermeneuttisen kehän luonteeseen kuuluu myös, että aineiston keruu, analysointi ja käsitteellistäminen limittyvät toisiinsa tiiviisti (Rönkkö 2012, 39). Tutkimuksessa ei tehdä selvää eroa aineiston luokittelun, tulkinnan ja analyysivaiheiden välille (Puusa 2020, 151). Se ei aina edes ole mahdollista eikä sitä välttämättä nähdä tarpeelliseksi, eikä (Hirsjärvi ja Hurme 2000, 136). Tutkielman tekstissä limittäisiä vaihteita ei erikseen mainita, mutta ne ovat havaittavissa tekstistä.

Vuoropuhelu aineiston keruu- ja analyysivaiheiden välillä lisää tutkimuksen joustavuutta ja mahdollistaa muutosten tekemisen jo empiirisen aineiston keruuvaiheessa (Puusa 2020, 146). Laadullisen tutkimuksen analysoinnissa yhdistyvät analyysi ja synteesi. Laadullisen aineiston analyysin tarkoituksena on luoda aineistosta mielekäs kokonaisuus, jonka avulla on mahdollista tuottaa rikas ja perusteltu tulkinta sekä tehdä johtopäätöksiä tutkittavasta ilmiöstä (Puusa 2020, 147). Analysoinnin jälkeen tulokset tulee tulkita ja selittää. Tulkinnalla tarkoitetaan analyysissa esiin nousevien merkitysten selkiyttämistä ja pohdintaa, jonka tuloksista pyritään laatimaan synteesejä, jotka kokoavat yhteen pääseikat ja auttavat vastaamaan asetettuihin ongelmiin (Puusa 2020, 154–155).

Luokittelun avulla tutkimuskohteista voidaan muodostaa erilaisia jäsenyyksiä ja ryhmittelyjä, jotka kuvaavat kohdejoukon koostumusta tai olemusta. Tässä työssä tutkimuskohteiden joukko ei ole suuri, mutta luokittelun ja tyypittelyn avulla kohteet sijoitetaan johonkin luokkaan, lähinnä typologisin perustein. Tyypittelyn avulla aineisto pyritään yksinkertaistamaan ja yleistämään havainnollisiin tyypeihin analyysin avulla. Vaikka tässä työssä kohteita on vain muutama, tyypittelyn (ja luokittelun) avulla ne voidaan liittää osaksi suurta suomalaisten kellotapulien joukkoa.

Ensimmäinen tutkimuskysymys painottuu enemmän taidehistorian näkökulmaan, toinen taas kulttuuriympäristön tutkimuksen laajempaan näkökulmaan. Ensimmäiseen kysymykseen pyritään vastaamaan selvittämällä, kuinka paljon tapuleita on, milloin ne on rakennettu, missä ne sijaitsevat, millaista arkkitehtuuria ne edustavat ja miten ne liittyvät kellotapulien pitkään perinteeseen sekä aikansa kirkkojen kellotapuleihin.

Merkityksiä ja niiden rakentumista tarkastellaan eri näkökulmista. Pyritään hahmottamaan tapulien merkitystä rakennetun kulttuuriympäristön näkyvinä ja kuuluvina maamerkkeinä, sekä niiden merkitystä ympäristönsä asukkaille. Merkityksiä tarkastellaan rakennussuojelulaissa määriteltyjen rakennuksen merkittävyyttä arvioivien perusteiden pohjalta. Laki rakennusperinnön suojelemisesta (498/2010) määrittelee rakennusten merkittävyyden arviointiin kuusi perustetta: 1) harvinaisuus, 2) tyypillisuus, 3) edustavuus, 4) alkuperäisyys, 5) historiallinen todistusvoimaisuus, 6) historiallinen kerroksisuus. Näiden lisäksi erityisenä tavoitteena on hahmottaa tapuleihin liittyviä aineettoman kulttuuriperinnön merkityksiä.

Aineettomasta kulttuuriperinnöstä rakentuvat yhteisölliset ja kokemukselliset merkitykset eivät sisälly rakennussuojelulain tekstiin, mutta ovat silti oleellisia merkitysten osa-alueita modernin rakennusperinnön kontekstissa. Yhteisöllisiä ja kokemuksellisia merkityksiä määritellään esimerkiksi Suomen museoliiton julkaisemassa merkitysanalyysimenetelmä -oppaassa (Häyhä, Jantunen ja Paaskoski 2015). Tässä työssä en käytä analyysimenetelmänä merkitysanalyysimenetelmää, vaan laajennan sieltä poimittujen määritelmien avulla tarkasteltavien merkitysten kirjoa yhteisöllisten merkitysten suuntaan, vuoden 2000 lähidemokratiaa lisäämään pyrkivän perustuslakiuudistuksen hengen mukaisesti (Karhunen 2014, 17).

Koska aikaisempaa tutkimusta aiheesta ei juuri ole, tutkielma kehittyi ja otti uusia suuntia sitä tehdessä. Työ lähti pienemmästä teoreettisesta taustasta ja kasvoi havaintojen kautta. Viitekehys oli aluksi olemassa määrittämässä mitä palasia otetaan mukaan ja pyritään rikastuttamaan esimerkkien avulla. Pyrkimyksenä ei ole tuottaa yleistettävää tietoa kaikista työn rajauksen tapuleista, vaan tavoitteena on tehdä esimerkki, kuinka niistä etsitään tietoa, minkälaista ja mitä tietoa niistä löytyy ja miten ne ovat yhdisteltävissä erityisesti merkitysten kannalta. Tavoitteena on tuoda seurakuntatalojen kellotapulit esiin ilmiönä monipuolisesti ja tunnistaa, mitkä tekijät nostavat ne merkittäviksi.

1.3 Aiheen rajaus

Laadulliseen tutkimukseen kuuluu aiheen tarkka rajaus. Aikarajauksena tutkielmassa on 1940- ja 1950-luvut, eli tutkittavien kohteiden tulee olla valmistunut tällä aikajaksolla. Käytännössä tämä tarkoittaa jälleenrakennuskautta väljällä tulkinnalla. Jälleenrakennuskauden loppumisesta on erilaisia näkemyksiä ja sen loppua voidaan määritellä eri tavoilla. 1950-luku kokonaisuudessa on otettu mukaan selkeyden vuoksi. Vaikka 1950-luvun lopun kohteet voidaan nähdä sijoittuvan varsinaisen jälleenrakennuskauden jälkeiseen aikaan, liittyvät ne kuitenkin samaan

yhteiskunnalliseen ja rakentamisen muutokseen kuin varsinaisen jälleenrakennuskauden kohteet.

Jälleenrakennuskauden arkkitehtuurilla ja 1950-luvun modernismilla voidaan perustellusti nähdä selviä eroavaisuuksia, mutta seurakuntatalorakentamisen yhteydessä ajattelen 1950-luvun loppupuolen kohteiden täydentävän ja rikastavan kokonaisuutta. Näin aikakauden kulttuurinen ja rakennustekninen muutos ja kehitys havainnollistuu selkeämmin, ja näyttää rakennustyyppin johdonmukaisen kehityspolun kohti 1960-luvun modernismia. Myös mahdollisten jatkotutkimusten kannalta täydet vuosikymmenet selkeyttävät sisältöä.

Toisena rajauksen toimii Basis-tietokanta. Tutkielmassa on huomioitu vain ne kohteet, jotka on kirjattu Basikseen. Kirkkohallituksen rakennus- ja kiinteistörekisteri Basis on kohderekisteri, jossa on perustiedot seurakuntien rakennuksista, kiinteistöistä ja arvoesineistä. Basis ei ole avoin tietokanta, mutta olen saanut kirkkohallituksen yliarkkitehti Edla Mäkelältä kaksi tulostetta eri hakusanoilla ja rajauksilla.

Basikseen ei ole kirjattu kaikkia seurakuntataloja tai kellotapuleita, sillä kaikki seurakunnat eivät ole vielä kirjanneet kaikkia rakennuksiaan kyseiseen tietokantaan (Mäkelä 2022). Myös kellotapulien määritelmä saattaa vaihdella, termiä saatetaan käyttää yhtä lailla pienestä kellotelineestä kuin kirkon tai rakennuksen kellotornista. Pitäytyminen Basikseen kirjatuihin kohteisiin selkeyttää ja helpottaa myös mahdollisia jatkotutkimuksia tai tämän tutkielman täydentämistä. Basiksen luettelon täydentymisen myötä on mahdollista tarkistaa, mitä kohteita luetteloon on lisätty tämän kirjoittamisen jälkeen.

1.4 Aineisto

Tutkimusaineistoni koostuu tutkittavista tapuleista, kirjallisuudesta, erilaisista selvityksistä, kuten kulttuuriympäristöselvityksistä ja rakennusinventoinneista, sanoma- ja aikakauslehtien artikkeleista, arkistoaineistoista, haastatteluista, sekä empiirisestä kenttätyöaineistosta. Laadulliselle tutkimukselle tyypillisesti aineiston kerääminen tapahtui useassa vaiheessa ja rinnakkaisesti eri menetelmin, jolloin myös aineiston analyysia tehtiin koko tutkimusprosessin ajan (Puusa 2020, 146).

Aluksi kävin läpi Basis-tietokannasta saamani tulosteet. ”Kellotapuli” hakusanalla tietokannasta löytyi 14.4.2022 noin 290 kellotapulia, joista suuresta osasta ei ole ilmoitettu rakennusvuotta. Tutkielmani aikarajaukseen sopivat sekä ajoittamattomat tapulit eli ne, joiden rakennusvuotta ei ole ilmoitettu, kävin läpi internethakujen avulla. Rajauksiin sopivia tapuleita löytyi tästä luettelosta yksi, Härmälän seurakuntatalon tapuli Tampereella. Toisessa läpikäymässäni tulosteessa hakusana on ”seurakuntatalo”, ja aikarajauksena 1940- ja 50-luvut. Luettelossa on myös muutamia 1930-luvulla rakennettuja seurakuntataloja ja kaikki ne, joissa

valmistumisvuotta ei ole ilmoitettu. Näillä rajauksilla 21.9.2022 tulostettuun luetteloon jäi noin 120 läpikäytävää kohdetta. Näiden tulosteiden tiedoista löysin tutkimuskohteeni, yhteensä viisi seurakuntatalon yhteydessä sijaitsevaa kellotapulia. Basikseen kirjatut kohteet kävin läpi internetin kuva- ja karttahakujen avulla.

Kirjallisuuden avulla pyrin hahmottamaan ja selvittämään jälleenrakennuskauden mukanaan tuomia muutoksia, jotka vaikuttivat seurakuntatalojen ja niiden kellotapulien syntyyn ja muotoutumiseen sellaisiksi kuin ne ovat. Arkkitehtuuria käsittelevästä tutkimus- ja tietokirjallisuudesta selvitin rakentamisen menetelmien ja suunnittelun periaatteiden kehittymistä sekä kirkollisen että maallisen rakentamisen yhteydessä. Tässä yhteydessä keskeisimpiä teoksia olivat Timo Kohon modernismia Suomessa käsittelevät kirjat, kuten *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900–1960* (2000) Marja Terttu Knapaksen ja Soile Tirilän *Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria 1917–1970* (2008). Kirjallisuuden kautta tarkastelen myös laajempaa yhteiskunnallista muutosta, johon liittyi myös kirkon toiminnan muuttuminen, joka taas johti uudenlaisiin tilatarpeisiin seurakuntien toiminnassa. Lisäksi tein myös katsauksen kirkkojen ja kirkkomaisten rakennusten muotojen modernisoitumiseen sekä siihen liittyviin aikalaiskeskusteluihin, johon seurakuntatalot osaltaan liittyvät. Seurakuntatalojen muodostumiseen ja kehittymiseen liittyen oleellisia julkaisuja ovat olleet Oscar Ortiz-Niemisen (2021) väitöskirja *Kaikenlaiselle toiminnalle tilaa riittää, kaikenlaisille seurakuntalaisille paikkoja on: Monitoimikirkkoarkkitehtuuri Helsingin seudulla 1900–1960-luvuilla* sekä Kerttu Loukusan (2023) inventointiraportti *Pirkanmaan seurakuntatalot 1945–1999*.

Rakennusinventointeja ja kulttuuriympäristöselvityksiä on tehty suuremmissa kaupungeissa. Tutkielmani kohteista kolmea on jossain määrin käsitelty erilaisissa selvityksissä. Selvitykset antoivat oleellisia perustietoja kohteista. Myös erilaisista teemainventoinneista on löytynyt sovellettavia tietoja, kuten esimerkiksi Hämeenlinnassa tehty koulurakennusinventointi (Heiskanen, 2016).

Arkkitehti-lehden arkistosta kävin läpi 1940- ja 1950-lukujen lehdet. Näissä artikkeleista poimin aineistooni aikalaiskeskusteluja ja mielipiteitä siitä, miltä kirkkojen tulisi näyttää ja millaisia tavoitteita ja pyrkimyksiä niiden suunnitteluun sisältyy, kuten piispa Eino Sormusen (1957) artikkeli *Sakraalirakennuksille asetettavista historiallisista, esteettisistä ja liturgisista vaatimuksista* (Sormunen 1957, 143–144). Myös kirkkojen suunnittelukilpailujen esittelyt olivat tutkielmani kannalta mielenkiintoisia, sillä niissä esiintyviä kellotapuli ja -torniratkaisuja analysoimalla, sekä vertailemalla niitä toteutettuihin tapuleihin, pystyin muodostamaan käsityksen kirkkojen modernien kellotapulien yhteisistä ja yleisistä tai toistuvista piirteistä. Myös kilpailujen toteuttamattomat ehdotukset ovat kiinnostavia, sillä niiden avulla voi laajentaa käsitystä siitä, millaiset ratkaisut nähtiin epäsoveliaina tai liian rohkeina silloiseen maailmaan.

Sanomalehtien arkistoista löytyi yksittäisiä seurakuntataloja tai tapuleita sivuavia artikkeleita. Hätilän seurakuntatalon ja tapulin kohdalla kirjoituksia löytyi

selvästi eniten, johtuen siitä, että kiinteistön kohtalonhetket ovat käsillä juuri nyt, kun rakennuksista luopuminen näyttää todennäköiseltä. Hätilän kaupunginosan asukkaiden yleisönosastokirjoituksista kuvastuu hyvin kirkon, ja myös kellotapulien merkitys kaupunginosan asukkaille (esim. HäSa 7.10.2022 ja 5.1.2021). Lisäksi artikkelit, joissa on haastateltu kirkon työntekijöitä, antoivat ajantasaista tietoa ja näkemyksiä kohteiden käyttäjiltä ja niissä työskenteleviltä toimijoilta (esim. HäSa 21.7.2012).

Arkistoaineistot koostuvat rakennusvalvonnan arkistojen dokumenteista. Arkistoaineistojen avulla pyrin selvittämään rakennusten ja ympäristöjen aikojen saatossa tapahtuneita muutoksia esimerkiksi rakennuslupa- ja muutokuvien avulla. Seurakuntien arkistoihin ei ollut tämän tutkielman yhteydessä mahdollista päästä tutustumaan. Tampereelle ei ollut aikoja varattavissa arkiston digitointihankeen takia, Hämeenlinnassa taas arkisto oli jaettu kahteen eri sijaintiin, jotka molemmat olivat suljettuja sisäilmaongelmien takia (Jokela 2022; Rantala 2023). Muiden seurakuntien arkistoihin ei ollut tämän tutkielman yhteydessä mahdollista päästä tutustumaan pitkien välimatkojen takia. Seurakuntien arkistoja ei ole juurikaan digitoitu, joten niiden tutkiminen vaatii pääsyn fyysiseen arkistoon.

Haastatteluaineiston kerääminen tapahtui puhelimen välityksellä toteutetuilla haastatteluilla. Haastattelujen tavoitteena oli selvittää eri tapulien kellojen soiton tapoja, ja hahmottaa niiden vaikutusta kulttuuriympäristöön äänimaiseman luojina. Haastattelin yhteensä viittä henkilöä, jotka todennäköisesti parhaiten tuntevat tapulien käytön. Haastatellut olivat suntioita, seurakuntamestari ja kanttori. Haastattelut noudattivat puolistrukturoidun haastattelun periaatteita (Puusa, 2020, 111-112). Olin muotoillut haastattelujen teemat valmiiksi, joskin sellaisiksi, että niitä pystyi soveltamaan ja tarvittaessa ohittamaan, tapulista ja sen ominaisuuksista riippuen. Kellojensoittojen käytänteiden lisäksi kysymykset koskivat haastateltavien omia näkemyksiä kellojen soiton merkityksistä ja muuttumisesta sekä yleisempiä näkemyksiä tai tietoja kohteiden tulevaisuudesta. Haastattelujen tiedot tallensin kirjoittamalla käsin muistiinpanot, jotka kirjoitin puhtaaksi heti haastattelun jälkeen.

Kenttätutkimusta tein kahdessa kohteessa, Härmälässä ja Hätilässä. Kenttätyökäyntien yhteydessä valokuvasin kellotapulit ja niiden ympäristön, sekä tein havaintoja ja mittasin tapuleita mahdollisuuksien mukaan, rakennushistoriaselvityksen periaatteita soveltaen (Sahlberg 2010). Havainnot kirjasin muistiin kenttätyöpäiväkirjaan. Tutkittavien tapulien lisäksi havainnoin ja tein muistiinpanoja myös ympäristöstä laajemmin, kuten ympäröivää rakennuskantaa ja tapulin sijoittumista maisemaan. Havainnointi maastossa voidaan nähdä ns. ensimmäisen asteen hermeneuttisena tulkintana, joka muodostuu välittömästä ympäristökokemuksesta (Rönkkö 2012, 207). Vertailemalla ja yhdistelemällä havaintojani laajemmasta ympäristöstä muihin lähteisiin, kuten kulttuuriympäristöselvityksiin, pyrin saamaan käsityksen jokaisesta tapulista omassa kontekstissaan. Laajemman ympäristöyhteyden mukaan ottaminen liittyy tutkielman

vahvemmin myös kulttuuriympäristön tutkimukseen taidehistoriallisen arkkitehtuurinäkökulman lisäksi.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTA

2.1 Modernin rakennusperinnön tutkimus

Modernista arkkitehtuurista ja modernismista on kirjoitettu lukemattomia tekstejä ja kirjoja, mutta modernista arkkitehtuurista rakennusperintönä toistaiseksi melko vähän. Yli 90 prosenttia ympäristöstämme on rakennettu toisen maailmansodan jälkeen, mikä tekee Suomesta rakennuskannaltaan poikkeuksellisen nuoren maan muuhun Eurooppaan verrattuna (MV 2023, 14). Vaikka 1900-luvun jälkimmäisen puoliskon nopea ja laajamittainen yhteiskunnan muutos on aiheuttanut huolta rakennetun ympäristömme historiallisen kerroksellisuuden säilymisestä, ei muutoksen myötä syntyneitä infrastruktuurin kerroksia ole osattu arvostaa, eikä niitä ole juurikaan jäsennetty tutkimuksellisessa mielessä (Vuorinen, 2012, 81).

Saksalainen kulttuurikriitikko Walter Benjamin on 1930-luvulla todennut, että arkkitehtuurin havainnointia määrittää pitkälti tottumus ja hajamielisyys (Benjamin 1939, 268). Tämän kaltaisen ajattelun johdosta ympäristömme näyttäytyy niin arkipäiväisenä ja itsestään selvänä, että arvostavan ja rakentavasti kriittisen suhteen muodostuminen siihen on hidasta ja hankalaa. Pääsääntöisesti aikakauden arkkitehtuuri ei ole vielä *sensus communis*’n, eli ns. jaetun maun piirissä (Vuorinen 2012, 81). Tästä on seurannut se, että rakennusten kohtaloiden kysymyksiä on käsitelty lähinnä teknillisin ja taloudellisin argumentein.

Rakennukselle annetut arvot ja arvotukset määrittävät rakennuksen säilymistä ja sitä, miten siihen suhtaudutaan sekä millä tavoilla sitä korjataan tai siihen kajotaan. Arvottamisen näkökulmasta moderniin rakennusperintöön liittyy erityispiirteitä, jotka poikkeavat perinteisen rakennusperinnön arvottamisesta, ja joita ei vielä tunnisteta riittävän hyvin. Tutkittua tietoa tarvitaan kaavoituksen, korjaussuunnittelun ja suojelun pohjaksi.

Modernia rakennusperintöä koskeva tieto on hajanaista, järjestelemätöntä, eikä sitä usein ole kootusti saatavilla (Museovirasto 2023, 29). Tieto voidaan jaotella kahteen ryhmään, toteutuksen yhteydessä syntyneeseen ja myöhempään tulkintaan. Museoviraston mukaan tarvetta on erityisesti valtakunnallista kokonaiskehitystä avaavalle tiedolle, kuten tilastot ja rakennustyyppien kehitys, sekä sitä yhteen vetävälle ja ilmiöitä selittävälle tutkimukselle (MV 2023, 30). Tiedontarve on korostunut erityisesti 1960-luvun jälkeisen rakennusperinnön kohdalla. Eri toimijat tuottavat tietoa omissa prosesseissaan ja näistä tiedot tallentuvat omiksi tietovarannoikseen. Tiedon luonteeseen liittyvistä haasteista Museovirasto (2023) nostaa esiin mm. rakennuksiin liittyvän tiedon jakautumisen rakentamiseen liittyvään tietoon ja kulttuuriympäristötietoon sekä kvantitatiivisen tiedon tarpeen, kuten esimerkiksi paljonko eri rakennustyyppisiä on, milloin rakennettu ja missä sijaitsevat (MV 2023, 33). Museoviraston Rakennettu hyvinvointi -hanke on kartoittanut näitä kysymyksiä vuodesta 2010 asti. Hanke keskittyy toisen maailmansodan jälkeiseen rakennusperintöön tavoitteenaan kerätä ja tarjota tietoa rakennetun ympäristön ilmiöistä, tunnistaa niiden keskeiset ominaispiirteet ja aikalaisarvot sekä määrittellä rakentamisen ja ympäristöjen historiallisia nykyarvoja ja merkityksiä (MV 2023, 36).

Suomessa modernin rakennusperinnön tutkimuksen painopiste on viime vuosikymmenen aikana siirtynyt kohti kulttuurisista prosesseista käsin tarkasteltavaa kulttuuriympäristön tutkimusta, ja modernia rakennusperintöä on tutkittu entistä enemmän yhteiskunnallisten muutosten ja kulttuurihistoriallisten ilmiöiden näkökulmista (Vuorinen 2023). Juha Vuorisen (2023) mukaan modernin rakennusperinnön tutkimuksessa päämäärän tulisi olla diskurssien moneuden hyödyntämisessä (Vuorinen 2023). Tämä laajentaisi käytettäviä aineistoja, joiden avulla pystyttäisiin paremmin näkemään rakennuskulttuurin ja tätä määrittävän kulttuuriympäristön eri osa-alueiden välisiä syy-seuraussuhteita. Museovirasto nostaa lisäksi tämän päivän tutkimukselliseksi painopisteeksi kestävyiden eri näkökulmineen (MV 2023, 35).

Seurakuntatalojen osalta koottua tietoa on toistaiseksi saatavilla vain vähän, ja niiden kellotapuleista ei lainkaan. Ylipäätään, 1900-luvun modernit kellotapulit näyttävät olevan lähes tutkimaton ilmiö.

2.1.1 Modernismi Suomessa

Modernismi on ollut hallitseva ilmiö suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900-luvulla. Sotien jälkeisen rakentamisen volyymin myötä Suomesta on kansainvälisesti tarkasteltuna muotoutunut ”eräänlainen modernismin lintukoto” ja suomalainen kulttuuriympäristö tunnetaan kansainvälisesti parhaiten modernista arkkitehtuuristaan (Koho 2000, 5). Suomalainen modernismi ei kuitenkaan ole yhtenäinen tyyliä tai koulukunta. Timo Kohon (2000) mukaan se tulee ennemminkin nähdä rationaalisuutta arvostavana työ- ja ajattelutapana (Koho 2000,

5). Yksi lähtökohta, josta suomalaisen modernismin voidaan katsoa saaneen alkunsa, on arkkitehtien halu irtaantua menneisyydestä, erityisesti klassisesta traditiosta 1900-luvun alussa.

Modernismin alkua ja alkuvaiheita on tulkittu eri tavoin, eikä modernismin alusta ole yksiselitteistä näkemystä. Koho (2000) vertaa modernismia sateenkaareen kirjassaan *Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900–1960*. Modernismiin liittyvien teorioiden sateenkaarimaisen moninaisuuden lisäksi modernismi muistuttaa sateenkaarta myös siltä osin, että kummankaan alkua tai loppua ei ole näkyvissä (Koho 2000, 8).

Modernismin juuria tarkasteltaessa ehkä kauimmaksi menneisyyteen menee Sigfried Giedion kirjassaan *Space, Time and architecture* (1941), jonka näkemyksen mukaan modernismin lähtökohdat juontuvat jo renessanssin ihmiskeskeisestä ja luonnontieteisiin luottavasta maailmankuvasta ja ajattelutavasta (Koho 2000, 8). Kenneth Frampton (1980) esittää modernismille kolme erilaista taustasuuntausta, joita ovat vuosien 1750–1900 klassistinen arkkitehtuuri, joka heijasti kulttuurisia muutoksia, kiihtyvä kaupungistuminen vuosien 1800–1909 välillä sekä teknisen kehityksen ja innovaatioiden vaikutus rakennusten muodonantoon vuosina 1775–1939 (Koho, 10). Russel Hitchcock (1958) taas esittää modernin arkkitehtuurin jatkuvana historiallisen kehitysprosessina kahden viimeisen vuosisadan aikana (Koho 2000, 9). Hän jakaa modernismin kahteen osaan, ensimmäiseen ja toiseen sukupolveen. Ensimmäiseen kuuluvat hänen mukaansa art nouveau -arkkitehdit, toiseen sukupolveen kuuluvat funktionalistit 1920-luvulta eteenpäin.

Modernismin käsitteen määrittelyn ongelmakenttä on eri yhteyksissä rajattu eri tavoin. Kansainvälisesti puhutaan 1900-luvun rakennusperinnöstä, kuten esimerkiksi Madridin asiakirjassa (ICOMOS 2011), kotimaisittain modernilla rakennusperinnöllä on voitu tarkoittaa funktionalismia ja sen jälkeistä arkkitehtuuria, sotien jälkeistä rakennusperintöä tai itsenäisyyden ajan ”suomalaista” rakennustaidetta (Tuominen 1992, 9). Kansainvälisissä yhteyksissä modernismin yhteydessä on usein puhuttu 20. vuosisadan rakennusperinnöstä, ja puhumalla uudemman ajan arkkitehtuurista on voitu välttää hankalan kentän tarkempi määrittely (Tuominen 1992, 9).

Uudenlainen moderni ajattelu alkoi kehittymään Euroopassa viimeistään 1920-luvulla. Toisen maailmansodan jälkeen ryhdyttiin kehittämään uusia funktionaalisia muotoja ja rationaalisia menetelmiä, joita toteutettiin yhä enemmän betonista, teräksestä ja lasista (Tietz 2008, 30). Walter Gropiuksen johtama Bauhaus toimi modernin suunnittelun edelläkävijänä. Gropius loi modernistiselle arkkitehtuurille identiteetin, joka tietoisesti väheksyi tradition merkitystä. Sveitsiläinen Le Corbusier loi 1920-luvun alun kirjoituksillaan modernille arkkitehtuurille moraalisen ohjelman, jonka mukaan uudistetulla arkkitehtuurilla voitiin toteuttaa sosiaalisen tasa-arvon periaate (Koho 2000, 43). Funktionalismi halusikin irtisanoutua esteettisestä tyylikäsitteestä ja korostaa identiteettiään ideologiana (Koho 2000, 58). Sosiaalisen tasa-arvon lisäksi modernismin keskeisiä ideologisia periaatteita ja tavoitteita oli

rakentamisen rationaalisuuden ja taloudellisuuden korostaminen sekä toiminnallisuuden, funktion, korostaminen suunnittelussa.

Funktionalismi hyväksyttiin Suomessa arkkitehtien keskuudessa yleisesti jo 1930-luvun alussa. Se ei kuitenkaan merkinnyt kansainvälisen modernismin kaikkien ilmiöiden täysipainoista rantautumista Suomeen (Koho 2000, 44). Arkkitehtimme eivät välttämättä sisäistäneet funktionalismin ohjelmallisuutta kovinkaan syvällisesti, vaan käsitys uudesta ilmiöstä perustui usein valokuviiin ulkomaisista kohteista ja näin ollen varhainen modernismi jäi Suomessa melko puhtaasti esteettiseksi tyyliksi (Koho 2000, 44; Salokorpi 1990, 23). Myös Suomen rakennusteollisuuden osaaminen vaikutti ohjelmallisen modernismin toteuttamiseen. Meillä ei vielä 1920-luvulla kyetty toteuttamaan vaativia betonirakenteita, jotka olivat kansainvälisessä modernismissa keskeisessä asemassa (Koho 2000, 45). 1930-luvun Suomessa modernismi vaikutti enimmäkseen sairaala-, teollisuus-, urheilu-, ja kasarmiarkkitehtuurissa.

1940-luvun myötä kansainvälisestä modernismista hiipui eurooppalaiselle funktionalismille ominainen sosiaalinen paatos, modernismi pelkistyi tyyliksi ja sen ideologinen tehtäväkenttä kapeni (Koho 2000, 79). Suomessa modernismi vahvistui 1940-luvulla, kun nuoret arkkitehdit saivat yhä enemmän valtiollisia ja kunnallisia virkoja. Modernistit alkoivat keskittymään enemmän järjestelmällisen suunnittelutyön organisointiin ja rakentamisen tehokkuuden parantamiseen, sillä "arkkitehtonisen avantgardismin aika oli ohi" (Koho 2000, 81). Suomen Arkkitehtiliitto perusti standardoimistojärjestön vuonna 1942. Eettiset arvot nousivat rakentamisessa esteettisten arvojen yläpuolelle. Vaikka suunnittelutyötä tehtiin eettiset arvot edellä, modernismi koettiin 1940-luvulla hyvinkin esteettiseksi ilmiöksi ja ylellisyydeksi sodan kärsimälle köyhtyneelle kansakunnalle (Koho 2000, 84).

Rakentamisen teknisiä ja taiteellisia ulottuvuuksia sisältävä murroskausi on paikallistettavissa 1950-luvun tienoille ja sen molemmin puolin. 1940-luvulla jälleenrakennuskaudella rakennettiin vielä melko perinteisin menetelmin niistä materiaaleista mitä oli saatavilla, mutta samaan aikaan kehitettiin tarpeeseen myös tyyppitaloja ja luotiin standardisoitua rakentamista. 1950-luvulla kehitys jatkui ja monipuolistui ja 1960-luvun myötä tapahtui suuri murros teräsbetonirakenteiden ja elementtirakentamisen myötä. 1950-luvulla modernismi ei enää ollut avantgardistinen ideologia, vaan siitä oli tullut yleispätevä normisto, joka dominoi kaikkea rakentamista (Koho 2000, 113). Vasta 1960-luvulla alettiin näkemään ja ymmärtämään modernistisen arkkitehtuurin ideologinen luonne kulttuurihistoriallisena jatkumona (Koho 2000, 117).

Laura Tuomisen (1992) mukaan suurin inventointitarve kohdistuu 1940-luvun ja sen jälkeisen rakennusperinnön inventointiin ja sen säilyttämiskysymyksiin (Tuominen 1992, 9). Vaikka Tuomisen teksti on kirjoitettu jo noin 30 vuotta sitten, näyttää ajatus olevan yhä ajankohtainen, vaikka tänä päivänä inventointien tarve kohdistuu jo myös nuorempiin, 1970- ja 80-lukujen rakennuksiinkin.

2.1.2 Modernismi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkkoarkkitehtuurissa

Suomalainen kirkkorakentaminen on ollut tiiviisti sidoksissa Ruotsiin aina toiseen maailmansotaan asti. Toisen maailmansodan jälkeen suomalaisissa arkkitehtipiireissä ryhdyttiin kuitenkin kritisoimaan ruotsalaista nykyarkkitehtuuria. Sitä pidettiin liian romanttisena ja leikkisänä (Koho 2008, 165). Suomalaiset suuntautuivat yhä enemmän rationalistiseen ajatteluun ja suunnitteluun, jolloin kansainvälisiä vaikutteita ryhdyttiin hakemaan muualta kuin Ruotsista. Muutos näkyy selvästi kirkkorakentamisessa, jonka vaikutteet ja uutuudet olivat vuosisatojen ajan tulleet maahamme lähinnä Ruotsista.

Vuosisadan vaihteen art nouveau ja kansallisromantiikan jälkeen 1920-luvulle tultaessa inspiraatiota kirkkojen suunnitteluun haettiin niin historiallisesta arkkitehtuurista kuin esimerkiksi Italian maaseudun vähäeleisestä, mutta mittasuhteiltaan harmonisesta arkkitehtuurista (Jetsonen, 2003, 6–7). Vasta itsenäistynyt Suomi etsi tuolloin arkkitehtuurissaankin uudenlaisia muotoja, ja lukuisten arkkitehtikilpailujen myötä kirkoista tuli laajentuneen arkkitehtikunnan tavoiteltuja suunnittelukohteita (Knapas, 2008, 8). Uutena ilmiönä 1920-luvun kirkkoarkkitehtuurissa heijastui myös ruotsalaisen nuorkirkollisen liikkeen teologinen näkemys, jossa alttari miellettiin kirkon uskonnolliseksi keskukseksi. Alttarin sekä kuoriosan merkitystä ryhdyttiin korostamaan myös arkkitehtuurin keinoin (Knapas, 2008, 8).

1920-luvulla jälleen suosioon noussut klassismi ja siihen liittyvä symmetria näkyvät vahvasti myös kirkkorakennuksissa. Erillisiä kellotapuleita ei juuri rakennettu vaan, kellot sijoitettiin kirkkorakennuksen torniin. 1920-luvulla tehtiin silti joitain tapuleita, kuten Oiva Kallion piirtämän Aurejärven kirkon tapuli (1924). Aurejärven kahdeksanjalkainen, nelilappeiseen terävään kattorakenteeseen päättyvä, paanuilla kauttaaltaan vuorattu pukkitapuli, on hyvä esimerkki historiallisten vaikutteiden ja muotoratkaisujen käyttämisestä suunnittelun lähtökohtana.

1930-luvulla italialaisvaikutteinen klassismi yhdistyi uusasiallisuuteen. Kirkkosali oli usein muodoltaan basilika ja kirkkoihin tehtiin joko korkeat campanilettyyppiset kello- tai päätytornit (Knapas 2008, 9). Viimeistään 1930-luvun alussa funktionalismi saavutti kirkkorakentamisen myös Suomessa. Varhainen esimerkki uudesta tyylistä on Käpylän kirkko (Eero Ilmari Sutinen 1930) Helsingissä, jossa on jo selviä funktionalismin piirteitä, mutta detaljit ovat yhä klassistisia. Monet vuosikymmenen funktionalistista kirkoista ovat jo pitkään kuuluneet suomalaisen modernismin merkkiteoksiin.

Seurakuntien sosiaalinen toiminta alkoi 1930-luvulla monipuolistua ja siirtyä ulos kirkon ja pappilan piiristä (Knapas 2008, 10). Kirkkojen ympärille suunniteltiin myös kokoontumis- ja harrastustiloja sekä viranhaltijoiden asuntoja. Tilaohjelmien monipuolistuminen ennakoiti tulevaa uutta rakennustyyppiä, seurakunnallista

työkeskusta. Suurin kaupunkiin rakennettiin ensimmäiset kaupunginosakirkot, kuten Turun Martin kirkko (1933).

1940-luvulla rakennettiin vain muutamia kirkkoja. Niitä ei pidetty valtion tai Kirkon Keskusrahaston jälleenrakennusohjelmassa kaikkein kiireellisimpinä rakennuskohteina, ja edellytys rakentamiselle rakennusmateriaalien säännöstelyn ja käytön tiukan valvonnan aikana oli ulkomainen apu. Esimerkiksi Nuijamaan (1948) ja Rovaniemen (1950) kirkot rakennettiin Amerikan luterilaisten seurakuntien myöntämien avustusten turvin (Knapas 2008, 10). 1940-luvulla edellisen vuosikymmenen niukkalinjainen funktionalismi pehmentyi romanttiseen suuntaan. Tämä näkyy selvästi esimerkiksi Nuijamaan kirkossa, joka oli ensimmäinen jälleenrakennuskauden kirkko, jossa Knapaksen (2008) mukaan ”sotien jälkeinen detaljoidun romanttinen arkkitehtuuri esiintyy puhtaimmillaan” (Knapas 2008, 10).

Jo 1930-luvulla alkanut, mm. Arkkitehti-lehden sivuilla käyty kiista siitä, tuliko suunnittelijoiden noudattaa kirkollisia perinteitä kirkkoja ja muita sakraalirakennuksia suunnitellessaan, jatkui yhä 1950-luvulla. Kysymys kuului, pitääkö kirkon olla ”kirkon näköinen”? Kirkolliset piirit eivät halunneet unohtaa menneisyyttä niin helposti kuin arkkitehdit. Vielä 1950-luvun lopussa piispa muistutti kirjoituksessaan, etteivät modernistiset kirkkojen suunnittelijat voineet olla välinpitämättömiä tradition suhteen (Sormunen 1957). Kohon (2000) mukaan Sallan kirkko (Eero Eerikäinen ja Osmo Sipari 1950) muodostui tärkeäksi läpimurtotyöksi. Modernistinen, jyrkällä harjakatolla katettu kirkkorakennus viittaa hahmollaan keskiaikaisiin kivikirkkoihin, ja viestii, että suunnittelijat olivat tietoisia kirkkorakentamisen historiallisista taustoista. Myös kirkon vieressä sijaitsevan kellotapulin muodonanto viittaa vanhaan kellotapuliperinteeseen. Eerikäisen ja Siparin lähtökohtana olikin pyrkiä asteittaiseen irtaantumiseen traditiosta.

Modernistien pyrkimys häivyttää tradition vaikusta näkyi erityisesti pääkaupunkiseudun sakraalirakennuksissa, kuten esimerkiksi Alppilan kirkko (Keijo Sjöström ja Olavi Tuomisto 1957) ja Lauttasaaren kirkko (Keijo Petäjä 1958). Tällöin oli myös otettu käyttöön uusi rakennustyyppin käsite, seurakunnallinen työkeskus. Sakraalirakennusten tilaohjelmat ja toiminnot muuttuivat monipuolisemmiksi, joka edesauttoi myös yleisen mielipiteen kehittymistä suopeammaksi ja hyväksyttävämmäksi perinteestä poikkeavia moderneja kirkkorakennuksia kohtaan. Työkeskuksia ja monitoimikirkkoja käsitellään tarkemmin seurakuntatalojen määrittelyä käsittelevässä luvussa 2.4.1.

1950-luvun lopulla arkkitehtien keskuudessa lisääntyi kiinnostus uhmata rakentamisen konventioita (Koho 2000, 120). Arkkitehdit halusivat luoda rakennustekniikan ja taiteen synteessin avulla yksilöllisiä rakennuksia, uudenlaisen muotokielen kehittäminen tärkeimpinä tavoitteinaan. Varhaisia esimerkkejä ovat Toivo Korhosen ja Jaakko Lapotin Lauritsalan kirkko (1958) ja Raili ja Reima Pietilän Kalevan kirkko (1959). Molemmat rakennukset nähdään nykyään symbolisina monumentteina, joissa ”ylösnousemuksen tema valettiin uhmakkaasti betoniin”

(Koho 2000, 121). 1950-luvun lopun arkkitehtuurikilpailujen voittaneiden ehdotusten ratkaisut ennakoivat geometrinen perusmuotojen yleistymistä seuraavana vuosikymmenenä (esim. Hyvinkään kirkko). Tässä vaiheessa papistokaan ei enää vastustanut rakennustaiteen uusia tuulia. Koho kirjoittaaakin, että ”modernististen kirkkojen rakentaminen 1950-luvun jälkipuolella oli lopulta historiallinen välttämättömyys, vaikka niitä kohtaan tunnetut ennakkoluulot säilyivät elinvoimaisina sekularisoituneessa yhteiskunnassamme yllättävän kauan” (Koho 2000, 122).

Modernin arkkitehtuurin myötä kehittynyt teoreettinen malli monitoimitaloista, jossa yhteen julkiseen rakennukseen on sisällytetty monia toimintoja, vaikutti sakraalirakentamiseen Suomessa 1950-luvulta lähtien. Tällöin kirkkorakennusten kaupunkikuvallinen merkitys ja asema heikentyivät, koska kirkot eivät enää aina olleet perinteisiä ”kirkon näköisiä kirkkoja”. Esimerkiksi Herttoniemen kirkon (Osmo Lappo, 1958) modernistisen rationaalinen ulkoasu ei juuri eroa ajan koulurakennuksista (Koho 2008, 164). Kun rakennuksessa saattoi olla kirkkosalin lisäksi koripallokenttä tai lasten päiväkoti, ei yleinen mielipidekään enää vaatinut arkkitehtejä noudattamaan tiukasti vanhoja kirkollisia perinteitä.

Koska kirkot eivät suunnittelukohteina olleet sellaisten taloudellisten ja lainsäädännöllisten rajoitusten alaisia kuin asuntotuotanto, tarjosivat ne arkkitehdeille oivan mahdollisuuden uudistaa arkkitehtuuria. Tämä johti lopulta 1960-luvun myötä betoni(brutalististen) kirkkojen ja sakraalirakennusten aikakauteen, josta Suomi on kansainvälisesti tunnettu.

2.2 Kulttuuriympäristö

Laajimmillaan kulttuuriympäristö nähdään vastaparina luonnonympäristölle. Tällöin kaikki ympäristöt, joihin ihminen vaikuttanut nähdään kulttuuriympäristönä. Tänä päivänä kulttuuriympäristö-käsitteeseen sisältyvät käsitteet kulttuurimaisema, rakennettu ympäristö sekä arkeologinen kulttuuriperintö. Kulttuuriympäristö sisältää myös aineettomia merkityksiä. Kulttuuriympäristöt ovat merkittäviä kansallinen omaisuus, joihin sisältyy mittavia yhteiskunnallisia ja kulttuurisia arvoja. Kulttuuriympäristöä voidaan pitää ihmisten ja yhteisöjen identiteetin ja muistin perustana (OKM 2014, 6). Maunu Häyrysen mukaan suomalainen kulttuuriympäristön käsite ja sen käyttötapana on peräisin Ruotsin rakennussuojeluhallinnolta (Häyrynen 2012, 118). Sillä on haluttu monipuolistaa suojeluaajattelua ja pyritty tuomaan kulttuuriympäristön eri osatekijöitä yhteen laajempaan tarkasteluun.

Kulttuuriympäristö käsite on väljä ja sen sisällöstä neuvotellaan jatkuvasti. 1990-luvulla kulttuuriympäristöllä tarkoitettiin lähinnä rakennettua ympäristöä, rakennusperintöä. 2000-luvulla termiin yhdistettiin myös maisema- ja arkeologinen perintö (Hanka ja Lonkila 2020, 44). Myös perinnebiotoopit ja aineeton kulttuuriperintö, kuten ihmisten tavat ja tottumukset, tai vaikka maisemaan liittyvät jaetut muistot, kuuluvat termin alle. Kulttuuriympäristöön liittyy myös ihmisen suhde ympäristöönsä ennen ja nyt, sille annetut merkitykset ja tulkinnat sekä sen erilaiset nimeämiset (rakennusperinnön suojelun käsitteitä, 2021). Kulttuuriympäristöön, sen kehittymiseen, muodostumiseen ja käsitteeseen vaikuttavat moninaiset sosiokulttuuriset, poliittiset, ekologiset sekä talouteen ja väestökehitykseen liittyvät muutokset (OKM 2014, 22).

Kansainväliset sopimukset ja säädökset ohjaavat kulttuuriympäristötyötä Suomessa. Keskeisiä Suomen allekirjoittamia sopimuksia ovat Faron puiteyleissopimus (2013), joka ”korostaa kulttuuriperintöä yhteisenä ja arvokkaana voimavarana, kulttuuriperinnön monimuotoisuutta ja sen merkitystä taloudellisen kehityksen resurssina”, sekä Firenzen sopimus (2000), jolla on ollut tärkeä rooli edistää yhteistyötä ja kestävää kehitystä eri hallinnon alojen välillä (OKM, 2017). Sopimus muodostaa taustan nykyiselle kulttuuriympäristö käsitteelle alleviivaamalla maiseman merkitystä kulttuurisesta näkökulmasta, ekologisuuista, ympäristöä kuin myös taloudellista näkökulmaa.

Toisaalta kulttuuriympäristö on viranomaisten luoma hallinnollinen käsite, jonka eri osa-alueet kuuluvat eri lainsäädännön ja hallinnonalojen piiriin (Häyrynen, 2012, 115). Hallinnollisesta näkökulmasta tarkasteltuna kulttuuriympäristöt ovat kulttuuriperintökohteita tai aluekokonaisuuksia, joiden kulttuuriperintöarvot on viranomaisten toimesta selvitetty ja tunnistettu sekä arvoluokiteltu selvitysten perusteella valtakunnallisesti, maakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi. Arvotus luo perusteet kohteiden ja alueiden suojelulle, vaalimiselle ja kulttuuriympäristöarvojen huomioimiselle maankäytön ja rakentamisen suunnittelussa. Vaikka kulttuuriympäristö voi periaatteessa pitää sisällään ympäristön kulttuuriset piirteet ylipäätään, yleensä puhutaan tietyistä, rajatuista kulttuuriympäristöistä (Häyrynen, 2012, 115).

Tämä työ keskittyy tarkastelemaan rakennettua kulttuuriympäristöä. Museoviraston määritelmän mukaan rakennettua kulttuuriympäristöä ovat rakennukset ja rakennetut alueet, liikenneväylät ja energiaverkot (Museovirasto). Valtaosa Suomen rakennetusta kulttuuriympäristöstä hyvinvointivaltion rakentamisen ajalta, 1900-luvun jälkimmäiseltä puoliskolta, jolloin koko maahan rakennettiin koulutuksen, terveydenhuollon, asumisen, työnteon ja vapaa-ajan ympäristöjä.

2.3 Rakennetun ympäristön arvottamisesta

Rakennetun kulttuuriympäristön arvottaminen on osa kulttuuriperintöprosessia, jonka peruskysymyksiä ovat: Mikä on arvokasta? Miksi ja millä tavoin se tulisi säilyttää? Kenelle ja kenen toimesta se tulisi säilyttää? (Karhunen 2014, 30)

2.3.1 Rakennusperinnön arvottaminen

Perinteisesti tulkinta arvokkaasta rakennusperintökohteesta perustuu rakennuksen ikään, autenttisuuteen ja rakennustaiteellisiin arvoihin. Rakennussuojelun alkuvaiheessa kohteet olivat useimmiten rakennuksia, monumentteja, jotka julistivat ja symboloivat yhteistä kansallista menneisyyttä (Karhunen 2014, 31). Suomessa tällaisia rakennuksia olivat keskiaikaiset kirkot ja linnat. Sittenmin rakennetun ympäristön arvopohja on monipuolistunut ja arvot myös muuttuvat jatkuvasti. Rakennusperintö käsitteen jatkuvan laajenemisen myötä yhä enemmän rakennuksia ja rakennustyyppisiä tulee rakennussuojelun piiriin. Kohdejoukon laajeneminen luo tarpeen tarkastella uudelleen rakennussuojeluun liittyviä arvoja, lähtökohtia ja käytännön toimia. Uusimpia vaiheita suojelukäsityksen laajenemisessa on aineettoman kulttuuriperinnön käsitteen ottaminen mukaan suojelun lähtökohtiin (Karhunen 2014, 34). Arvottamisessa on siis kyse valinnoista, joiden pitää olla perusteltavissa, mutta jotka voisi silti tehdä toisinkin (Häyrynen, 2012, 118)

Rakennusten suojelun yhteydessä tarkasteltavia arvoja on monia. Niitä ovat esimerkiksi historiallinen arvo, todistusarvo, rakennushistoriallinen arvo, maisema- ja ympäristöarvo, säilyneisyysarvo, ikäarvo, taiteellinen ja visuaalinen arvo ja identiteetti- ja ympäristöarvo sekä käyttöarvo ja taloudellinen arvo (Vuojala 2014, 129). Myös patina, autenttisuus ja integriteetti ovat oleellisia arvoja, erityisesti rakennusten restauroinnin yhteydessä. Pitkä arvoluettelo voidaan tiivistää kolmeen arvotusluokkaan: 1) arkkitehtoniset arvot, 2) historialliset arvot, 3) ympäristölliset arvot (Tuominen 1992, 38). Tämän kaltainen arvoluokittelu toimii perinteisen rakennusperinnön kanssa, mutta modernin rakennusperinnön yhteydessä tarvitaan myös muunlaisia arvoja suojelun lähtökohdiksi. Sen lisäksi että arvot ovat säilyttämisen lähtökohta, tarvitaan myös uudenlaisia arvoja säilytettävien kohteiden valitsemiseen (Jetsonen 2013, 73).

Kulttuuriperinnön arvottamisessa on viime vuosikymmeninä siirrytty objektiivisesta arvokäsityksestä relativistiseen käsitykseen (Vuojala 2021). Tämä tarkoittaa sitä, että arvot nähdään ihmisten antamina, ei ympäristön ominaisuutena. Itävaltalainen taidehistorioitsija Alois Riegl (1858–1905) toi vastaavan ajattelutavan restaurointikeskusteluun jo 1900-luvun alussa. Riegl'n teoriassa on erotettavissa kahtiajako muistomerkkiarvoihin (ikä-, historiallinen- ja tarkoituksellinen muistomerkkiarvo) ja aikaan sidottuihin arvoihin (taiteellinen- ja käyttöarvo)

(Tuominen 1992, 39). Riegl’stä lähtien arvokeskusteluun ja käsitteisiin on liittynyt ”arvioijan spontaanin roolin hyväksyminen; kohteissa sinänsä ei ole erityisiä arvoja tai merkityksiä, merkitykset on aina annettava niille.” (Tuominen 1992, 41).

Tänä päivänä arvotuksessa pyritään lähidemokratian lisäämiseen (Karhunen 2014, 17). Paikallisia kysymyksiä ei niinkään pyritä ratkaisemaan viranomais- ja asiantuntijajohtoisesti, vaan arvokkaita ja säilyttämisen arvoisia seikkoja etsitään myös ruohonjuuritasolla yhdessä osallisten ja yhteisöjen kanssa. Osaltaan tämän kaltainen ajattelun muutos on seurausta vuoden 2000 perustuslakiuudistuksesta, jonka mukaan julkisen vallan on pyrittävä turvaamaan jokaiselle kansalaiselle mahdollisuus vaikuttaa elinympäristöään koskevaan päätöksentekoon (Karhunen 2014, 17). Alueen asukkaiden, eli kulttuuriperintöyhteisön, lähtökohdat arvottamiselle eroavat usein viranomaisten ja asiantuntijoiden lähtökohdista.

Tällainen toimintamalli on tarpeen erityisesti sotien jälkeisen, tavallisen ja tavalliseksi koetun, ulkoisesti usein vaatimattoman näköisen rakennusperinnön arvoja pohdittaessa. Kun rakennuksilla ei ole, tai ei nähdä perinteisen rakennussuojelun arvojen mukaisia arvoja, kuten ikä- tai kauneusarvoja, voidaan uusia arvoja ja merkityksiä tunnistaa ja löytää käyttäjien kokemusten pohjalta. Tällöin myös rakennetun kulttuuriperinnön aineettomat arvot nousevat suurempaan rooliin. Tosin ero aineellisen ja aineettoman kulttuuriperinnön välillä voidaan nähdä häilyvänä. Jälleenrakennuskauden seurakuntatalo tai kellotapuli ei ole vain aineellista kulttuuriperintöä, vaan se sisältää myös sukupolvelta toiselle siirtyneitä merkityksiä, ideoita, rakentamisen taitoa ja estetiikan tajua samalla, kun se kertoo koko yhteiskunnan muutoksesta. Tieto auttaa määrittämään arvoja ja tunnistamaan merkityksiä, lisää tahtoa vaalia kulttuuriperintöä sekä mahdollistaa kestävä valinnat ja hallitun muutoksen (Suomen ev.lut. kirkko, 2017). Virallisesti luetteloitujen ja suojelumerkinnän saaneiden kulttuurihistoriallisesti merkittävien rakennusten lisäksi myös arkisilla ja ”näkymättömämmillä” rakennuksilla on merkitystä ihmisen, yhteisön ja paikkakunnan arjelle ja identiteetille (Karhunen 2014, 30). Tällaiset kulttuuriperinnön aineettomat ulottuvuudet voivat viime kädessä ratkaista rakennuksen säilymisen.

Ilmastonmuutoksen myötä kestävä kehitys on tullut arvona merkittäväksi läpi koko yhteiskunnan ja näkyy myös rakennusperinnön suojelussa ja vaalimisessa. Tämän myötä on noussut esiin resurssiarvo, erityisesti modernin rakennusperinnön suojelun yhteydessä. Vaikka kohteella ei (vielä tällä hetkellä) nähtäisi muita säilyttämistä tai suojelua puoltavia arvoja, voidaan rakennukseen sitoutuneet luonnonvarat jo nähdä merkittävänä arvona.

2.3.2 Modernin rakennusperinnön arvotuksen haasteet

Suomessa toisen maailmansodan jälkeisten rakennusten suuri määrä aiheuttaa omat haasteensa, sillä kohteita ei pystytä inventoimaan ja käymään läpi rakennus rakennukselta. Tämä on johtanut uusiin lähestymistapoihin, kuten ilmiöihin perehtymiseen, joka on osoittautunut toimivaksi keinoksi alueiden ominaispiirteiden tunnistamisessa (Jetsonen 2013, 73). Esimerkiksi jälleenrakennuskauden rakennus- ja asutustoimintaa tarkasteltaessa ei tule keskittyä ainoastaan rintamamiestaloihin, vaan ympäristöjä tulisi katsoa niin kulttuuriympäristön näkökulmasta kuin myös rakennusten ja rakennustyyppien syntykontekstissa. Tällöin voidaan nähdä myös laajempia rakentamiseen vaikuttaneita yhteiskunnallisia muutoksia, syitä ja seurauksia, kuten kaupungistumisen vaikutuksia kylien ja kaupunkien kulttuuriympäristöjen nopeaan muuttumiseen sodan jälkeisinä vuosikymmeninä (Jetsonen 2013, 73).

Aino Niskanen (2013) kirjoittaa lähiöiden tutkimukseen liittyen, että pelkästään rakennusten analysointi ei riitä, vaan on ymmärrettävä myös talojen välissä oleva tila (Niskanen 2013, 76). Niskasen mukaan lähiöt ovat sosiaalisia keskittymiä, joita ei voi tarkastella pelkästään estetiikan ja toiminnan kannalta, vaan arvotettaessa lähiötä on kuunneltava myös asukkaiden kokemuksia ja näkökulmia (Niskanen 2013, 76). Mielestäni ajatus soveltuu hyvin myös seurakuntatalojen ja niiden ympäristöjen tarkastelun yhteyteen, jolloin oleellista on itse rakennuksen lisäksi myös sen yhteys lähimpään kirkkoon tai muuhun kirkolliseen ympäristöön, sen sijoittuminen suhteessa muuhun rakennettuun ympäristöön ja maisemaan. Seurakuntatalojen ja kirkollisten rakennettujen ympäristöjen yhteydessä aineettoman kulttuuriperinnön arvot, kuten äänimaisema ja sen merkitykset, voivat nousta merkittäviksi.

Keskeisiä eroja vanhan rakennusperinnön ja modernin perinnön arvomaailmoissa sekä suojelun ja restauroinnin periaatteissa ovat mm. kysymykset perinteisen, aineeseen keskittyvän suojeluajattelun soveltumisesta modernin yhteyteen (modernissa prosessiin tai periaatteeseen liittyvä ajattelu etusijalle?), materiaalin ja ilmeen arvotuksesta sekä korjattavuuden ja korvattavuuden arvottamisesta.

Oman lisähaasteensa modernin rakennusperinnön arvostukseen ja arvottamiseen tuo ihmisten tunnettu taipumus olla arvostamatta erityisesti kahden edellisen sukupolven rakentamia rakennuksia. Tämä kahden edellisen sukupolven työn epäarvostus näyttää jatkuvan vuosikymmenestä toiseen, joten aikakaudesta riippumatta, nuori rakennusperintö näyttää elävän vaaran vuosia muutaman vuosikymmenen kuluttua valmistumisestaan (MV 2023, 57). Bernard Feilden (1995) esittää, että usein kestää kolme sukupolvea, eli 100 vuotta, kunnes rakennusta aletaan pitää historiallisena ja häviämisuha alkaa pienentyä (Feilden 1995, 77). Erityisesti ajan- ja muodin mukaisimmat rakennukset menettävät uutuusarvonsa nopeasti, verrattuna tavalliseen ja vaatimattomampaan rakennukseen, kunnes kahden sukupolven jälkeen niiden arvoja aletaan tunnistaa ja tunnustaa (Feilden 1995, 77).

2.4 Seurakuntatalon kellotapuli tutkimuskohteena

Seurakuntataloja on tutkittu ja inventoitu erittäin vähän. Toistaiseksi ainoat seurakuntataloja käsittelevät tutkimukset ovat Oscar Ortiz-Niemisen tutkimukset (väitöskirja 2021 ja *Seurakuntalorakennukset ja arkkitehtuuri 1940–1990-luvuilla* artikkeli 2022) sekä Pirkanmaan seurakuntatalojen inventointi (2022). Nämä ovat myös ainoat Museoviraston tiedossa olevat aiheeseen liittyvät tutkimukset (Jetsonen, sähköposti 21.11.2022)

Näissä tutkimuksissa ei ole käsitelty seurakuntatalojen kellotapuleita millään tavalla. Jos katsotaan vanhojen kirkkojen ja niiden ympäristöjen tutkimusta, ovat niidenkin kellotapulit useimmiten vain ohut sivujuonne tutkimusten keskittyessä itse kirkkorakennukseen. Modernin sakraaliarkkitehtuurin tutkimuksen yhteydessä kellotapuleita tai -torneja on käsitelty vielä vähemmän kuin vanhojen kirkkojen yhteydessä. Tähän suhteutettuna on varsin luonnollista, että seurakuntatalojen tapuleita ei ole käsitelty tutkimuksissa käytännössä ollenkaan.

2.4.1 Seurakuntatalo

Seurakuntatalo rakennustyyppinä syntyi 1900-luvun alkupuoliskolla vastaamaan muuttuvan yhteiskunnan ja seurakuntaelämän tarpeisiin. Uudenlaisen uskonnollisen rakennustyyppin tarpeen taustalla vaikutti laaja yhteiskunnallinen ja kulttuurinen muutostila, jonka myötä seurakunnat pyrkivät rakentamaan uudenlaista suhdetta jäseniinsä. Niin kutsutun kansankirkollisen eetoksen myötä papisto halusi päivittää kirkollista rakennuskantaa sellaiseksi, että se ”tarjoaisi suojan kaikenlaisia ihmisiä puoleensa vetävälle monipuoliselle seurakunnalliselle toiminnalle kaikkialla Suomessa” (Ortiz-Nieminen 2022).

Rakennustyyppin juuret ovat pappiloissa ja seuraintaloissa. Seurakuntatalojen huonetilaoihin kuuluivat sekä seurakuntahallinnon virastohuoneistot että monipuolistuvalle uskonnolliselle yhteisölle suunnitellut tilat. Usein seurakuntatalojen yhteyteen rakennettiin myös papistolle ja henkilökunnalle asuintiloja. Kokoavat tilaratkaisut toivat pappiloihin kuuluneet kansliahuoneet muiden puolijulkisten asiointitilojen yhteyteen (Ortiz-Nieminen 2022).

Seurakuntatalojen järjestelmällinen rakentaminen alkoi toisen maailmansodan jälkeen 1940-luvulla, jolloin myös aikakauden rakentamisen rationalisointi- ja standardointipyrkimykset heijastuivat myös uskonnolliseen rakentamiseen. Eniten seurakuntataloja rakennettiin 1960- ja 1970-luvuilla. Suomen evankelis-luterilaisen kirkon rakennustilaston (2024) mukaan seurakuntataloja ja -keskuksia sekä muita toimitiloja on käytössä 984 kappaletta, joista 311 on rakennettu 1940- ja 50-luvuilla (Kirkon tilastot 2024). Tarkan lukumäärän arvioiminen on vaikeaa, sillä seurakuntien omistamia kiinteistöjä on vielä luokittelematta ja Basis-tietokanta täydentyy jatkuvasti.

Lisähaasteen asiaan tuo myös kiinteistökannan mutkikkaat kategorisointi- ja nimityskysymykset.

Rakennustyyppin määritelmät ja nimityskäytännöt eivät ole selkeitä tai yhtenäisiä. Tällaisia rakennuksia on eri yhteyksissä saatettu yleisesti kutsua rukoushuoneeksi, kappeliksi, pikkukirkoksi, työkeskukseksi, seurakuntataloksi, seurakuntakeskukseksi, seurakuntakodiksi, seurakunnan monitoimitaloksi tai kirkoksi (Ortiz-Nieminen 2021, 4; Loukusa 2022, 7). Rakennuksiin liitetyillä moninaisilla määritelmillä on toisinaan, aikakaudesta riippuen, pyritty korostamaan niiden toiminnallisia ja arkkitehtonisia erityispiirteitä. Oscar Ortiz-Niemisen (2021) mukaan sakraalikohteiden monimutkainen nimityskysymys liittyy suomalaisessa sakraalirakennustaiteen tutkimuksessa usein tavattuun ongelmaan: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon yhteydessä ei kirkkorakennukselle ole olemassa toiminnallisesti tai arkkitehtonisesti yksiselitteistä määritelmää (Ortiz-Nieminen 2021, 4). Tavalliselle seurakuntalaiselle ”kirkossa käyminen” voi tarkoittaa osallistumista jumalanpalvelukseen yhtä lailla kirkko- kuin seurakuntatalorakennuksessa.

Seurakuntatalot eivät ole kirkkolain mukaisia kirkollisia rakennuksia, eikä niihin näin ollen sovelleta kirkkolain mukaisten kirkkojen suojele-, muuttamis-, luopumis-, ja purkukäytänteitä. Kirkkolaissa seurakuntatalorakennukset käsitetään seurakuntien kiinteäksi omaisuudeksi, eikä lakiteksti määrittele niiden toiminnallisia tai arkkitehtonisia erityispiirteitä (Kirkkolaki, luku 13, 6§ ja luku 9, 3§).

Kirkkorakennuksen määritelmää voidaan tarkastella monista eri näkökulmista, mikä hankaloittaa määrittelyä entisestään. Sari Dhima tuo väitöskirjassaan esiin käsitteellistämistapoja, jotka perustuvat esimerkiksi hallinnollisiin, liturgisiin, arkkitehtonisiin ja toiminnallisiin tai taloudellisiin lähtökohtiin (Ortiz-Nieminen 2021, 4, Dhima 2008, 37–38). Eri tavoilla tarkasteltuna yksi rakennus voi siis täyttää sekä kirkon että seurakuntatalon määritelmät.

Ortiz-Niemisen (2022) kiteytys seurakuntatalon käsitteestä on kattava: ”Seurakuntatalo on käsitteenä laava kattotermi, jolla historiallisesti on kuvattu tietynlaisia uskonnolliseen rakennuskantaan kuuluvia kohteita. Rakennuksen tilat ja arkkitehtuuri soveltuvat arki- ja vapaa-ajan palveluiden, hallinnollisten toimintojen sekä jumalanpalveluselämän järjestelemiseksi.” (Ortiz-Nieminen 2022).

Kirkkolaki määrittää kirkkojen rakentamista ja kirkkojen piirustukset ovat jo 1700-luvulta lähtien läpikäyneet eri viranomaisten tarkastusprosessin. Muihin seurakunnallisiin rakennuksiin ei vastaavaa prosessia ole sovellettu. Vasta vuonna 1955 Kirkkohallitus ohjeisti seurakuntia tarkastuttamaan myös seurakuntatalojen piirustukset, joskaan suunnitelmia ei tarvinnut alistaa kirkkohallituksen muodolliselle hyväksynnälle (Ortiz-Nieminen 2021, 4, Ortiz-Nieminen 2022).

Rakennustyyppin syntyyn vaikutti myös modernin arkkitehtuurin myötä tapahtunut laaja akkulturaatioprosessi, jonka seurauksena erilaiset kulttuurit olivat sopeutuneet toisiinsa (Koho 2008, 164). Yhteensulautumista nopeutti modernismin

sisäistämä teoreettinen malli monitoimitalosta, jossa julkiseen rakennukseen sisällytettiin useita erilaisia toimintoja. Monitoimitalot heijastivat myös seurakuntien toiminnassa tapahtuneita muutoksia, jonka johdosta kirkon käsite korvattiin usein nimikkeellä työkeskus (Koho 2008, 164).

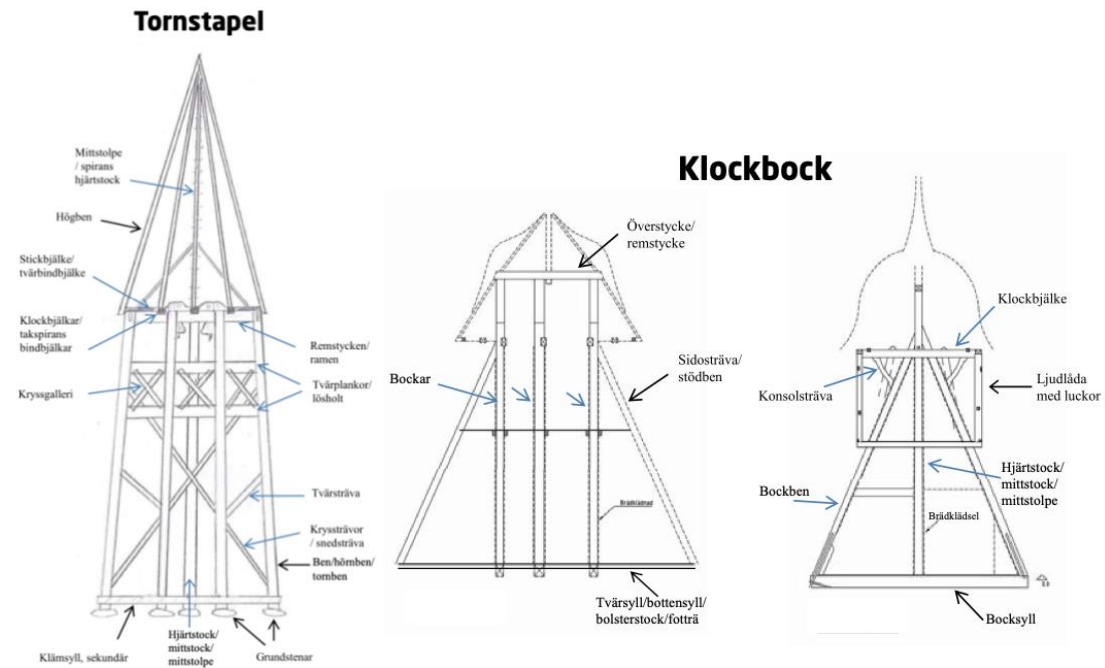
2.4.2 Kellotapuli

Kielitoimiston sanakirjan mukaan kellotapuli on ”kirkon viereen tehty tornimainen rakennus, jossa on kirkonkellot, kellotorni” (Kotimaisten kielten keskus). Tässä tutkielmassa kellotapuleiksi mielletään kaikki kelloa tai kelloja kannattelevat rakennelmat, jotka seisovat itsenäisinä rakennelminä irrallaan seurakuntatalosta. Niitä on voitu eri lähteissä kutsua nimillä kelloteline, kellotorni tai kellotapuli.

Vanhimmat säilyneet kirkkojen tapulit Suomessa ovat peräisin 1600-luvulta. Vanhimmat tapulit perustuvat ruotsalaiseen perinteeseen. Ne ovat useimmiten tyypiltään joko pukkitapuleita (klockbok) tai tornitapuleita (tornstapel). Lisäksi pukkitapulit voidaan jakaa kahteen ryhmään, avoimiin (öppen klockbok) ja vuorattuihin (inbyggd klockbok) (Bygden 2014). Ruotsissa molempien tyyppien vanhimmat säilyneet edustajat ovat peräisin 1200-luvulta.

Pukkitapuli rakentuu toisiinsa yläosistaan nojaavista parruista, pukin jaloista, jotka muodostavat tukevan kolmion muotoisen pukkirakenteen. Pukin jalkojen lukumäärä riippuu kellojen määrästä, usein jalkoja on enemmän kuin neljä. Pukit kannattelevat kelloja, sekä niitä suojaavaa kattorakennetta. Kattorakenteiden muodot ovat vaihtelevia. Tyypillisesti pukkitapulit ovat alun perin olleet avoimia, mutta ne on vuorattu laudoituksella jo melko nuorina (Bygden, 2014). Verhoilu on tehty suojaamaan rakenteita vedeltä ja auringolta.

Tornitapuli muodostuu perustus kivien päällä seisovien parrujen muodostamasta, pohjaltaan neliön muotoisesta ja ylöspäin kapenevasta rungosta, kuvan 1 mukaisesti. Rakennelma päättyy torni tai pyramidikattoon. Tornitapulit on usein verhoiltu jo varhain, tyypillisesti vaakasuuntasilla paneeleilla (Bygden, 2014). Lokalahden kirkon kellotapuli (1681) on harvinainen säilynyt esimerkki tällaisesta keskiaikaiseen typologiaan perustuvasta tapulista (Savolainen et. al, 2022).

Kuva 1. Vasemmalla tornitapulien rakenne, oikealla pukkitapulien rakenne. (Kuva: Bygden 2014)

Suomen kellotapuliarkkitehtuuria tunnetaan valtaosaltaan vasta 1700-luvulta (Karttunen, Pihkala ja Piipponen, 2010, 29). Valtaosa säilyneistä suomalaisista ennen 1900-lukua rakennetuista kellotapuleista on pohjakerrokseltaan lamasalvosrakenteista suomalaista tapulityyppiä. Suurin osa näistä tapuleista on rakennettu 1700-luvulla, sillä 1800-luvun myötä erillisiä kellotapuleita ei enää juuri rakennettu, vaan kellot sijoitettiin kirkkorakennuksen kellotorniin. Tapulien rakentamisen vähenemiseen taustalla oli vuonna 1759 maaherroille ja tuomikapituleille osoitettu kuninkaallinen kirje, jossa muun muassa kehoitettiin välttämään erillisiä puisia kellotapuleita (Knapas 1992, 101). Lars Pettersson jaottelee suomalaiset tapulit kolmeen päätyyppiin, lounaissuomalaiseen, pohjalaiseen ja itäsuomalaiseen (Pettersson 1989). Tyypit erotellaan toisistaan lähinnä kerrosjaottelun, nivelten määrän ja katteiden rakenteiden ja muotojen perusteella.

Lounaissuomalaisessa tyypissä, kuva 2, on neliön muotoinen pohjakerros ja kahdeksan kulmainen kellohuone ja lanterniini, jota huipulla täydentää joko nauris- tai sipulikupoli. Pohjalaisessa tyypissä, kuva 3, sekä kellohuone, että alin kerros ovat molemmat nelikulmaisia. Itäsuomalaisessa tyypissä, kuva 4, taas molemmat kerrokset ovat kahdeksankulmaisia (Pettersson 1989).

Kuva 2.

Kuva 3.

Kuva 4.

Kuva 2: Lounaissuomalaista tapulityyppiä edustava Oriveden vanhan kirkon tapuli (kuva: Tuomo Virtanen, 2009. Vapriikin kuva-arkisto)

Kuva 3: Pohjalaista tapulityyppiä edustava Kurikan kirkon tapuli (kuva: Maija Kairamo, 1986)

Kuva 4: Itäsuomalaista tapulityyppiä edustava Lemin kellotapuli (kuva: Kenzi Rinno, 1982).

Suomalaisen tapulityypin lähtökohtana Pettersson pitää Mustasaaren tapulia (1674–75, palanut 1852). Tapuli oli alaosaltaan harmaakivistä muurattu ja yläosiltaan puurakenteinen. Tapulin on ”kaikesta päättäen suunnitellut Jean de la Vallée” (Pettersson 1986, 134).

1900-luvulle tultaessa art nouveau-ilmio hallitsi arkkitehtuuria. Sen suomalainen tulkinta, tai sivuhaara, kansallisromantiikka esiintyi vahvasti kirkkorakentamisessa. Kellot sijoitettiin tyypillisesti yhä kirkkorakennuksen torniin, eikä erillisiä tapuleita rakennettu.

1920- ja -30-luvulla italialaisvaikutteinen klassismi yhdistyi uusasiallisuuteen ja korkeat campanile-tyyppiset kellotornit, tai saman tyyppiset päätytornit yleistyivät kirkkoarkkitehtuurissa (Knapas 2008). Esimerkkinä yksinkertaisen, modernin kampaniili-tyypin edustajana toimii Tyre Ryborgin suunnittelema Olaus Petrin kirkko Helsingissä, joka vihittiin käyttöön joulukuussa 1932 (Knapas, 2008, 55). 1920- ja -30-luvuilla kellot sijoitettiin useimmiten kirkon kellotorniin, ei erilliseen tapuliin. Aikakauden tornien muotoilulla näyttää olevan selviä, jopa esikuvallisia, yhteyksiä 1950-luvun kellotapuleiden ratkaisuihin.

Jälleenrakennuskauden myötä palattiin hetkeksi perinteisiä tapulityyppiä mukaileviin, moderneilla materiaaleilla ja menetelmillä rakennettuihin tapuleihin. Kuten kirkoissa, myös tapuleissa esikuvina oli vanhin kirkollinen perintö. 1950-luvun puolivälistä eteenpäin kellotapulit muuttuivat ajan hengen mukaisesti yhä modernimpaan suuntaan, sekä muodonannoltaan että rakennustekniikaltaan ja materiaaleiltaan.

Jälleenrakennuskauden romanttisen, perinteeseen viittaavien tapuleiden, kauden jälkeen betoniset, yksinkertaiset kampaniili-tyyppiset kellotapulit yleistyivät ja 1960-luvulle tultaessa kehittyivät aivan uudenvuolaisiin modernistisiin suuntiin. Varhaisista uudentyyppisistä kellotapuleista mainittakoon Alvar Aallon suunnittelema Vuoksenniskan kirkon (1958) tapuli Imatralla, sekä myöskin Aallon suunnittelema Lakeuden Ristin kirkko (1957–1960) Seinäjoella. Imatralla korkean ja hoikan tornin huippu on kolmijakoinen, jolla on Aallon mukaan pyritty erottautumaan läheisistä, ympäristöä hallitsevista tehtaiden piipuista (Aalto 1959, 201). Seinäjoella lähiympäristöä hallitsevan korkean tapulin yläosa on tyylielityn ristin muotoinen.

Sen lisäksi, että kellotapulit ovat usein maisemaa hallitsevia maamerkkejä ja kiintopisteitä, ne myös kuuluvat ympäristöissään, ja näin muokkaavat myös äänimaisemaa. Kirkko omaksui esikristilliseltä ajalta periytyvän kellojen käytön jo varhain. Kirkonkellojen soitolla kutsutaan yhteiseen jumalanpalvelukseen ja muihin seurakunnan tilaisuuksiin. Lisäksi kellojen soitolla voidaan viestiä yhteisöä koskevista asioista, kuten esimerkiksi jäsenen kuolemasta kuolinkellojen soitolla, tai pyhäpäivän alkamisesta ehtookellojen soitolla. Seurakunnissa on ohjesääntöjä kirkonkellojen soitolle, ja usein niiden pohjana ovat vanhat paikalliset tavat (Palvelkaa Herraa iloiten, Jumalanpalveluksen opas 2009). Kirkonkelloja voidaan soittaa paikallisen perinteen mukaan, tai noudattaen jumalanpalveluksen oppaan melko seikkaperäisiä ohjeita.

Kellojen ja niiden soiton merkitys on muuttunut aikojen myötä. Jyrki Knuutila kertoo Kirkko ja kaupunki lehdessä 24.2.2020, että kellojen soitto on Suomessa vähentynyt viime vuosisatoina etenkin kaupungeissa (Hurme 2020). Kellonsoitto on pitkälti käytäntö, josta kirkkoherra päättää, joten hänen näkemyksensä määrää paljon.

Vanajan kirkon suntion Petra Sarasteen mukaan kellojen soiton merkitys on vähentynyt, mutta perinne ei silti ole hävinnyt (Hämeen Sanomat 21.7.2012). Kirkonkellojen soitto oli aikoinaan merkittävä yhteysväline, jolla voitiin välittää paljon tietoa. Nykyään tilanne on Sarasteen mukaan siinä mielessä muuttunut, että ihmiset eivät enää osaa tulkita kuulemaansa entiseen tapaan. Hän mainitsee myös toimintojen automatisoinnin yhtenä muutoksen tekijänä: Ennen kellotapulin luukut saatettiin avata siihen suuntaan, jossa vainaja eläessään asui, mutta nykyään luukut aukeavat aina automaattisesti joka suuntaan (Hämeen Sanomat 21.7.2012).

Uudentyyppisten kirkkojen myötä 1950-luvulla kellotapulien ympäristöllisen merkityksen voi nähdä vahvistuneen. Airaksen (1992) mukaan uudentyyppisten kirkkojen, jotka eivät esimerkiksi kattomuodoltaan vastaa perinteistä jyrkkälappeista, satulakattoista ”kirkon näköistä kirkkoa”, suurin kirkoksi leimaava tekijä on kellotapuliratkaisu, joka ei kuitenkaan ole vakiintunut kirkkotyyppin mukaan (Airas 1992, 91). Kirkko ikään kuin samaistui muuhun arkkitehtuuriin, josta se pyrittiin kuitenkin erottamaan harkituilla kirkolliseen perinteeseen liittyvillä ratkaisuilla tai symboleilla. Kellotapuli on sekä kelloteline, että mahdollisimman näkyvä ja kuuluva

kirkkorakennuksen funktiota osoittava symboli, toteutettuna pelkistetyllä muotokielellä, jonka uudet rakennustekniikat ovat mahdollistaneet (Airas 1992, 93). Nils Erik Wickbergin mukaan vapaasti sijoitettu kellotapuli on ainoa piirre kirkkorakennustaiteessamme, joka on säilynyt muuttumattomana jo 600 vuotta (ARK 3/1948).

2.4.3 Jälleenrakennuskausi

Jälleenrakennuskausi käsittää ajanjakson, joka alkoi talvisodan päätyttyä 1940 ja jatkui vähintään vuoteen 1952, jolloin suoritettiin viimeiset sotakorvaukset Neuvostoliitolle (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Jollain alueilla jälleenrakentaminen jatkui kuitenkin 1950-luvun loppuun asti, esimerkiksi Helsingissä ihmisiä asui pommisuojuissa ja muissa tilapäisratkaisuissa aina vuoteen 1956 asti (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Aikakauden voi myös nähdä jatkuneen aina vuoteen 1958 asti, jolloin maanhankintalaki vaihtui maankäyttölaki ja maanlunastukset loppuivat (Niukko 2012, 72). Tässä tutkielmassa on tarkasteluun otettu 1940-luvun lisäksi koko 1950-luku.

Jälleenrakennuskausi liittyy toisen maailmansodan jälkeiseen, koko Eurooppaa koskettaneeseen jälleenrakennusprosessiin. Kautta pidetään uuden ja vanhan jakolinjana läpi koko rakennetun yhteiskunnan (Niukko 2012, 71). Suomessa aikakausi muodosti monisäikeisen ja ristiriitaisen sekoituksen kansallisaatteen, karelianismin ja modernismin aatteellisia virtauksia. Rakennusperinnön osalta jälleenrakennuskautta on tarkasteltu ja tulkittu lähinnä kaupungistumisen ja teollisuuden (modernistisessa) kontekstissa (Niukko 2012, 71). Kaupunkirakentamisen lisäksi myös pääosin asuttamistoimin tuotettu maaseudun rakennuskulttuuri on tämän kulttuuriperinnön oleellista ja näkyvää ainesta.

Sotavuosina Suomessa keskityttiin asutustoimintaan ja lähes koko maa oli kaava-alueilla rakennuskiellossa. Rakentaminen oli sallittua vain poikkeusluvalla (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Vasta sotien jälkeen, 1940-luvun lopulla, ryhdyttiin rakentamaan tuhoutuneiden julkisten rakennusten tilalla uusia, kuten esimerkiksi kouluja. Rakentamisen rajoitukset ja priorisointi näkyvät selvästi myös seurakuntatalojen rakennusmäärissä 1940- ja 50-luvuilla. Niukko nostaa esiin myös rakennetusta ympäristöstä aiemmin luettavissa olleen sosiaalisten erojen tasoittumisen jälleenrakennuskauden aikana (Niukko 2012, 72).

Valtion puolelta sotien jälkeiseen asuttopulaan reagoitiin säätämällä poikkeuslakeja kuten pika-asutuslaki (1940), jolla pyrittiin helpottamaan Karjalan ja Hankoniemen siirtoväen maanhankintaa, sekä maanhankintalaki (1945–58), jolla helpotettiin siirtolaisten, rintamamiesten, sotainvalidien, -leskien ja -orpojen maanhankintaa (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Veikko Vennamon johtama maatalousministeriön asutusasiainosasto, Aso, oli lakien tärkein toimeenpaneva elin.

Arkkitehtonisesti jälleenrakennuskausi ei tuonut juuri mitään uutta, ja aikalaiskritiikissä aikakauden pyrkimyksiä kuvattiin mm. väsymyksen ja neuvottomuuden ilmauksiksi (Wickberg 1946). Myöhemminkin kausi on nähty mm.

romanttisena taantumana ja ”arkkitehtuurin lamakautena edistyksellisen 30-luvun funktionalismin ja 50-luvulla uuteen kukoistukseen nousseen modernismin välissä” (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Aikalaiskritiikkejä lukiessa on kuitenkin pidettävä mielessä, että informaatiokanavat olivat tuolloin nimenomaan modernistien käsissä ja historiankirjoitus on hyvin hitaasti astunut ulos modernismin rajoitetusta näkökulmasta (Salokorpi 1990, 23).

Vaikka jälleenrakennuskautta on Suomen arkkitehtuurin historiassa pidetty ”ikävänä välikautena”, voidaan se näin jälkikäteen tarkasteltuna nähdä myös omana tyyllillisenä kokonaisuutenaan (Salokorpi 1990, 18). Salokorpi katsoo, että sodan vuosikymmen ei ollut pelkästään kriisin aikaa arkkitehtuurissa, vaan se kypsytti myös uuden synteesin, Suomeen sopeutuvan modernin arkkitehtuurin, joka ”kuoriutui kypsänä” vasta 1950-luvulla (Salokorpi 1990, 18).

Tyypitalojen osalta rakentaminen ei sitoutunut modernismiin. Pientalorakentamisessa uudistukset vaikuttivat erityisesti sisätilojen jaotteluun, jossa noudatettiin funktionalismin periaatteita tilojen toiminnallisesta eriyttämisestä (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.). Näin ollen jälleenrakennuskauden pientalot sijoittuvatkin perinteisen ja funktionalistisen suunnittelun välimaastoon, ja muodostavat merkittävän historiallisen kerroksen pientalosuunnittelun historiassa. Pelkästään sisällöllisesti ajateltuna tyyppi- ja materiaaliin mukainen, sarjavalmistettu on talo puhtaan moderni idea (Arkkitehtuurimuseo, ei pvm.).

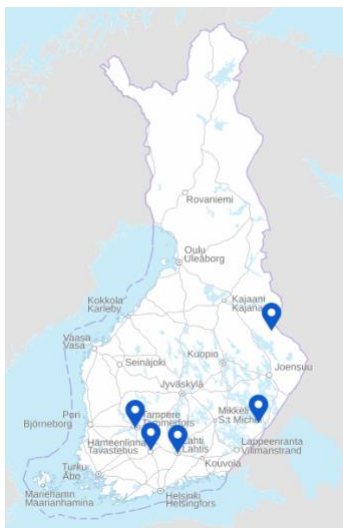
Seurakuntatalojen kannalta tilanne on erilainen, sillä niitä alettiin rakentamaan enenevässä määrin vasta 1950-luvun puolella, jolloin rakentamisen rajoitukset ja materiaalipula jo helpottivat. Arkkitehtuuriltaan ne liittyvät usein enemmän 1950-luvun kirkkojen suunnittelun kehittymiseen, johon taas vaikutti seurakuntien uudenlaiset tarpeet yhteiskunnan muutosten myötä.

3 KELLOTAPULIT

3.1 1940- ja 1950-luvun seurakuntatalojen kellotapulit

Tässä luvussa esitellään tutkimuskohteet ja niiden sijainnit. Basis tietokannan (2022) mukaan 1940- ja 50-luvuilla on rakennettu yhteensä 61 seurakuntataloa tai -keskusta, joissa on yhteensä viisi tämän tutkielman rajauksiin sopivaa kellotapulua. Tapulien arkkitehtuuria käsitellään tarkemmin luvussa 3.3. Tutkittavat kellotapulit sijoittuvat Suomen kartalle kuvan 5 mukaisesti. Kohteet kartalla ovat lännestä itään lukien Tampereen Härmälän kirkko, Hämeenlinnan Hätilän seurakuntatalo, Lahden Launeen kirkko, Savonlinnan Vuoriniemen seurakuntatalo ja Lieksan Nurmijärven seurakuntatalo.

Kuva 5. Tutkittavat kellotapulit Suomen kartalla. (Kuva: Maanmittauslaitos)

3.1.1 Härmälän kirkon (seurakuntatalo) kellotapuli 1949

Tampereen seurakuntayhtymä
Talvitie 26, 33900 Tampere

Kuva 6, Härmälän kirkon kellotapuli 17.2.2023 kirkon pysäköintialueelta kuvattuna. (Kuva: Lauri Salminen)

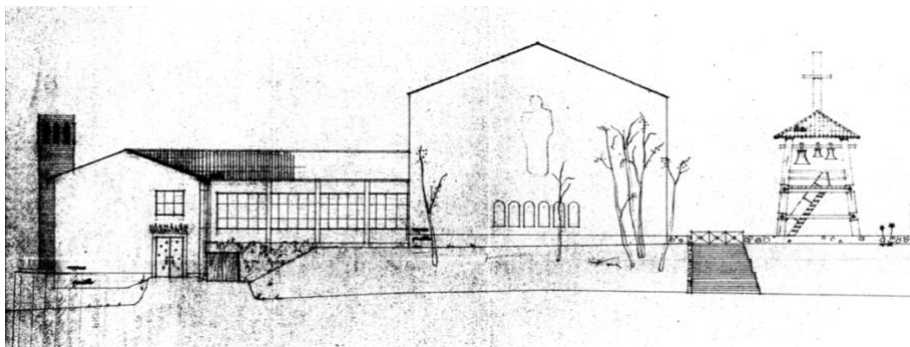
Tapuli on pohjaltaan suorakaiteen muotoinen, neljän pilarin varassa seisova, ylöspäin kapeneva betonista ja puusta rakennettu katosmainen rakennelma. Nelilappeinen vesikate on tehty poltetuista kaksiaaltoisista savitiilistä, huipulta nouseva risti on verhoiltu kuparipellillä. Valurautaiset kellot on kiinnitetty teräspalkeista kootuin rakentein. Kellot on valettu Lokomon tehtaalla äänikorkeuksiin a1 ja h1. Tarkoituksena oli, että ne soisivat yhteen Viinikkalan kirkon kellojen kanssa (Silveruth 2013). Tapulin rakennuskustannukset olivat 257000 markkaa (Aamulehti 29.12.1949). Juuri valmistunutta seurakuntataloa esittelevässä artikkelissa kellotapulia kuvaillaan vaatimattomaksi (Aamulehti 4.12.1949)

Härmälän seurakuntatalo ja kellotapuli ovat valmistuneet vuonna 1949. Seurakuntatalon rakennussuunnitelma perustuu vuonna 1939 käydyn arkkitehtuurikilpailun voittaneiden Elma (1907–2009) ja Erik Lindroosin (1906–1980) ehdotukseen. Rakentaminen aloitettiin lokakuussa 1948 (Aamulehti 4.12.1949). Rakentaminen oli suunniteltu toteutettavan kahdessa vaiheessa niin, että ensimmäisessä vaiheessa erillisinä rakennuksina valmistuisivat seurakuntatalo, pappila ja kellotapuli (Minkovitsch, ei pvm.). Kirkko suunniteltiin rakennettavaksi vähän myöhemmin näiden vierelle, väliaikaiseksi suunnitellun kellotapulinkohdalle. Ensimmäisen vaiheen rakennuspiirustukset hyväksyttiin Tampereen kaupungin rakennustoimistossa 10.12.1948, ensimmäisen vaiheen rakennustöiden lopputarkastus oli 1.11.1949 ja vihkiäiset pidettiin 11.12.1949 (Tampereen rakennusvalvonnan arkisto; Silveruth, 2013). Rakennustyön toteutti rakennustoimisto Niilo Ahti Oy (Tampereen Rakennusvalvonnan Arkisto).

Rakennuttamisprosessi alkoi jo vuonna 1938, kun kirkkovaltuusto päätti, että alueelle tarvitaan seurakuntatalo ja kirkko (Pollari, ei pvm.) Härmälän aluetta pidettiin erityisen tärkeänä siksi, että se sijaitisi kaukana jo olemassa olevista kirkoista (Vahtikari, ei pvm.). Lähellä sijainnut lentokenttä asetti rajoituksia rakennusten korkeudelle, puolustusministeriön antaman määräyksen mukaan rakennusten maksimikorkeus lentokentän pinnasta sai olla enintään 25 metriä (Pollari, ei pvm.) Kun siitä vähennetään kummun korkeus, jolla tontti sijaitsee, erotukseksi jää 12 metriä.

Arkkitehtuurikilpailun palkintolautakunnan puheenjohtaja, Tampereen kaupunginarkkitehti Bertel Strömmer kommentoi kilpailua Helsingin Sanomissa 22.5.1939 seuraavasti: *"Yleensä pyrittiin yksinkertaiseen, koruttomaan pikkukirkkoon. Tehtävää rasitti tuntuvasti Härmälän lentokentän läheisyys, joka asetti esteitä korkeussuhteiden vaikuttavalle käytölle. Niinpä varsinainen kellotorni oli melkein kokonaan mahdollisuuksien ulkopuolella."* (Helsingin Sanomat 22.5.1939, 7) Lindroosien alkuperäisessä ehdotuksessa, "la tradition rapporte", ei ollut lainkaan kellotapulia tai -tornia, vaan kellot oli sijoitettu kirkkorakennuksen pätyyn (ARK, 7-8/1940).

Sodan syttyminen keskeytti Lindroosien jatkosuunnittelutyön. Piirustukset valmistuivat vuonna 1941 ja niissä oli tehty huomattavia muutoksia kilpailutyöhön verrattuna. Rakennuslupakuvassa (kuva 7) on jo piirretty pääpiirteiltään toteutetun kaltainen kellotapuli (Tampereen Rakennusvalvonnan Arkisto).

Kuva 7. Rakennuslupakuva 28.12.1949 (Tampereen Rakennusvalvonnan Arkisto).

Kirkko valmistui vasta 1972, arkkitehtuuriltaan alkuperäistä suunnitelmaa modernimpana. Suunnitelman muutokseen vaikutti oleellisesti ympäristön muuttuminen. Suunnitelmia tehdessä Härmälän asutus levittäytyi Antinkadun suuntaan, eikä Talvitien puolella vielä ollut Perkiönpuistoa, saati nykyistä rakennuskantaa (Pollari, ei pvm.). Kirkkosali oli siis suunniteltu silloisia, 1940-luvun seurakuntalaisia varten. Kirkon rakentamisen yhteydessä alun perin väliaikaiseksi suunniteltu kellotapuli siirrettiin nykyiselle paikalleen.

Tapuliin ei tehty merkittäviä ulkonäköön vaikuttavia muutoksia siirtämisen yhteydessä. Ainoa näkyvä muutos on tapulin jalkojen liittyminen perustuksiin. Alkuperäinen kellotapuli on ollut puurakenteinen (ARK 11/1954). Nykyisen tapulin

kantavat rakenteet ovat puupalkkien lisäksi terästä ja puulla verhoiltua betonia. Vanhoissa valokuvissa näkyvät jalkojen alapäiden rakenteet viittaavat siihen, että jalat ovat alun perinkin voineet olla betoniset. Silta-lehdessä 5.10.2022 julkaistu valokuva osoittaa, että tapuli siirrettiin nykyiselle paikalleen nosturilla nostaen, sitä ei siis purettu osiin siirtämisen yhteydessä (Silta-lehti, 5.10.2022). Kellot on automatisoitu vuonna 2001, ja valaisimia ja sähkövetoja on muutettu aikojen saatossa (Tuhkanen 2023).

Härmälän on rakentunut lentokonetehtaan ja muun alueelle perustetun teollisuuden myötä ja se on yksi Tampereen ensimmäisistä esikaupungeista. Sotien jälkeinen rakentaminen oli Härmälässä vilkasta (Pirkanmaan maakuntamuseo, 2012). Härmälä on maakunnallisesti arvokas kulttuuriympäristö. Lähin kirkko on Viinikan kirkko noin neljän kilometrin päässä.

Seurakunnan arkistoon ei tämän tutkielman teon yhteydessä ollut mahdollista päästä, mutta arkistonhoitaja Merja Jokelalta saadun tiedon mukaan Härmälän seurakunnan arkistoluettelosta löytyy kansio, jossa on Härmälän kirkon rakentamiseen liittyvää aineistoa vuosilta 1939–1972 ja vuodelta 1982.

3.1.2 Vuoriniemen seurakuntatalon kellotapuli 1954

Savonlinnan seurakunta

Särkilahdentie 1535, 58580 Vuoriniemi

Kuva 8. Vuoriniemen seurakuntatalon kellotapuli. (Kuva: Savonlinnan seurakunta)

Vuoriniemen seurakuntatalon kellotapuli pienikokoinen, kevytrakenteinen, pohjaltaan neliön muotoinen, neljän nurkkapilarin varassa seisova katosmainen rakennelma. Perustuksina toimii poikkileikkaukseltaan U-muotoinen betonivalu, jonka pystysuoriin seinämiin nurkkapilarit kiinnittyvät. Betoniseinämien korkeus on

noin yksi kolmasosa koko rakennelman korkeudesta. Rakennelman yläosassa runkopilareita kiertää vaakatasossa kaksi päällekkäistä lankuista koottua kehää. Katto on loiva satulakatto, ja pienikokoinen kello on sijoitettu aivan katon harjan alle. Tapulin väritys noudattaa seurakuntatalon väritystä. Tapulissa on yksi kello. Kellotapulin suunnittelijasta ei ole tietoa.

Vuoriniemen seurakuntatalo rakennettiin keräys- ja talkootyönä. Se oli alun perin Vuoriniemen kristillisen yhdistyksen omistama, kunnes se luovutettiin varsin pian Säämingin seurakunnan omistukseen (Savonlinnan seurakunta, ei pvm.). Erinäisten kunta- ja seurakuntaliitosten myötä Vuoriniemi kuuluu nykyään Savonlinnan seurakuntaan (Karvinen, ei pvm.)

Vuoriniemen seurakuntatalo sijaitsee haja-asutusalueella, tien 4063 (Särkilahdentie) varrella, noin puolen kilometrin päässä Vuorinimen kylästä. Järven rantaan, Haaviston lahteen, matkaa on noin 100 metriä. Alueella on myös 1938 käyttöön vihitty hautausmaa sekä siihen liittyvä sankarihauta-alue. Vuorinimen kylällä on vain muutama rakennus, ei siis varsinaista kyläkeskusta. Lähin suurempi asutuskeskus on Parikkala, noin kolmentoista kilometrin päässä. Savonlinnaan matkaa on linnuntietä noin 30 kilometriä. Lähimmät kirkot ovat Parikkalan kirkko noin kuudentoista kilometrin päässä, Punkaharjun kirkko noin kahdenkymmenen kilometrin päässä sekä Lohikosken kirkko vajaan kolmenkymmenen kilometrin päässä.

3.1.3 Hätilän seurakuntatalon kellotapuli 1956

Hämeenlinna-Vanajan seurakunta
Tuomelankatu 19, 13120 Hämeenlinna

Kuva 9. Hätilän kellotapuli (Kuva: Lauri Salminen)

Hättilän kellotapuli on betonirakenteinen, pohjaltaan suorakaiteen mallinen. Korkea ja solakka tapuli on yläosastaan avoin. Yläosan ”kellohuone” on toteutettu nostamalla vesikattorakenne kymmenen siron betonipilarin päälle. Vesikatto on loiva satulakatto ja kellot on sijoitettu aivan kattorakenteen alapuolelle. Julkisivut ovat sileät vailla koristeita, vain pienet suoraiteen muotoiset porrashuoneen ikkunat jäsentävät julkisivuja. Sisäänkäynti on kirkon pihan puolella. Kampaniili-tyyppisen tapulin, sekä seurakuntatalon on suunnitellut arkkitehti Mika Erno (1919–2014). Tapulissa on kaksi kelloa.

Hättilän kirkko on ollut sisäilmaongelmien takia suljettuna ja käyttökiellossa vuodesta 2014 lähtien. Viimeisimmän tiedon mukaan seurakunta aikoo luopua rakennuksesta (Niinimäki, 2024). Syynä luopumiseen on ensisijaisesti korkeat korjauskustannukset. Seurakuntaneuvosto katsoo, ettei investointi korjaamiseen ole järkevää suhteessa toiminnan tarpeisiin (Niinimäki, 2024). Lausunnossa kuitenkin todetaan, että seurakuntatalossa voitaisiin mahdollisesti toteuttaa pienimuotoista toimintaa, jos joku toinen taho omistaisi ja hallinnoisi sitä (Niinimäki, 2024). Hämeenlinnan seurakunnan kiinteistö- ja hautaustoimen johtokunnan puheenjohtaja Antti Hieta on todennut vuonna 2018, kun rakennus oli vielä suunnitelmassa kunnostaa käyttöön, että Hättilän rakennus ei sovi muuhun kuin kirkolliseen käyttöön (Sarjanto, 2018).

Kohteesta ei ole tehty rakennushistoriaselvitystä, eikä rakennuksista tehtyä kuntotutkimusta ei ollut mahdollista saada nähtäväksi (Rantala, puhelu 16.10.2023). Hämeen Sanomien mukaan myös kellotapulista on tehty kuntotutkimus (Mäntyneva 2019). Museovirasto on antanut kohteesta säilyttämistä puoltavan lausunnon, jota ei myöskään ollut saatavissa Hämeenlinnan seurakunnalta, eikä sellaista löytynyt *Museoviraston asiat* -arkistosta. Lausunto on mainittu Hämeenlinnan seurakuntien Tulevaisuuden seurakuntatalot -työryhmän loppulausunnossa, jossa Hättilän seurakuntatalon osalta todetaan, että ”Museoviraston kanta on, että rakennus on säilytettävä. Sille emme voi mitään” (Hämeenlinnan seurakunnat, ei pvm.).

Hiippakuntavaltuutettu Mikko Hieta on kirjoittanut Hämeen Sanomiin artikkelin Hättilän kirkosta (HäSa 24.9.2022). Hiedan selvityksen mukaan rakennushanke alkoi 1952, kun kirkkohallintokunta osti tontin, ja kirkkovaltuusto perusti toimikunnan laatimaan suunnitelmat Hättilän-Sairion seurakuntatalon rakentamiseksi. Tarkoitus oli rakentaa tontille sekä seurakuntatalo että kirkko erillisinä rakennuksina. Päättäjiä viehätti pääkaupunkiseudulla vaikuttanut pikkukirkko-liike (Hieta, 2022). Suunnittelukilpailun myötä kävi ilmi, että kaavaillut rakennukset eivät tulisi mahtumaan tontille, joten kirkko jätettiin pois suunnitelmasta. Rakennustoimikuntaa ohjeistettiin, että seurakuntasalin tuli saada pikkukirkon luonne, sillä seurakuntasalia tullaan ehkä käyttämään kirkkona kauankin (Hieta, 2022).

Hättilä on Hämeenlinnan 15. kaupunginosa. Se sijaitsee rautatieaseman tuntumassa, keskustan ja Vanajaveden itäpuolella. Hättilän nykyinen

kaupunkirakenne perustuu maalaiskunnan vuonna 1937 laatimaan rakennussuunnitelmaan, jonka pohjana oli vanhempi asutus ja tiestö (Heiskanen 2016). Vuonna 1949 kaupunginosa kaavoitettiin pientaloalueeksi. Asemakaavaa uudistettiin vuonna 1970, jolloin alueelle tuli lisää kerrostaloja pääteiden varsille.

Hättilä on pientalovaltainen alue, jossa eri aikakausien kerrostumat rakennuskannassa on erotettavissa. Määrällisesti eniten on jälleenrakennuskauden rintamamiestaloja. 1970-luvulta alkaen vanhoja omakotitaloja on purettu, ja tilalle rakennettu suuria rivitaloyhtiöitä sekä moderneja omakotitaloja (Mettälä 2018). Vaikka rakennuksia on myös laajennettu ja peruskorjattu tavoilla, jotka eivät ylläpidä rakennushistoriallisia arvoja, alueelta löytyy yhä kaupunkikuvaltaan yhtenäisiä alueita. Hättilä on maakunnallisesti arvokas rakennushistoriallinen alue. Arvoluokitus perustuu historiallisiin- rakennushistoriallisiin- sekä maisemallisiin arvoihin (Tuomainen, 2019).

1950-luvun julkista rakentamista kirkon lisäksi edustavat Hämeenlinnan Säästöpankin konttori (1955), Tuomelan koulu (1956) sekä Hättilän yhteiskoulun rakennukset (1955). Yhteiskoulu, Tuomelan koulu sekä kirkko muodostavat ajalleen tyypillisen ja kaupunkikuvallisesti merkittävän maiseman (Mettälä, 2020). Myös säilyneet metsäalueet ja koulujen pihamännyt ovat osa rakennusajan henkeä. Lähin kirkko on Hämeenlinnan kirkko, joka sijaitsee noin puolentoista kilometrin päässä.

3.1.4 Nurmijärven seurakuntatalon kellotapuli 1956

Lieksan seurakunta

Salmentaus 5, 81970 Jongunjoki (Pohjois-Karjala)

Kuva 10. Nurmijärven kellotapuli (Kuva: Wikipedia)

Kohdetta kutsutaan joko Nurmijärven työkeskukseksi (Basiksen seurakuntataloluettelo) tai Jongunjoen seurakuntaloksi (Lieksan seurakunta). Seurakuntatalo on rakennettu 1948 ja kellotapuli 1956. Alun perin kohde tunnettiin Jongunjoen rajaseutukirkkona.

Nurmijärven seurakuntatalon kellotapuli on puurakenteinen, betoniperustuksilla seisova ylöspäin kapeneva torni. Umpinaisen rakennelman alaosa on vaakalaudoitettu ja yläosan pystyseinäinen kellohuone on pystyaukkoitettu. Tapuli päättyy loivaan satulakattoon, jonka harjalta nousee siro risti. Kellohuoneessa on kaaripäätteiset soittoluukut jokaisella seinällä. Sokkeli on maalattu vaalean harmaalla, seinät vaalean vihertävällä ja ovi sekä soittoluukut vaalean ruskealla sävyllä. Yksinkertaisen tapulin ainoat koristeet ovat soittoluukkujen yläreunan tasalla kiertävä vaakalistoitus.

Arkkitehti Rafael Blomstedt (1885–1950) suunnittelema seurakuntatalo vihittiin käyttöön 18.7.1948. Blomstedt on suunnitellut myös viereisellä hautausmaalla sijaitsevan 1956 valmistuneen siunauskappelin (MFA). Kellotapulien suunnittelijasta ei ole tietoa, mutta on mahdollista, että myös tapuli on Blomstedtin piirtämä. Turun Sanomien mukaan ”Eräät henkilöt keräsivät isohkon rahasumman kirkonkellon hankkimista varten Jongunjoelle. ... Rajaseutuväen omien keräysten turvin ja Pielisjärven seurakunnan tukemana ryhdyttiin heti rakentamaan tapulia, jota varten piirustukset olivat jo odottamassa” (Turun Sanomat 12.12.1956).

Nurmijärven kylällä oli jo 1920-luvun lopulla kylällä virinnyt ajatuksia oman rukoushuoneen rakentamisesta ja kylälle perustettiin ompeluseura viemään rukoushuoneasiaa eteenpäin. Juuri ennen talvisodan syttymistä oli hankittu tontti ja hirsii rakennusta varten (Lieksan seurakunta, ei pvm.). Sota kuitenkin viivästytti hanketta. Sotien jälkeen ompeluseurana aloittanut toiminta jatkui Jongunjoen pikkukirkkoyhdistyksen nimellä ja seurakuntatalo rakennettiin yhdistyksen toimesta, amerikansuomalaisten avustamana (Lieksan seurakunta, ei pvm.)

Nurmijärven kylä kuuluu Lieksaan. Se sijaitsee noin 28 kilometriä Lieksasta pohjoiseen Lieksa-Kuhmontien (tie 524) varrella. Seurakuntatalo sijaitsee kyläkeskuksen yhteydessä. Kyläkeskus on vesistön pirstaloimaa ja asutus sijaitsee pääosin vesistön rannoilla ja rakennuksia on harvakseltaan siellä täällä. Lähin kirkko on Viekijärven kirkko, joka sijaitsee noin kahdenkymmenen kilometrin päässä. Seuraavaksi lähinnä on Säyneisen kirkko reilun kahdeksankymmenen kilometrin päässä sekä Sotkamon kirkko, jonne matkaa kertyy jo yli sata kilometriä.

Nurmijärven kylämaisema on maakunnallisesti arvokas maisema-alue (Piiparinen, 2021)

3.1.5 Launeen kirkon kellotapuli 1958

Tapparakatu 22, 15700 Lahti

Kuva 11, Launeen kirkko ja kellotapuli. (Kuva: Tiina Rekola)

Launeen kellotapuli on pohjaltaan suorakaiteen muotoinen, korkea ja solakka rakennelma. Tapuli koostuu kahdesta samansuuntaisesta betonista valetusta seinästä, joiden väli on avoin kellohuoneen lattian korkeudelle asti. Kellohuone muodostuu betoniseinämissä olevista aukoista sekä harvasta pystyrimoituksesta tapulin lyhyillä sivuilla. Tapulissa on loiva satulakatto, jonka harjalta nousee risti. Tapulissa on yksi kello, jonka sähköistä soittomekanismia ohjataan manuaalisesti.

Arkkitehti Erik Lindroos suunnitteli Launeen kirkon alun perin seurakuntataloksi vuonna 1952. Rakennus valmistui 1953, jolloin sitä kutsuttiin Asemantaustan seurakuntakodiksi. Vuonna 1956 tehdyn alueliitoksen myötä seurakunnan jäsenmäärä kasvoi, ja seurakuntatalo kävi ahtaaksi (Niskanen 2012, 78). Lindroos suunnittelema laajennus valmistui vuonna 1958. Tällöin kirkkosalia levennettiin etelään päin ja rakennettiin kellotapuli. Kellotapuli korvasi rakennuksen vieressä sijainneen suuren metallisen ristin (Niskanen 2012, 78). Kirkossa tehtiin peruskorjaus ja muutostöitä vuosina 2000–2001. Arkkitehti Satu Päivärinteen suunnittelemissa korjaus- ja muutostöissä uusittiin paalutukset ja talotekniikka, sekä toteutettiin tilallisia muutoksia (Lahden seurakunnat, ei pvm.). Toimenpiteet vaikuttaneet merkittävästi rakennuksen ulkoasuun.

Launeen kirkko on Lahden ensimmäinen työkeskukseksi suunniteltu kirkko. Kirkkosalin lisäksi rakennuksessa on myös kerhotiloja sekä seurakunnan työntekijöiden asuntoja. Kirkko on ympäröity tiielelementtimuurilla, jota on luonnehdittu liian raskaaksi herkkään ympäristöön (Niskanen 2012, 78).

Rakennus ilmentää 1950-luvun hienopiirteistä ja intiimiä arkkitehtuuria, samalla kun jyrkkälapainen korkea satulakatto viittaa maamme vanhimpaan kirkolliseen perinteeseen. Jukka-Pekka Airaksen (1992) mukaan vuosi 1958 oli taitekohta, jonka jälkeen satulakattoisia kirkkoja toteutettiin yhä harvemmin (Airas, 1992, 90). 1950-

luvun rakentamiselle ominaiset vaalea rappaus, erilaiset tiilet, liuskekivet sekä ”harkiten sijoitetut puut henkivät ajattomuutta ja hartautta” (Niskanen 2012). Riitta Niskasen (2012) kirjoittamassa selvityksessä Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä kirkon arkkitehtuuria luonnehditaan ajalleen tyyppilliseksi, harvinaiseksi ja erittäin merkittäväksi (Niskanen 2012). Launeen kirkko on paikallisesti arvokas rakennettu kulttuuriympäristö ja rakennuskokonaisuus on suojeltu asemakaavalla vuonna 2010.

Launeen seurakunta on ensimmäinen Lahteen perustettu evankelis-luterilainen kaupunginosaseurakunta. Se itsenäistyi Lahden seurakunnasta vuonna 1955 ja kuuluu nykyisin Lahden seurakuntayhtymään.

Launeen kaupunginosan ydinalue muodostuu 1940- ja 1950-luvuilla rakennetusta tyyppitalovaltaisesta omakotialueesta. Alue perustuu arkkitehti Carolus Lindbergin laatimaan, vuonna 1937 vahvistettuun kaavaan (Wager, 2006, 69). Sodan jälkeisen asuntopulan johdosta suhteellisen suurikokoinen alue rakentui tasapainoisesti ja yhtenäisesti (Niskanen 2012, 50)

Launeen pientaloalue, pumppuasema ja vaivaistalo ovat maakunnallisesti arvokasta rakennettua kulttuuriympäristöä (Lahden yleiskaava 2030). Wagerin (2006) mukaan jälleenrakennuskauden kaupunkirakentamisen vaihe ilmenee Lahdessa voimakkaana ja leimaa-antavana (Wager 2006, 69). Alueelle on laadittu suojelukaavoja useaan otteeseen vuosina 1995–2008.

Lähimmät luterilaiset kirkot ovat Ristinkirkko (1978) ja Salpausselän kirkko (1972), jotka molemmat on rakennettu Launeen kirkon jälkeen, joten niillä ei ole ollut vaikutusta Launeen kirkon ja kellotapulien rakentamisen ratkaisuihin.

3.2 Kellotapuli ympäristönsä äänimaiseman rakentajana

Sen lisäksi, että kellotapulit ovat näkyviä maamerkkejä ja kirkollisen rakennuksen symboleja, ne vaikuttavat ympäristönsä äänimaisemaan. Kirkonkellojen voidaan tulkita soittavan ”nöyrytymiseen ja kunnioittavaan hiljentymiseen viittaavaa äänenmuotoista tekstiään, joka on ruumiillisten kielikuvien kyllästävä” (Ortiz-Nieminen 2012, 61). Piispa Eino Sormusen mukaan ympäristöön leviävä kirkonkellojen ääni on muistutus arkisten kiireiden ja aherruksen keskellä elämän perimmäisestä tarkoituksesta, piispan sanojen mukaan ”ainoasta tarpeellisesta” (Ortiz-Nieminen 2012, 61).

Piispa Sormusen mielestä kellotapulien ”elimellinen liittäminen” kirkkorakennuskokonaisuuteen on kellojen sijoittamiskysymyksessä paras ratkaisu. Vaikka kellot sijoitettaisiin kirkkorakennukseen, eikä erillistä tornimaista kellotapulia rakenneta, toistaa ratkaisu Sormusen mielestä keskiajalta peräisin olevaa rakennusperinnettä (Ortiz-Nieminen 2012, 61)

Kellojen soittotavat vaihtelevat seurakunnittain ja kirkoittain. Tämän luvun tavoitteena on selvittää, minkälaisia soittotapoja tutkittavissa kellotapuleissa käytetään tai on käytetty. Kirjallisissa lähteissä kellojen soitosta näissä kohteissa ei ole mainittu mitään. Tutkielman kellotapulien soittotapoja selvitettiin pienimuotoisilla puhelinhaastatteluilla, jotka seuraavaksi tiivistetään kohteittain.

Ennen haastatteluita laadittiin lista käsiteltävistä teemoista haastatteluiden rungoksi, jota seurattiin soveltaen kohteen ominaisuuksien mukaan. Teemat olivat:

- 1) Seurakuntatalon käyttö ja tilaisuudet
- 2) Kellojen soittamisen tavat ja rutiinit
- 3) Seurakuntatalon ja (pää)kirkon kellojen soiton erot ja yhtäläisyydet sekä kirkkokäsikirjan ohjeet
- 4) Paikallinen kellojen soittamisen tapa ja kelloilla viestinnän muuttuminen aikojen saatossa
- 5) Kellojen soiton tekniikka. Automatisoinnin tai sähköistyksen vaikutukset soittoihin ja viestintään
- 6) Kellojensoiton merkitys, sen viestien tulkinta, ymmärtäminen ja muutos

Härmälä

Härmälän kirkon osalta haastattelin puhelimesa suntio Marita Tuhkasta. Haastattelu tapahtui 21.11.2023. Tuhkasan mukaan Härmälässä soitetaan suurin piirtein jumalanpalvelusoppaan mukaisesti, samalla kaavalla kuin Tampereen muissakin kirkoissa. Sähköisesti soitettavat kellojensoitot on tavallaan ”synkronoitu” muiden kirkkojen kanssa. Tuhkasan käsityksen mukaan Härmälän kellot eivät kuulu muiden kirkkojen alueille. Loppusoittoa Härmälässä ei soiteta. Sanomakellot soitetaan joka keskiviikko kello 17, samoin kuin Tampereen muissa kirkoissa.

Tuhkanen on seurakunnan palveluksessa noin 25 vuotta, sinä aikana ei ole tapahtunut muutoksia soittamisen tapoihin, lukuun ottamatta kellojen automatisointia vuosituhannen vaihteen tienoilla. Tämä vaikutti vain soittamisen tekniikkaan, ei soittotapoihin ja käytäntöihin.

Tuhkasan näkemyksen mukaan kellojen viestien ymmärtäminen on melko heikkoa nykyään, ihmiset eivät juuri osaa tulkita soittojen syitä tai viestejä. Hän mainitsee, että alueen asukkailta on toisinaan tullut kommentteja, että eikö niitä kelloja voisi soittaa hiljempaa tai vähemmän, mutta lisää, että osa ihmisistä taas kokee

kellojen soiton tuttuna ja turvallisena, kotoisana äänenä, joka ei häiritse, vaan päinvastoin luo alueen tunnelmaa.

Vuoriniemi

Vuoriniemen seurakuntatalon käytänteistä haastattelin seurakuntamestari Kalevi Kososta. Puhelinhaastattelu tapahtui 17.11.2023. Rakennus on vähällä käytöllä, mutta ainakaan Kososen tiedossa ei ole, että siitä luopumisesta olisi käyty keskusteluja tai että edes painetta sellaiseen olisi. Hän painottaa kuitenkin, että tämä on hänen käsityksensä asiasta, ja ajantasaista tietoa asiasta kannattaa kysyä kiinteistöpuolelta.

Vuoriniemessä on vuosittain noin viisi jumalanpalvelusta ja 10–15 siunaustilaisuutta. Kellotapulissa on yksi kello, jota soitetaan käsin narusta vetämällä. Jumalanpalvelusten yhteydessä kelloa soitetaan noin kymmenen minuuttia ennen palveluksen alkua. Päätössoittoa ei soiteta. Siunaustilaisuuksissa soitetaan myös noin kymmenen minuuttia ennen tilaisuutta. Saattokelloja soitetaan niin kauan kuin saattokulkueen matka haudalle kestää. Sielunkelloja ei soiteta, koska Vuoriniemessä ei nykyään ole ruumishuonetta.

Kososen mukaan kellon soittotavoissa ei ainakaan viimeiseen kymmeneen vuoteen ole tapahtunut muutoksia. Soittotapa voidaan nähdä paikallisen perinteen ja jumalanpalvelusoppaan ohjeiden yhdistelmänä huomioiden, että tapulissa on vain yksi kello.

Kosonen ajattelee, että paikalliset ihmiset ymmärtävät kellon soiton viestit ja merkitykset siinä missä ennenkin, osin siitä syystä, että yhteisö on niin pieni. Kellon soiton kuuluvuusalueella ei asu montakaan ihmistä.

Hättilä

Hättilän seurakuntatalon osalta haastateltiin jo eläkkeellä olevaa, entistä suntiota Osmo Nissää. Tänä päivänä Hämeenlinna-Vanajan seurakunnan palveluksessa ei ole enää ketään, jolla olisi tietoa tai kokemusta Hättilän kellojen soittamisesta.

Hättilän tapulissa on kaksi kelloa, joiden soitto on sähköistetty ja automaattiseksi ohjelmoitu. Ainoastaan loppusoitto jumalanpalveluksen jälkeen on käynnistetty manuaalisesti. Hättilässä jumalanpalvelukset alkoivat aina puoliltapäivin. Lauantaisin soitettiin ehtookellot kello 18, huomenkelloja ei soitettu, kuten ei myöskään sanomakelloja. Nissin aikana (1990-luvulta lähtien) seurakuntatalolla on ollut vain yksi siunaustilaisuus, joten niihin liittyvää soittorutiinia ei ole ollut. Seurakuntatalon yhteydessä, tai lähellä, ei ole hautausmaata, joten myöskään saattokelloja ei ole soitettu. Lähin hautausmaa on Vanajan kirkolla.

Nissin näkemyksen mukaan kirkonkellojen soitto on alueen asukkaille tärkeä perinne, eikä ole kuullut kommentteja soiton häiritsevyydestä. Hän lisää kuitenkin, että kaupungissa on paljon asukkaita, johon mahtuu monenlaisia mielipiteitä. Nissi

kertoo, että kirkosta luopumisesta käydyissä keskusteluissa on jopa esitetty, että eikö tapuli voisi jäädä paikalleen ja soittaa ehtookellot perinteen mukaan, vaikka kirkko purettaisiin.

Nissi ajattelee, että osa ihmisistä osaa tulkita kellojen viestit, osa taas ei. Kellojen soiton viestintään liittyen hän mainitsee erikseen sielunkellot (kuolinkellot), joissa on erityisen paljon paikallisia eroavaisuuksia ja joilla on voitu välittää paljon informaatiota. Ymmärrystä niiden tulkintaa ei välttämättä enää nykyään ole, mutta se ei koske Hätilää koska siellä ei niitä koskaan soitettu.

Nurmijärvi

Nurmijärven tavoista tietoja antoi kanttori Riitta Lehtimäki. Puhelinhaastattelu tapahtui 17.11.2023. Lehtimäen mukaan seurakuntatalosta oltiin jo luopumassa, mutta se sai lisäaikaa, kun kanttori muutti taloon asumaan noin kahdeksan vuotta sitten. Rakennus on kuitenkin luopumislistalla, ja siitä tullaan todennäköisesti luopumaan, kun Lehtimäki jää eläkkeelle. Nurmijärven seurakuntatalolla pidetään kymmenkunta tilaisuutta vuosittain, joista 3–4 on jumalanpalveluksia.

Kellotapulin kelloa ei ole soitettu ainakaan kahdeksaan vuoteen, kun Lehtimäki on talossa asunut. Lukuun ottamatta yhtä kertaa, kun jumalanpalvelusta pitämään tullut pappi soitti, kun halusi näyttää lapselle, kuinka kelloja soitetaan. Nurmijärven tapulin kelloja ei käytetä hautausoimitusten yhteydessä. Läheinen hautausmaa sijaitsee noin kilometrin päässä, eikä siellä ole kelloja.

Nurmijärven tapulissa on yksi kello, jota soitetaan alas ulottuvasta narusta käsin vetämällä. Tapulin seinällä on yhä ohjeet, kuinka kelloja soitetaan, montako sekuntia jätetään lyöntien väliin ja niin edelleen.

Tapulin kohtalosta mahdollisen luopumisen yhteydessä ei ole toistaiseksi keskusteltu. Lehtimäen oletus on, että ainakin kellon kohtalosta tullaan keskustelemaan. Otetaanko se talteen muistoksi, käytetäänkö sitä muistomerkkinä tai sellaisen osana. Hän mainitsee esimerkkinä seurakunnan vuonna 2021 purkaman Pankakosken seurakuntakeskuksen, jonka tapulikin purettiin, mutta kello otettiin talteen.

Lehtimäen tuntuman mukaan kellojen soiton merkitys on yleisesti ottaen vähentynyt. Erityisesti niiden viestinnän ymmärtäminen on hänen oletuksensa mukaan lähes kadonnut, mutta painottaa, että tämä on vain hänen näkemyksensä asiasta, eikä voi puhua toisten puolesta. Hän toteaa kuitenkin, että tällä pienellä ja vaatimattomalla seurakuntatalolla on kylän yhteisölle suuri merkitys.

Laune

Launeen kellonsoiton tavoista haastattelin suntio-vahtimestari Markku Pietiläistä. Puhelinhaastattelu tehtiin 12.2.2024. Launeen kirkko on aktiivisessa käytössä ja kelloja

soitetaan samaan tapaan kuin alueen muissa kirkoissa. Pietiläinen mainitsee esimerkkinä Joutjärven kirkon, jossa kelloa soitetaan täsmälleen samoin.

Säännöllisiä soittoja Launeella on ehtookellot lauantaisin klo 18, sekä papinkellot sunnuntaisin kello 9:30. Yhteensoitto soitetaan viisi minuuttia ennen jumalanpalveluksen alkua ja palveluksen jälkeen soitetaan loppusoitto, joka kestää viisi minuuttia.

Sanomakellot soitetaan tarpeen mukaan. Ne soitetaan kello 10 ja voidaan soittaa maanantain ja lauantain välillä. Sanomakellot soitetaan aina samalla tavalla, vainajan sukupuolesta, asuinpaikasta tai iästä riippumatta. Sanomakellojen soittotapa ei ole muuttunut ajan myötä. Lisäksi kelloa soitetaan siunaustilaisuuksien yhteydessä, jolloin soitetaan viisi minuuttia ennen tilaisuuden alkua. Tilaisuuden lopuksi saattokelloja soitetaan kunnes saattue on poistunut.

Pietiläisen näkemyksen mukaan kellonsoiton merkitykset ovat ohentuneet. Hänen käsityksensä mukaan nuoremmille ihmisille ei enää ole itsestään selvää miksi kelloja soitetaan ja mitä sillä viestitään, mutta vanhempi väki vielä tietää ja ymmärtää.

Yleisesti kellojen soittaminen koetaan Launeella positiivisena asiana, joka herättää esimerkiksi muistoja lapsuudesta. Soittaminen on koettu häiritseväksi vain hyvin harvoin, lähinnä yömessujen yhteydessä yksittäisiltä ihmisiltä on tullut kellonsoitosta negatiivista palautetta.

3.3 Tapulien arkkitehtuuri

Tutkielmassa tarkasteltavat kellotapulit eivät ole arkkitehtuuriltaan yhtenäinen ryhmä, kuten eivät ole seurakuntatalotkaan, joiden yhteydessä tapulit sijaitsevat. Tapulien vaihtelevuus kertoo omalta osaltaan kirkkorakentamisen uuden suunnan etsimisestä ja rakentamisen muutoksesta toisen maailmansodan jälkeen. Seuraavissa kappaleissa sivutaan kellotapuliratkaisun lisäksi myös seurakuntatalojen arkkitehtuuria, sillä katson niiden liittyvän oleellisesti yhteen. Kohteet on ryhmitelty kolmeen ryhmään tapulien visuaalisten piirteiden ja rakenteiden perusteella. Ryhmät ovat Härmälä ja Vuoriniemi, Hätilä ja Laune, Nurmijärven jäädessä yksinäiseksi.

1) Härmälä ja Vuoriniemi

Härmälän seurakuntatalo liittyy ulkoarkkitehtuuriltaan jälleenrakennuskauden rakentamisen muutosvaiheeseen. Rakennus sisältää elementtejä sekä perinteisestä että modernista. Roiskerapatut julkisivut ja liuske kivillä verhottu kivijalka edustavat vahvasti 50-luvun (tulevaa) tyyliä, kun taas esimerkiksi ikkunoiden ruutujako tulee vanhemmasta perinteestä. Loivahko satulakatto on katettu poltetuilla savitiilillä. Kokonaisuutena rakennus näyttyy kuitenkin selkeästi 1950-luvun edustajana, vaikka sisältää elementtejä myös jälleenrakennuskauden romantiikasta.

Vuoriniemen seurakuntatalo liittyy arkkitehtuuriltaan maaseudun julkisen rakentamisen perinteeseen, kuten työväen- tai seuraintaloihin. Rakennus on asuintaloa suurempi, ja ikkuna-aukotus vihjaa rakennuksen käyttötarkoituksesta. Kirkkosalin suuret kuusiruutuiset ikkunat osoittavat salin sijainnin selkeästi. Ilman sisäänkäynnin yläpuolella sijaitsevaa suurehkoa ristiä, tai rakennuksen vieressä sijaitsevaa kellotapulia, rakennusta voisi hyvin luulla kouluksi. Materiaaleiltaan rakennus liittyy vahvasti 1950-luvun ratkaisuihin, sokkeli on valettu betonista ja julkisivut ovat vaakasuuntaista paneelia. Katto on perinteinen satulakatto ja vesikatteena on saumattu pelti.

Molemmat kellotapulit ovat yksinkertaisia, pääosin puurakenteisia, pohjaltaan neliönmuotoisia, nurkissa sijaitsevien pilareiden varassa seisovia kelloja kannattelevia katoksia. Molemmat tapulit ovat avoimia, eli vuoraamattomia. Härmälässä vesikatto on nelilappeinen ja katettu poltetuilla savitiilillä, Vuoriniemessä taas loiva satulakatto on katettu saumatulla teräspellillä.

Molemmissa tapuleissa on yläosassa vaakasuuntaisia tukirakenteita. Härmälässä järeä palkisto kannattaa kelloja, kun Vuoriniemessä vaakasuuntaiset lankut on kiinnitetty nurkkatolppien ulkopuolelle, todennäköisesti sekä tukemaan rakennetta että visuaaliseksi detaljiksi. Kello roikkuu aivan sisäkaton harjan alapuolella, vaakapalkistoa ylempänä.

Tällaiselle tapulityypille ei tutkielman aineistosta juuri löydy selkeitä esikuvia. Ainoa esiin tullut vanha saman tyyppinen tapuli on Saloisten kirkon uusklassistinen tapuli vuodelta 1787 (Pettersson 1987, 261). Alun perin Saloisten tapuli seiso i matalan neliömäisen jalustan päällä, jonka nurkista nousi neljä pilaria, jotka kannattivat palkistoa ja loivaa satulakattoa. Tapuli oli vuoraamaton ja kellot oli ripustettu avoimen katosrakennelman sisällä sijaitsevaan pukkirakennelmaan. Lars Petterssonin mukaan tavoitteena on selvästi ollut huomaamaton kelloja kannatteleva rakennelma, joka ei häiritsisi tapulin uusklassistista ilmettä (Pettersson 1987, 261).

Tapulit voidaan nähdä myös tornitapulien perinteestä juontuvina. Jos kuvitellaan Härmälän tapuli laudoitettuna vaakasuuntaisella laudoituksella, jolloin runkorakenteet jäisivät piilon, ylöspäin kapeneva, nelilappeiseen kattorakenteeseen päättyvä kokonaisuus muodostaisi tornitapulimaisen hahmon. Vuoriniemen tapuli tosin ei yhtä sovi tähän näkemykseen. Pystysuorien runkopilarien myötä seinät eivä t kapenisi ylöspäin, ja loiva satulakatto on vieras kattotyyppi perinteiselle tornitapulille.

Toisaalta näiden kaltaiset yksinkertaiset, kelloja kannattavat katosrakennelmat voidaan myös mieltää melko primitiivisiksi rakennelmiksi, jossa tarpeet on ratkaistu yksinkertaisimmalla mahdollisella tavalla. Sakari Salokankaan (1967) näkemyksen mukaan "varhainen kellotapuli oli pysty ja vinotukien yksinkertainen asetelma, jota peitti pieni kattolaite" (Salokangas 1967, 8). Salokankaan kirjassa on kuvituksena (Kuva 12) piirros Karttulan tapulista, josta ei kuitenkaan esitetä minkäänlaista ajoitusta, saati lähteitä. Piirroksessa esitetty, pyöreistä hirsistä koottu rakennelma sopii hänen varhaisen kellotapulin kuvailuun. Perushahmoltaan ja periaatteeltaan

rakennelma muistuttaa Härmälän ja Vuoriniemen tapuleita. Piirroksen tapulissa alimpana on kaksi vaakasuuntaista pitkänurkkaista hirsikehää, jonka nurkista nousevat pystyhirret kannattelevat kahta yläosan hirsikehää, joiden päällä on loiva, vuoliaisrakenteinen vesikatto. Rakennelmaa on tuettu kahdeksalla eri suuntiin sijoitetuilla ohuilla vinotuilla. Huomion arvoista on myös, että Salokankaan varhaisen tapulin määritelmä sopii kuvaamaan yhtä lailla myös pukkitapuleita.

Kuva 12: Karttulan vanha tapuli Salokankaan mukaan (Kuva: Salokangas 1967)

Härmälän ja Vuoriniemen tapulien suurimmat erot ovat perustukset ja koko. Härmälän tapuli on huomattavasti suurempi, ja ylöspäin kapenevana antaa mahtipontisemman vaikutelman. Vuoriniemen tapuli näyttää harkitusti kevyemmältä. Härmälän tapulin jalat lähtevät lähes suoraan maan tasalta, kun Vuoriniemen tapulin perustuksena toimii poikkileikkaukseltaan U-muotoinen betonivalu, jonka pystyseinämiä ulkokulmista nousevat tapulin jalat. Betoniseinämiä korkeus on noin 1/3 koko tapulin korkeudesta, ja ne antavat rakennelmalle modernin ilmeen.

Härmälän ja Vuoriniemen tapulien mittakaavojen eroon lienee vaikuttanut niiden sijainnit. Vuoriniemen tapuli sijaitsee haja-asutusalueella, talkootyönä rakennetun seurakuntatalon yhteydessä maantien varressa, jossa ei juuri asutusta lähistöllä, jolloin on voitu esimerkiksi kustannussyistä tyytyä pieneen vaatimattomaan tapuliin. Härmälän tapuli taas sijaitsee kaupunginosansa keskeisellä paikalla, puiston päätteellä Härmälän kirkon (1971) vieressä ja sen voi nähdä alueen identiteettiä vaikuttavana maamerkinä ja kiintopisteenä. Vaikka se on alun perin rakennettu seurakuntatalon väliaikaiseksi kellotapuliksi, on siinä silti jyrkää monumentaalisuutta, joka Vuoriniemessä loistaa poissaolollaan.

2) Hätilä ja Laune

Hätilän seurakuntatalo edustaa 1950-luvun rationaalisia pyrkimyksiä ja ajan julkista rakentamista. Arkkitehtuuriltaan se liittyy vahvasti pääkaupunkiseudun pikkukirkko ja työkeskus rakentamiseen, kuten Herttoniemen kirkkoon (Osmo Lappo

1958). Rakennuksessa on loiva satulakatto, punatiilellä verhoillut julkisivut ja liuskekivillä verhoiltu alaosa. Julkisivun suuret ikkunat osoittavat kirkkosalin sijainnin, johon luonnonvalo tulee vain toiselta seinustalta, Erik Bryggmanin funktionalistisen ylösnousemuskappelin (1933) esimerkin mukaisesti. Seurakuntatalossa on sali, kahvio, kerhotiloja sekä partiolaisten kokoontumistila. Seurakuntatalon yhteydessä on myös asuinrakennuksia. Seinällä sisäänkäynnin sijaitsevat suuri risti sekä korkea kellotapuli osoittavat rakennuksen käyttötarkoituksen.

Launeen kirkko liittyy 1950-luvun ensimmäisen puoliskon kirkkoarkkitehtuuriin. Kirkko-osan jyrkkä satulakatto antaa rakennukselle kirkkomaisen leiman. Varhaisempi seurakuntatalo-osa, joka ulkoasultaan edustaa tyypillistä 1950-luvun julkista rakentamista, liittyy nuorempaan kirkkosaliosaan sen luoteisnurkalla. Varhaisempi osa on matalampi ja vailla kirkolliseksi rakennukseksi leimaavia elementtejä. Eri aikoina rakennetut rakennukset on liitetty toisiinsa sulavasti. Julkisivut ovat pääasiassa vaaleaksi maalattua rappauspintaa. Sokkeli on kauttaaltaan vuorattu liuskekivillä. Kirkko-osan sisäänkäynnin ympärillä on alue puhtaaksimuurattua tiliseinää. Vesikate on toteutettu poltetuilla savitiilillä.

Hättilän kellotapuli on tyylipuhdas esimerkki 1950-luvun tanskalaisvaikutteisesta kampaniili-tyyppisestä tapuliratkaisusta. Betonirakenteinen, pohjaltaan suorakaiteen mallinen, korkea ja solakka tapuli on yläosastaan avoin. Yläosan "kellohuone" on toteutettu nostamalla vesikattorakenne kymmenen siron betonipilarin päälle. Kellot on sijoitettu aivan kattorakenteen alapuolelle. Julkisivut ovat sileät ja vailla koristeita, vain pienet suorakaiteen muotoiset porrashuoneen ikkunat jäsentävät julkisivua. Sisäänkäynti on kirkon pihan puolella.

Launeen kellotapuli perustuu samaan kampaniili-tyyppiin kuin Hättilän tapuli ja on vaikutelmaltaan hyvin samanlainen, vaikka tornin rakenteet poikkeavat toisistaan merkittävästi. Launeen tapulin pohja on suorakaide, josta nousee kaksi erillistä seinää, jotka yhdistyvät kehäksi vasta kellohuoneen yläpuolella. Seinät ovat suorakaiteen pitkien sivujen suuntaiset. Seinien yläosassa on suorakaiteen muotoiset aukot, jotka muodostavat avonaisen kellohuoneen. Lyhyillä sivuilla kellohuoneen seinä muodostuu pystysuuntaisesta harvasta rimoituksesta. Kaksi kelloa on sijoitettu kellohuoneen kattoon, josta on vielä arviolta noin metri vesikattoon.

Arkkitehti Erik Lindroos on käyttänyt samankaltaista kellotapulien seinärakennetta myös Sakkolan kirkkokilpailun kellotapuliehdotuksessaan vuonna 1944 (ARK 3/1944). Ehdotettu tapuli on tosin erityyppinen kuin Launeen. Muodoiltaan ja mittasuhteiltaan se vastaa Härmälän tapulia. Merkittävin ero on juuri kantavissa rakenteissa, Härmälän tapuli seisoo neljän pilarin varassa, kun taas Sakkolan ehdotus kahden samansuuntaisen seinämän varassa, samoin kuin Launeen tapuli. Tutkielman aineiston varhaisin esimerkki tällaisesta seinärakenteesta on Kööpenhaminan Adventskirken:n tapuli vuodelta 1944. Tapulista on julkaistu

valokuvia Arkkitehti-lehdessä 1948, joten on mahdollista, että se on vaikuttanut myös Lindroosin Launeen tapuliratkaisuun (ARK 3/1948).

Erik ja Elma Lindroosin tapuliehdotus Rovaniemen kirkkokilpailussa 1948 taas on hyvin saman kaltainen kuin Launeen tapuli (ARK 3/1948). Selkein ero on tornin rungossa, joka Rovaniemen ehdotuksessa on umpinainen, eli seiniä on neljä kahden sijaan. Tässä ehdotuksessa kampaniilitapuli on piirretty modernin, loivakattoisen kirkkorakennuksen viereen. Rovaniemellä järjestettiin vielä samana vuonna uusintakilpailu, jossa Lindroosit sijoittuivat kolmanneksi hyvin samantyyppisellä ehdotuksella.

3) Nurmijärvi

Nurmijärven puurakenteinen seurakuntatalo ei ulkoasultaan erotu kirkolliseksi rakennukseksi. Rakennuksessa on betoninen kivijalka, pystyrima-vuorattu seinät ja satulakatto, jonka vesikatteena toimii bitumihuopa. Olemukseltaan rakennus ei eroa tavallisesta suurehkosta asuintalosta. Kirkollisesta rakennuksesta kuitenkin kertovat risti talon päädyssä, sekä kellotapuli, joka tosin rakennettiin vasta kymmenisen vuotta seurakuntatalon jälkeen.

Tapuli on ylöspäin kapeneva, hoikka torni. Betoniperustusten päältä nousee ylöspäin kapeneva, vaakalaudoitettu osa, joka muodostaa noin $\frac{3}{4}$ tapulin korkeudesta. Kapenevan osan päällä on pystyseinäinen, pysty-laudoituksella vuorattu kellohuone, jossa on kaaripäätteiset soittoluukut. Rakennelma päättyy loivaan satulakattoon, jonka harjalta nousee risti. Ainoat koristeet ovat soittoluukkujen yläreunan tasolla kiertävät vaakasuuntaiset pienet listoitukset.

Kellotapuli liittyy aineistossa esiintyvien tapulityyppien tulkintojen perusteella sekä pukkitapulien-, että tornitapulien perinteeseen. Tapulin malli on Suomessa harvinainen. Muodoltaan lähimpiä sukulaisia ovat Tervakosken kirkon tapuli (Jarl Eklund 1939) ja Kustavin kirkon tapuli, joka on mahdollisesti peräsin 1600-luvulta, sekä Merijärven kirkon tapuli (1799), joka on suunniteltu Tukholman intendentinkonttorissa (Museovirasto, ei pvm.).

Marjaterä Knapaksen mukaan Tervakosken tapuli ”noudattaa perinteisen alaosaan vuoratun pukkitapulin muotokieltä” (Knapas 2008, 87). Tervakosken tapuli on väritystä myöten lähes identtinen Kustavin tapulin kanssa. Nykyiselle paikalleen 1793 siirrettyä tapulia kuvaillaan Kustavin seurakunnan sivuilla ”hamemalliseksi” (Kustavin Seurakunta, ei pvm.). Museoviraston rky.fi sivuilla kirjoitetaan tapulin olevan samaa tyyppiä kuin Lokalahden tapuli (Museovirasto 2009). Lokalahden tapuli (1681) on Suomessa harvinainen,

keskiaikaiseen typologiaan perustuva tornitapulityypin edustaja (Savolainen ym. 2022).

Tässä työssä Nurmijärven kellotapuli luetaan tornitapuliksi. Perusteena tähän on, että tutkielman tekijän näkemyksen mukaan pukkitapulissa tulee olla pukkirakenne, jollaista Nurmijärven tapulissa ei ole. Vaikka rakenteita ei tämän tutkielman yhteydessä päästy tutkimaan, voidaan valokuvan perusteella todeta, että pukkeihin kuuluvat vinotuet eivät mahtuisi tapulin sisälle. Lisäksi vaakasuuntainen laudoitus tapulin vinossa osassa voidaan tulkita viittaukseksi tornitapulien perinteeseen.

Tapulien yhtäläisyydet ja erot

Kokoavasti voidaan todeta, että kaikki tutkittavat tapulit pohjautuvat vanhoihin tapulityyppeihin. Härmälän ja Vuoriniemen muodostama pari jää tyyppiltään tulkinnanvaraiseksi, mutta yhteyksiä vanhoihin tyypppeihin ja ratkaisuihin on nähtävissä. Hätilän ja Launeen tapulit sijoittuvat kampaniilitapulien perinteeseen, ja Vuoriniemi on moderni, vaikutelmaltaan hieman uusasiallinen, tornitapuli. Vaikka kaikki tapulit tulevat vanhoista perinteistä, ovat ne ratkaisuiltaan ja toteutuksiltaan selvästi aikakautensa tuotteita.

Yhteistä kaikille tapuleille on rakennusmateriaalit. Kaikki on rakennettu betonista, tai betonista ja puusta. Huomattavaa on myös se, että yksikään tapuli ei perustu suomalaiseen tapulityyppiin, joka on yleisin ja tunnetuin tapulityyppi Suomessa.

Kaikki tapulit ovat säilyneet hyvin alkuperäisen kaltaisina. Kellojen sähköistystä lukuun ottamatta muutoksia ei ole tämän tutkielman aineiston perusteella havaittavissa. Säilyneisyyttä selittää osaltaan tapulien ikä. Ne ovat vielä niin nuoria, etteivät ole vielä vaatineet suurempia korjauksia.

3.4 Kellotapulit Arkkitehti-lehdessä 1940- ja -50-luvuilla

Katsauksella Arkkitehti-lehdessä 1940- ja 50-luvuilla julkaistuihin kirkkokilpailujen, sekä kirkkojen ja seurakuntatalojen esittelyihin pyrkimyksenä oli luoda käsitystä tapulien muotoilun kehittymisestä tarkasteltavan ajanjakson aikana. Myös toteuttamattomat kilpailuehdotukset analysoitiin sillä ajatuksella, että niiden perusteella voi olla mahdollista saada käsitystä arkkitehtien ja kirkon edustajien näkemysten eroavaisuuksista modernien muotojen ja menetelmien käytössä kirkkojen, ja erityisesti kellotapulien rakentamisessa.

1940-luvulla lehdessä esiteltiin viisi kirkkoa, jossa yhden yhteydessä on kellotapuli. Kirkkojen suunnittelukilpailuita esiteltiin kuusi, joissa esitellään yhteensä

69 kilpailuehdotusta, joissa 40:ssä oli piirretty kellotapuli. Aihetta käsiteltiin kuudessa numerossa.

1950-luvun aikana kirkkoesittelyissä esiteltiin kahdeksan kirkkoa, joissa viidessä on kellotapuli. Kilpailuehdotuksia esiteltiin yhteensä 23, joissa viidessätoista oli piirretty kellotapuli. Aihetta käsiteltiin seitsemässä numerossa.

Seurakuntataloja käsiteltiin kuudessa numerossa (4/1941, 5/1949, 1/1951, 7/1953, 11/1954, 9/1957). Kaikki esitellyt seurakuntatalot olivat ilman kellotapulia lukuun ottamatta Lauttasaaren seurakunnallisen työkeskuksen kilpailuehdotuksia.

1) 1940-luku

Sodan jälkeisestä pula-ajasta johtuen kirkkoja ei juuri rakennettu 1940-luvulla, jolloin rakentamisen prioriteetti oli asuinrakentamisessa. Kirkon rakennustilaston mukaan 1940-luvulla rakennettiin 17 kirkollista rakennusta ja 76 muuta seurakunnan rakennusta (Kirkon tilastot 2024). Kirkkojen suunnittelu oli lehdessä kuitenkin vahvemmin esillä 40-luvulla, ja moni 50-luvulla rakennettu kirkko on suunniteltu jo 40-luvulla. Tällöin monien kilpailujen ohjeissa vaatimuksena oli, että suunniteltavat rakennukset tulee pystyä rakentamaan vaiheittain, kuten esimerkiksi Härmälässä. Useimmiten ensimmäisessä vaiheessa pyrittiin rakentamaan tarvittavat asumukset seurakunnan työntekijöille, sekä seurakuntatalo, johon tuli väliaikainen kirkkosali, jossa kirkolliset toimitukset ja tilaisuudet voitiin järjestää, kunnes kirkko myöhemmin rakennettaisiin.

Kellotapulien ja niiden ehdotuksien määriä tarkastellessa tapulit jaettiin viiteen luokkaan, riippuen mihin tapuliperinteeseen ne perustuvat visuaalisilta piirteiltään. Tässä työssä käytetyt luokat ovat 1) pukkitapuleihin perustuvat, 2) kampaniilityypiset, 3) tornitapuleihin perustuvat, 4) suomalaiseen tapulityyppiin perustuvat sekä 5) muut mallit, jotka eivät kuulu edellä mainittuihin luokkiin.

1940-luvun kilpailuissa ehdotetuista tapuleista suurin osa voidaan luokitella kampaniilityyppiseksi tapuliksi. Aikalaisteksteissä niitä kutsutaan useimmiten torneiksi, mutta tässä työssä niistä käytetään nimitystä tapuli, johtuen syistä, jotka perusteltiin aiemmin kellotapulien määritelmän yhteydessä. Tähän luokkaan sopii 17 tapuliehdotusta. Toiseksi eniten ehdotuksia kuuluu luokkaan ”muu”, 14 kappaletta. Pukkitapulien ryhmään sopivia ehdotuksia löytyi neljä ehdotusta, tornitapuleita ja suomalaiseen tapuliin perustuvia ehdotuksia oli molempia yksi.

1940-luvun lehdissä esiteltiin yhteensä kuusi kirkkokilpailua, joiden voittajaehdotuksissa viidessä on tapuli. Voittaneiden ehdotusten tapulityypit jakaantuvat tasaisesti, kahdessa ehdotuksessa tapulin tyyppi on ”muu”, kun taas muiden voittaneiden ehdotusten tyypit ovat kampaniili, pukki ja suomalaiseen perustuva. Esitellyissä valmiiksi rakennetuissa kirkoissa vain Varkauden seurakunnan kirkossa on tapuli. Tapuli on tyypiltään kampaniili, joka on suunniteltu jo vuonna 1937 (Paalanen 1940, 53).

Kilpailutöiden kirjallisissa arvioinneissa kellotapulit mainittiin yhdeksän kertaa. Härmälän kirkon kilpailussa ehdotetusta perinteisestä pukkitapulista todettiin "käytetty tapulimuoto epätyytyttävä" (ARK 7/40, 64). Sakkolan kilpailun yhteydessä todettiin ehdotuksen 55. kohdalla, että "Kellotornin muotoilu ei luontevasti sopeudu kirkon arkkitehtuuriin." (ARK 3/1944). Kyseisessä kilpailutyössä ehdotettiin korkeakattoisen, keskiaikaiseen kivikirkkoperinteeseen pohjautuvan kirkon yhteyteen modernia kampaniili-tyyppistä tapulia. Meilahden kirkkokilpailun yhteydessä todettiin, että saman tyyppinen, korkeakattoinen, perinteisen kirkon näköinen kirkko, jonka yhteydessä on luokkaan "muu" kuuluva tapuli, että "ulkoasunsa puolesta tuskin kaupunkikirkoksi sopiva" (ARK 5/1945).

Sallan kirkkokilpailun voittaneessa ehdotuksessa on myös luokkaan "muu" kuuluva tapuli, josta todettiin että "Kellojen sijoituspaikka seurakunnan edustajien mielestä liian vaatimaton" (ARK 3/1948). Ehdotuksen tapuli on matala ja tukeva, pohjaltaan suorakaiteen muotoinen rakennelma, jossa on korkeahko aumakatto. Sallan kirkko ja tapuli valmistuivat 1950, jolloin tapuliratkaisuksi oli muutettu korkea, jyrkällä pyramidikatolla varustettu, pukkitapuliperinteeseen pohjaava ratkaisu. Samassa kilpailussa toiseksi tulleen ehdotuksen matalaan, loivalla satulakaton varustettuun, läpikuljettavaan tapuliin sijoitettuja kelloja seurakunnan edustajat pitivät epäonnistuneena ratkaisuna (ARK 3-5/1948, 33).

Rovaniemen kirkkokilpailun toiseksi sijoittuneessa ehdotuksessa on piirretty matala, luokkaan "muu" kuuluva tapuli, josta kommentointiin "Kellolaitteiden sijoitus ... kauniisti ratkaistu" (ARK 3-5/1948, 40). Toinen tapulia koskeva maininta samasta kilpailusta, jossa todetaan samoin kuin Sakkolan kilpailun kommentissa, että korkeakattoinen kirkko ja kampaniili-tyyppinen tapuliratkaisu "eivät ole tyyllisesti sopuissuunsa keskenään" (ARK 3-5/1948, 42).

Rovaniemen kirkon uusintakilpailussa voittajaehdotuksessa on piirretty korkeakattoinen kirkko ja korkea, pyramidikattoinen pukkitapuli, josta todettiin "Tornimuodolla on pohjalaista traditiota, ja se liittyy kauniisti ympäristöönsä..." (ARK 3-5/1948, 46). Tämän tulkitsen liittyvän pohjalaisten tukipilarikirkkojen teräviin torneihin, ei niinkään pohjalaistyyppisiin kellotapuleihin. Kolmanneksi sijoittunut ehdotus sisältää hyvin saman tyyppisen kirkon sekä tapulin, josta kommentointiin "Tapuli on luontevasti ratkaistu ja sopii ympäristöönsä" (ARK 3-5/1948, 46).

2) 1950-luku

1950-luvun numeroissa valmiita kirkkoja ja seurakuntataloja esiteltiin enemmän ja kilpailuja vähemmän kuin 1940-luvulla. 1950-luvulla rakennettiin 122 kirkollista rakennusta ja 235 muuta seurakunnan rakennusta ja tilaa (Kirkon tilastot 2024). Esiteltyjen kirkkojen tapulityypit jakautuvat melko tasaisesti. Esillä on yksi

suomalaiseen tapulityyppiin perustuva, yksi pukkitapuli, yksi muu (Härmälän tapuli) sekä kaksi kampaniilien ryhmään luettavaa tapulia.

Ainoa suomalaistyyppinen tapuli on Nuijamaan kirkon yhteydessä. Nuijamaan kirkko oli ensimmäinen jälleenrakennuskirkko. Se valmistui 1948 keskellä pahinta pula-aikaa. Esittelyteksti kuvailee sekä rakennustehtävää että suunnittelijoiden käsitystä ”paikallisista, kirkkorakentamiseen liittyvistä traditioista” mittasuhteiltaan vaatimattomiksi (Toiviainen 1950). Edellä mainitut seikat huomioiden tuntuu luonnolliselta, että tapuliratkaisuksi valikoitui tässä tapauksessa juuri tuttu ja turvallinen suomalainen tapulityyppi. Myös jyrkkäkattoinen kirkkorakennus viittaa vahvasti tuttuun suomalaiseen perinteeseen.

Vanhaan tapuliperinteeseen liittyy myös Sallan kirkon tapuli. Sallan kilpailua käsiteltiin edellisessä luvussa. Julkaistussa esittelyssä kirkon suunnittelijat mainitsevat myös tapuliratkaisun: ”... ratkaisussa on lähdetty vanhimmasta perinteestä, keskiajan jyrkkäkattoisesta kivikirkosta, joka kirkkopihassa seisovine tapuleineen muodosti kyläkuvan dominantin. Tämä vanha perinne on pyritty toteuttamaan nykyajan ihanteita ja materiaalia vastaavaksi” (Eerikäinen ja Sipari 1950, 47).

Kampaniilien ryhmään lukeutuu Meilahden kirkon (1954) tapuli sekä Vuoksenniskan kirkon tapuli. Meilahden kirkko on ”ajalleen ominaista vapaamuotoista, lähinnä tanskalaisvaikutteista materiaali ja tilasuunnittelua” jonka ”sijaintia katunäkymässä korostaa korkea kellotorni” (Knapas 2008, 98). Esimerkiksi tanskalaisesta esikuvasta sopii hyvin Kööpenhaminan *Adventskirken* (Erik Meller 1944) (ARK 3/1948, 51).

Vuoksenniskan kirkon (Alvar Aalto, 1958) kellotapuli on tässä yhteydessä laskettu kampaniili-tyyppiseksi, johon se sopii mittasuhteidensa ja perusmuotonsa puolesta. Toisaalta se ei ole selkeästi kampaniilimainen, vaan pikemminkin veistoksellisen torni. Tämän aineiston 1950-luvun edustajista myös Aallon Seinäjoen kirkkokilpailun tapuliehdotusta veistoksellinen torni kuvaa paremmin kuin kampaniili. Alvar Aalto on itse kirjoittanut Vuoksenniskan tapulin muodonannosta, että ”Tornissa on kolmoismotiivi, sen yläosa on kolmiosainen ja se levenee ylöspäin. Tällä muodolla tekijä on pyrkinyt arkkitehtoniseen kuvaan, joka mahdollisimman selvästi erottautuisi ympäristöä sängen voimakkaasti hallitsevista tehtaiden savupiipuista.” (Aalto 1959, 201).

1950-luvun kilpailussa esiintyy kaiken kaikkiaan 15 tapuliehdotusta, joista kymmenen lukeutuu kampaniileihin ja viisi ryhmään ”muu”. Muu-ryhmän tapuliehdotukset ovat kaikki veistoksellisia ja moderneja, joista osassa on myös kampaniilimaisia piirteitä.

Seinäjoen kirkkokilpailun kuudesta tapuliehdotuksesta kolme kuuluu kampaniileihin ja kolme muihin. Muu-ryhmän tapuleista yksi on korkea ja kapea piikkimäinen maamerkki, yksi on erikoinen, matala, epäsymmetrinen yhden paksun jalan varassa seisova katos. Kolmas muu-ryhmään kuuluva on Alvar Aallon piirtämä

voittajaehdotus "Lakeuksien risti". Tämä sopisi tässä ryhmittelyssä sekä kampaniileihin, että muut-ryhmään. Ehdotus on kapea ja korkea suora torni, jonka huipulla on tyylitelty ristiaihe, joka 65 metriä korkeana maamerkkinä hallitsee koko lakeaa lähiympäristöä (Knapas 2008, 109). Aalto itse on maininnut kirkon määritelleen myös keskustan muiden rakennusten, kaupungintalon, kirjaston ja teatterin koon sekä laadun (Knapas 2008, 109).

Lauttasaaren seurakunnallisen työkeskuksen kilpailuehdotuksissa kaikissa on piirretty tapuli. Neljä ehdotusta viidestä on selkeitä kampaniileja, kun viides ehdotus erittäin korkea ja kapea, veistoksellinen spiiraa muistuttava ratkaisu. Se on tässä työssä sijoitettu muu-ryhmään, ja on ainoa tapuliehdotus, jota kilpailun arvosteluissa on kommentoitu. Raadin mielestä "... torni tuntui kuitenkin liioitellulta..." (ARK 11/1954, 193).

Syyskuun 1959 (ARK 9/1959) numerossa esitellyt Kalevan kirkon kilpailun ehdotukset poikkeavat selvästi aiempien kilpailujen ehdotuksista. Kuudesta esitellystä ehdotuksesta kahdessa on tapuli, kampaniilityyppinen ja muu-ryhmään kuuluva. Molemmat ehdotukset ovat korkeita ja monumenttimaisia. Kirkon sijoituspaikka ja tavoiteltu luonne lienevät vaikuttaneet ehdotusten monumentaalisuuteen. Myös ajankohta, 50-luvun lopussa lähellä 1960-luvulla tapahtunutta suurta rakentamisen murrosta näyttää vaikuttaneen suunnitelmien ratkaisuihin.

3) Tuloksia

Tämän tarkastelun perusteella näyttää siltä, että 1940-luvulla tapulien muotoilu haki uusia suuntia nousevan modernismin myötä. 1940-luvulla ehdotusten muotovalikoima oli monipuolisempi, ehdotuksia esiteltiin enemmän ja niitä kommentointiin kilpailujen arvosteluissa enemmän. Kellotapulit eivät näytä saaneen kovinkaan suurta painoarvoa kirkkojen ja seurakuntatalojen suunnitelmissa, enemmän keskityttiin tilaohjelmiin, rakennusryhmien sijoitteluun, valaistuksiin sekä liikenteen ja kulkureittien sujuvuuteen.

Tapuleiden muotoilun voi nähdä yksipuolistuneen 50-luvun loppuun mennessä. Suuri osa ehdotetuista sekä rakennetuista tapuleista sopii väljän kampaniili määritelmän alle. Yleistäen voidaan todeta, että tarkasteluajanjakson aikana tapulit yksinkertaistuivat, hoikentuivat ja kasvoivat pituutta. 1950-luvun loppupuolella veistokselliset korkeat tornit alkoivat yleistyä. Erityisesti Alvar Aallon 1950-luvun lopun veistokselliset kellotapulit loivat pohjaa seuraavien vuosikymmenien uudenlaisille moderneille monimuotoisille tapuleille.

Puisia tapuliratkaisuja rakennettiin ja ehdotettiin useammin 1940-luvulla, 50-luvulla tapulit rakennettiin lähes yksinomaan betonista. Rakennusmateriaalin ja -tapojen muutos yhdessä ovat todennäköisesti olleet suurimmat syyt kapeiden ja korkeiden kampaniilien yleistymiseen. Puurakenteisina niitä olisi ollut käytännössä

mahdotonta toteuttaa. Tällaisten tapulien perinteisesti muuratut rakenteet muuttuivat luontevasti valetuiksi teräsbetonirakenteiksi muunkin rakentamisen ”betonoitumisen” myötä.

Julkaistujen kellotapuleita koskevien kommenttien perusteella 1940-luvulla ei pidetty sopivana yhdistää modernia ja perinteistä muodonantoa. Tapaukset, joissa oli ehdotettu perinteeseen pohjautuvaa kirkkorakennusta yhteen modernin tapulin kanssa, tai modernin kirkon yhteyteen perinteistä tapulia, nähtiin ristiriitaisina ja tyyllillisesti yhteensopimattomina. Perinteisen ”kirkon näköisen kirkon” yhteyteen haluttiin siis myös perinteiseen tyyppiin pohjautuva tapuli, joka ei kuitenkaan saanut olla liian vaatimaton. Matalia ja pienikokoisia kellotapuleita ei nähty sopivina.

Tämän tutkielman kohteista löytyy myös edellä esitettyyn linjaan poikkeus: Launeen kirkko ja kellotapuli. Kirkkorakennus on kirkon näköinen, korkealla ja jyrkällä satulakatolla katettu rakennus, jonka yhteydessä on moderni kampaniileihin ryhmiteltävä tapuli. Hätilä puolestaan on hyvä esimerkki, jossa modernin rationalistisen kirkkorakennuksen yhteydessä on korkea betoninen kampaniilitapuli.

Siihen, minkälainen tapuli milloinkin nähtiin sopivana tai sopimattomana, on vaikuttanut myös rakennuspaikan sijainti ja luonne (Blomstedt 1941). Toivotut ratkaisut olivat erilaisia, kun suunniteltiin pientä kaupunginosakirkkoa, seurakunnan pääkirkkoa tai esimerkiksi pientä rajaseutukirkkoa.

Yhteinen piirre tämän aineiston tapuleilla on ristosymbolin käyttö tapulin huipulla. Se on ratkaisu, joka näyttää perinteisissä vanhoissa tapuleissa esiintyvän erittäin harvoin.

4 KELLOTAPULI KULTTUURIYMPÄRISTÖNÄ

Tarkastelen kellotapulien merkityksiä kahdesta eri näkökulmasta. Ensiksi keskityn tarkastelemaan niiden merkityksiä arkkitehtuurin ja rakennetun kulttuuriympäristön näkökulmasta, jonka jälkeen tarkastelen kulttuuriperintöyhteisöjen niille antamia merkityksiä. Aineisto merkitysten selvittämiseen ja analyysiin jäi tässä tutkielmassa varsin pieneksi. Käyn läpi kaikkien kohteiden aineistot, keskittyen kuitenkin Hätilän kellotapuliin. Hätilä valikoitui tarkemman tarkastelun kohteeksi kahdesta syystä. Häviämisen alla olevana kohteena sen merkitysten tunnistamisella voi teoriassa olla merkitystä kohteen kohtalosta päätettäessä. Mikäli kohde puretaan, tulee kohde pikkuhiljaa häviämään myös alueen asukkaiden muistoista, jolloin siihen liitetyt merkityksetkin todennäköisesti unohtuvat. Viimeistään seuraavien sukupolvien myötä. Toinen syy on aineiston määrä, johon purku- tai luopumisuhka on selvästi vaikuttanut. Hätiläläiset ovat ottaneet kantaa ja julkaisseet kirkkoon liittyviä muistojaan esimerkiksi Hämeen Sanomien mielipidepalstalla sekä yhteisöpalvelu Facebookissa.

4.1 Kellotapulien merkitys rakennettuna kulttuuriympäristönä

Yksi kellotapulien keskeisimmistä merkityksistä rakennetussa kulttuuriympäristössä on osoittaa rakennuksen tai rakennuskokonaisuuden kirkollisuus. Samalla kun tapuli kertoo rakennuksen tarkoituksesta, se myös liittyy moderninkin seurakuntatalon vuosisataiseen kirkolliseen perinteeseen. Se erottaa seurakuntatalon seuraintalosta. Toisinaan jopa ristisymbolia selvemmin, sillä kellotapulien voi nähdä pitkienkin matkojen päästä, josta ristit eivät erotu.

Jos ajatellaan perinteen sitovuutta kirkkorakentamisen muotokielessä, 1950-luvun loppu merkitsi taitekohtaa, jolloin tutut kirkkotyyppit väistyivät ja tradition käyttö muuttui lähinnä viitteelliseksi (Airas, 1992, 90–92). Tällöin kellotapulien

symbolisen merkityksen voi nähdä vahvistuneen entisestään. Arkkitehti Nils Erik Wickberg on kirjoittanut, että vapaasti sijoitettu kellotapuli on ainoa piirre kirkkorakennustaiteessamme, joka on säilynyt muuttumattomana jo 600 vuotta (ARK 3/1948).

Tutkielman kohteiden merkityksiä rakennetun kulttuuriympäristön osana ei ole kirjallisessa aineistossa juurikaan käsitelty, lukuun ottamatta muutamaa Härmälän tapulia koskevaa mainintaa. Historiantutkija Mikko Pollari kirjoittaa Silta-lehdessä: "Härmälän kirkon kulmalla, kuten hyvin tiedetään, sijaitsee kirkolle tunnusomainen puinen kellotapuli" (Pollari, 2022). Tässä tapuli siis mielletään paikalle "tunnusomaiseksi" rakennelmaksi, joka yleisesti tunnetaan ja tiedostetaan.

Pollarin (ei pvm.) Härmälän kirkkoa käsittelevässä artikkelissa esitellään myös 1970-luvun postikortti, jossa esitellään Härmälän kaupunginosan keskeisimpiä maamerkkejä ja vetonauloja. Kortissa on piirrettynä ja maalattuna Härmälän kartta, jossa keskeisimmät maamerkit on osoitettu kartan mittakaavan nähden suhteettoman suurilla tyyllitellyillä piirroksilla. Esiin on nostettu muun muassa lentokenttä, leirintäalue, alueen suurimmat tehtaot sekä Härmälän kirkon kellotapuli.

Härmälän tapulin tunnusomaisuutta pyrin hahmotelemaan myös kirkosta julkaistujen valokuvien avulla. Hakusanalla "Härmälän kirkko" Googlen kuvahaku näyttää 20.1.2024 yhteensä 20 ulkovalokuvaa kirkosta. Näissä kuvissa seitsemässä näkyy sekä kirkko että kellotapuli. Viiteen kuvaan on rajattu pelkkä kellotapuli, lisäksi viidessä kuvassa on kuvattuna seurakuntatalo ja kellotapuli aikana, jolloin kirkkoa ei vielä ollut rakennettu. Hakusana "Härmälän kellotapuli" antaa pitkälti samat kuvat (5 kpl) tapulista, ja vähemmän kuvia kirkkorakennuksesta. Koska tapuli tulee kirkon kuvia haettaessa esille valtaosassa kuvia, näyttää siltä, että ainakin Härmälän tapauksessa nimenomaan kellotapuli on tunnusomainen ja keskeinen elementti rakennusryhmän identiteetin muodostumisessa. Koska seurakuntatalot ja "kirkot" ovat monesti rakennuksina muuhun rakennuskantaan, kuten kouluihin, sulautuvia, yksilöllinen kellotapuliratkaisu saattaa helposti muodostua rakennusryhmän tunnuspiirteeksi, josta kokonaisuus muistetaan ja tunnistetaan.

Härmälän lähiseurakunnan Facebook-sivu on nimeltään "Härmälän tapuli". Sivuston esittelytekstissä mainitaan, että "kellotapuli on vuodesta 1949 lähtien toiminut kauas erottuvana maamerkinä". Lisäksi tekstissä mainitaan kellojen kutsu.

Vuoriniemen kellotapuli mainitaan Lieksan lehden artikkelissa, jossa mainitaan tapulin valmistumisvuosi ja kerrotaan sen näkyvän Nurmijärven tielle (Lieksan lehti 20.11.2018). Tämä pieni yksittäinen maininta voidaan tulkita niin, että tapuli nähdään jonkinlaisena maamerkinä.

Edellä esitetyt ovat aineiston ainoita mainintoja tutkittavien kellotapuleiden merkityksistä maamerkkeinä, ympäristön kiintopisteinä tai muuten merkittävinä rakennetun ympäristön elementteinä. Esimerkiksi Hätilässä julkisten rakennusten korttelin, jossa kellotapuli sijaitsee, maisemalliseksi kiintopisteeksi on asemakaavan selostuksessa määritelty kirkon naapurissa sijaitseva Hätilän yhteiskoulun

koulurakennus (Mettälä, 2019). Kirkko luetaan alueen julkisten rakennusten kokonaisuuteen kuuluvaan ryhmään ja mainitaan johdonmukaisesti eri selvityksissä osana ryhmää, mutta sitä ei nosteta esille erityisen merkittävänä osana. Kellotapulia ei selvityksissä ole huomioitu ollenkaan.

Edellä kirjoitetun perusteella kuitenkin voidaan todeta, että tapulirakennelmilla on merkitystä rakennetun ympäristön osina. Vaikka nämä merkitykset eivät tule vahvasti esiin aineistossa, on niitä silti löydettävissä. Seurakuntatalojen kellotapulien tärkein merkitys materiaalisena kulttuuriperintönä näyttääkin liittyvän niiden vieressä sijaitseviin rakennuksiin: kellotapuli ilmaisee sen vieressä seisovan rakennuksen käyttötarkoituksen ja liittää moderninkin seurakuntatalon vanhaan kirkollisen rakentamisen perinteeseen.

Kun ihminen aistii ja havaitsee ympärillään menneisyyttä, joka kuitenkin sisältyy aina nykyisyyteen, pystyy ihminen samalla tajuamaan myös tulevaisuuden olemassaolon ja liittämään itsensä osaksi aikajatkumoa (Lilius 2014). Näin ollen kellotapulit, arjessa läsnä olevana materiaalisena kulttuuriperintönä, osaltaan auttavat ihmistä sitomaan itsensä osaksi historiallisia prosesseja ja liittämään itsensä tiettyyn ympäristöön sekä kulttuurilliseen ja sosiaaliseen yhteyteen.

4.2 Kellotapulien merkitys paikallisille yhteisöille

Kellotapulien merkityksiä kulttuuriperintöyhteisöille olen tarkastellut rakennussuojelulain (498/2010) määrittelemien suojeluperusteiden kautta. Rakennussuojelulakiin kirjattujen suojeluperusteiden, joita on käsitelty tarkemmin luvussa 1.2, lisäksi kiinnitän erityistä huomiota kellotapulien yhteisöllisiin, sekä elämyksellisiin ja kokemuksellisiin merkityksiin. Yhteisölliset ja kokemukselliset merkitykset eivät suoraan sisälly rakennussuojelulain tekstiin, mutta ovat silti oleellisia merkitysten osa-alueita modernin rakennusperinnön suojele- ja arvotuskysymyksiä pohdittaessa.

Tutkielman aineistossa ihmisten kohteisiin liittämät merkitykset painottuvat tapulien sijaan niiden yhteydessä sijaitseviin seurakuntataloihin ja niissä tapahtuneisiin toimituksiin ja harrastuksiin. Kellotapuleihin liittyvät merkitykset painottuvat aineistossa kellojen soittoon liittyviin merkityksiin.

Kellojen soittamisen kohteittain vaihtelevat käytännöt vaikuttavat osaltaan siihen, miten äänimaisema koetaan ja millaisia merkityksiä siihen liitetään. Haja-asutusalueiden kelloja soitetaan vain kirkollisten toimitusten yhteydessä, jos silloinkaan, kun taas esimerkiksi Hätilässä soitettiin ehtookellot joka lauantai kello 18.

Vuoriniemellä kelloa soitetaan vain jumalanpalveluksen alkaessa ja siunaustilaisuuksien yhteydessä. Noin viisi kertaa vuodessa kello kutsuu jumalanpalvelukseen, ja 10–15 kertaa vuodessa ne kertovat siunaustilaisuudesta.

Vuoriniemen tapulin kellon soitto kuuluu vain harvoihin pihapiireihin, joten soittamisen voi nähdä kohdistetuksi lähinnä seurakuntatalon tilaisuuteen osallistuville. Tällöin kellojen soitolla ei ole niinkään viestinnällistä merkitystä, vaan syyt soittamiseen liittyvät kirkollisen perinteen toimintatapoihin ja symboliikkaan. Nurmijärvellä kelloja ei enää soiteta, mutta ainoa tunnettu soitto sielläkin liittyy jumalanpalveluksen alkamiseen.

Härmälässä kelloja soitetaan selvästi enemmän. Tätä selittää se, että Härmälän tapuli on nykyään kirkon, ei seurakuntatalon yhteydessä ja kelloja soitetaan synkronoidusti samalla kaavalla kuin Tampereen muissakin kirkoissa. Härmälässä, kuten muissakin kaupungeissa sijaitsevista kohteista, kellot kuuluvat suurelle määrälle ihmisiä. Näin ollen kellojen soittojen sisältämien viestien ja ilmoitusten ymmärtäminen nousee suurempaan rooliin. Suntio Marita Tuhkasen käsityksen mukaan ihmiset eivät nykyään aina ymmärrä kellojen soiton sisältämää viestintää. Tämä voi olla osasy syy siihen, että osa Härmälän asukkaista pitää kellojen soittoa häiritsevänä. Seurakunnalle on toisinaan esitetty toiveita kellojen soiton vähentämisestä ja hiljempaa soittamisesta. Kuitenkin enemmistö paikallisista kokee palautteen perusteella kellojen soittamisen tuttuna, turvallisena ja kotoisana (Tuhkanen, 2023).

Launeella kelloa soitetaan myös samalla kaavalla kuin alueen muissa kirkoissa. Kellon soiton tavat ovat säilyneet muuttumattomina, vaikka kirkon tilaisuuksien luonne on muuttunut. Käsitys soittamisen merkityksistä ja ymmärtämisestä on saman kaltainen kuin tutkielman muissakin kaupunginosakirkoissa. Pääsääntöisesti kellon soitto koetaan positiivisena, tuttuna perinteenä, joka nostaa esiin muistoja pitkienkin aikojen takaa, vaikka kaikille ei enää olisikaan selvää minkä takia kelloa soitetaan ja mitä sillä viestitään.

Hätilässä kelloja soitettiin sunnuntaisin aina jumalanpalvelusten yhteydessä. Alkusoitto soi automaattisesti ennen puolilta päivin alkanutta jumalanpalvelusta ja loppusoitto käynnistettiin manuaalisesti palveluksen päätteeksi. Lisäksi Hätilässä soitettiin ehtookellot joka lauantai kello 18. Säännöllisesti soineet ehtookellot nousevat esiin alueen asukkaiden kommentteissa. Lehtien kirjoituksissa kuvaillaan tapulin seisovan kirkon vieressä mykkänä tai hiljaisena, ja muistellaan kuinka ”ehtookellot ilmoittivat aina lauantaisin pyhän alkaneeksi” ja kuinka ”Sunnuntaisin kellot kutsuivat jumalanpalvelukseen” (HäSa 5.1.2021). Nimimerkki ”Seurakuntalainen Sairiosta” kaipaa kirkon kellojen kutsua (HäSa 27.10.2015). Kirkosta luopumisen yhteydessä käydyissä keskusteluissa on seurakuntalaisten taholta jopa esitetty, että voisiko kellotapuli jäädä paikoilleen ja soittaa ehtookellot lauantaisin, vaikka kirkosta luovuttaisiin. Nissin käsityksen mukaan osa ihmisistä osaa tulkita kelloilla soitetut viestit, osa taas ei. Hän mainitsee lisäksi sielunkellot, joiden viestejä ei todennäköisimmin ymmärretä kovinkaan hyvin. Sielunkellojen soitolla on voitu välittää paljon informaatiota, ja niiden soittamistavoissa on erityisen paljon paikallisia

eroja. Hätilässä sielunkelloja ei ole soitettu, joten niiden viestinnän ymmärtäminen tai ymmärtämättömyys ei liity Hätilän kellotapuliiin.

Hätilän seurakuntalaisille järjestettiin kuulemistilaisuus Hätilä seurakuntatalon tulevaisuudesta 7.11.2023. Seurakuntaneuvosto halusi kuulla alueen asukkaita ennen lausuntonsa antamista seurakuntayhtymän kiinteistöjohtokunnalle. Heidi Pitkäsen kirjoittamassa muistiossa on kirjattu ylös asukkaiden kommentteja, yhteensä yhdeksän puheenvuoroa. Kellotapulia ei puheenvuoroissa mainita, mutta kellojen ääni tai soittaminen mainitaan neljässä puheenvuorossa. Puheenvuoroissa toivotaan, että ”kirkko saisi kuulua” ja ”kirkonkellot saisivat soida”, kaivataan kirkonkelloja lauantai-iltaan ja muistellaan kerhotoimintaa ja kirkonkellojen ääntä. Yksi seurakuntalainen kysyy paljonko maksaisi, että kirkonkellot saataisiin soimaan? Hänen mielestään kirkonkellot kertovat siitä, että ”on muutakin kuin raha”.

Lisäksi keskustelua herätti rakennuksen status, onko se kirkko vai seurakuntatalo. Rakennus mielletään niin vahvasti kirkoksi, että kirkkoherra Kimmo Reinikaisen selvitystä siitä, että rakennus on nimenomaan seurakuntatalo, epäiltiin ja vaadittiin aukotonta todistamista asiasta. Kaikki puhujat toivoivat, että kirkko voitaisiin säilyttää käytössä, vaikka ymmärrystä luopumiseen pakon edessä löytyi myös. Yhdelle puhujalle rakennus merkitsee sodanjälkeistä ahkeruutta ja ”isänmaan matkakertomusta” (Pitkänen 2023).

Koska ihmisille merkittävät tapahtumat sijoittuvat seurakuntataloon, on varsin luonnollista kellotapuleita ei koeta niin merkittäviksi rakennuksiksi. Harva ihminen on koskaan edes käynyt kellotapulin sisällä. Näin ollen luonnollista on myös se, että kellotapulien merkitykset liittyvät suurilta osin niiden tuottamaan ääneen. Kellojen soiton jokainen yhteisön jäsen kuulee, usein tahtomattaankin, joten kokemus on kaikille yhteinen. Vaikka kellojen soitto koetaan toisinaan myös häiritsevänä, useimmiten sen voi tulkita luovan paikalle ja alueelle identiteettiä yhteisen kokemuksen kautta. Säännöllinen soitto myös luo perinteen, joka jatkuvuudessaan omalta osaltaan auttaa ihmistä sijoittamaan itsensä ajan jatkumoon ja luo samalla uskoa pysyvyyteen ja tulevaisuuteen (Lilius 2014).

Seurakuntatalon kellotapuli ei näin ollen merkittävästi eroa kirkon kellotapulista merkitysten kannalta. Erityisesti tutkielman kaupunginosakirkkojen, jotka mielletään vahvasti kirkoiksi eikä seurakuntataloiksi, soittotavat ja merkitykset eivät käytännössä eroa kirkkojen vastaavista. Erot seurakuntataloiksi miellettyjen seurakuntatalojen ja kirkkomaisten seurakuntatalojen välillä ovat merkittävästi suuremmat, kuin erot kirkkomaisten, kirkoiksi miellettyjen seurakuntatalojen ja kirkkojen välillä. Ja koska merkitykset painottuvat kellojen tuottamaan ääneen, joka voi yhtä lailla tulla erillisestä kellotapulista kuin kirkkorakennukseen kuuluvasta kellotornista, ei kellotapuleilla rakennelmina näytä tässä kontekstissa, tämän aineiston perusteella olevan erityistä merkitystä.

5 TAPULI KIRKKOMAISEMASSA

Tutkimuskysymyksiin vastaaminen tapahtui hermeneuttisen analyysin ohjaamana ja se voidaan jäsentää kolmeen osaan, jotka tiivistän yhteen tässä luvussa. Osat ovat 1) tutkimuksen tulos, joka kuvaa teoreettisen keskustelun ja analyysin vaiheet sekä raportin osien väliset suhteet, 2) tapulit ilmiönä, joka esittää ilmiön historiallisessa kontekstissaan ja vastaa ensimmäiseen tutkimuskysymykseen, 3) analyysi tapulien merkityksistä tuo esille tarkempia konteksteja ja yksityiskohtia, jotka rikastuttavat ilmiötason kuvausta ja vastaa toiseen tutkimuskysymykseen.

Arkkitehtuurista

Tutkittavien tapulien ulkoisten piirteiden ja rakenteiden visuaalisen analyysin avulla tapulit luokiteltiin historiallisiin tapulityyppeihin perustuviin ryhmiin, joiden kautta kohteet voidaan liittää laajaan suomalaisten kellotapulien kontekstiin. Aikalaiskeskustelujen ja -kirjoitusten kautta hahmoteltiin uudenlaisen kirkkorakentamisen alkuvaiheita. Kuuma kysymys oli, tuleeko kirkon olla kirkon näköinen? Hieman yleistäen, tässä vastakkaisia mielipiteitä esittivät perinteeseen nojaavat kirkonmiehet ja moderniin tulevaisuuteen katsovat arkkitehdit. Seurakuntien monitoimitaloilla, eli seurakuntataloilla, oli keskeinen vaikutus yhteisen näkemyksen löytymiseen. Uudenlaisten tilatarpeiden myötä muodostuneen uuden rakennustyyppin myötä traditionalistien oli helpompi hyväksyä myös uusi moderni muotoilu ja arkkitehtuuri. Koska seurakuntalojen kellotapuleita ei näissä teksteissä ole käsitelty, perehdyttiin tässä kirkkojen ja niiden tapuleiden suunnittelun kysymyksiin, jotka pyrittiin suhteuttamaan seurakuntalojen kontekstiin.

Arkkitehtuuriltaan tutkitut tapulit eivät ole yhtenäinen ryhmä. Kaikki tapulit perustuvat vanhoihin historiallisiin tapulityyppeihin, ollen kuitenkin toteutukseltaan ja materiaaleiltaan modernin aikakauden tuotteita. Tutkituista kohteista maaseudulla

tai haja-asutusalueella sijaitsevat tapulit ovat pienempiä ja vaatimattomampia verrattuna kaupunkiympäristössä sijaitseviin tapuleihin. Kaikkia kohteita yhdistävä ominaisuus on, että yksikään tutkituista tapuleista ei sijaitse lähellä ”kilpailevia kelloja”, eli kirkkoa tai kirkon kellotapulia.

Selviä periaatteita tai johdonmukaisuuksia seurakuntatalon arkkitehtuurin ja valitun tapuliratkaisun välillä ei tutkielman kohteissa ole nähtävillä. Korkea kampaniilitapuli voi olla yhtä lailla modernin rationalistisen rakennuksen yhteydessä kuin kirkkorakentamisen vanhimpaan perinteeseen viittaavan, jyrkällä ja korkealla satulakatolla varustetun ”kirkon näköisen” rakennuksen yhteydessä, vaikka aikalaiskeskusteluissa ei tyypillisesti pidetty modernin kirkkorakennuksen ja perinteisen tapulin (tai päinvastoin) yhdistelmää sopivana ratkaisuna.

Yhteistä kaikille tutkituille tapuleille on materiaalit. Kaikissa tapuleissa on käytetty betonia, suuressa osassa betonia ja puuta. Härmälä, Vuoriniemi ja Nurmijärvi ovat betoniperusteilla seisovia puurakenteisia rakennelmia, kun Hätilä ja Laune, tutkielman kampaniilitapulit, ovat myös runkorakenteiltaan toteutettu teräsbetonista. Nämä kokonaan betonista tehdyt tapulit ovat tutkielman kohteista vaikutelmaltaan ja ulkoasultaan moderneimmat, vaikka perustuvat vanhaan tapulityyppiin. Tämä osaltaan herättää kysymyksen siitä, tuleeko modernin arkkitehtuurin aina perustua modernismin ohjemallisiin periaatteisiin ollakseen modernia arkkitehtuuria, vai voivatko modernit materiaaliratkaisut perinteeseen perustuvassa rakennelmassa myös tehdä siitä modernia arkkitehtuuria. Esimerkiksi Tommi Lindh (2021) on esittänyt tämän kaltaista jaottelua ”aidon” modernin ja modernin näköisen arkkitehtuurin välille niiden suojele- ja restaurointikysymyksiä pohdittaessa.

Betonirakenteiden lisäksi ristisymbolin käyttö tapulin huipulla erottaa tutkitut tapulit vanhasta tapuliperinteestä. Tutkituissa tapuleissa neljässä viidestä on risti huipulla, kun taas perinteisissä tapuleissa ristisymbolia ei juuri ole käytetty. Myös aikakauden kirkkojen tapuleissa ristit ovat yleisiä, joten ristin käyttö tapulin huipulla ei ole seurakuntatalojen tapulien ominaisuus, vaan ajan mukainen ratkaisu tapuleissa yleisesti.

Yhteenvedon voidaan todeta, että seurakuntatalojen kellotapulit eivät arkkitehtuuriltaan merkittävästi eroa aikansa kirkkojen tapuleista. Maaseudun pienien, ei kirkkomaisten tai kirkoiksi miellettyjen, seurakuntatalojen tapulit erottautuvat pienempinä ja vaatimattomampina. Kirkkomaisten, yleisesti kirkoiksi miellettyjen seurakuntatalojen tapulit ovat yhteneväisiä kirkkojen tapulien kanssa.

Merkityksistä

Rakennettuina kulttuuriympäristön osina, itsenäisinä kirkkorakennuksen vieressä seisovien tapulien keskeisin merkitys liittyy viereisen rakennuksen kirkollisuuden osoittamiseen. Lisäksi tapuleilla näyttää tästä näkökulmasta katsottuna olevan merkityksiä myös maamerkinä, sekä ympäristönsä identiteetin

luojina. Vapaasti sijoitettu tapuli on säilynyt kirkkorakennustaitessamme muuttumattomana piirteenä vuosisatoja, ja nämä seurakuntatalojen tapulit jatkavat tätä vanhinta yhtäjaksoisesti jatkunutta kirkollisen rakentamisen perinnettä myös tänä päivänä.

Kellotapulien merkitys sen yhteydessä sijaitsevan rakennuksen kirkollisuuden osoittajana herättää kysymyksen kellotapuleista seurakuntatalojen yhteydessä. Kirkkolain mukaan seurakuntatalot eivät ole kirkollisia rakennuksia, mutta kellotapulit ovat. Tapuleita on siis rakennettu osoittamaan ei kirkollisen rakennuksen kirkollisuus, jos asiaa tarkastellaan kirkkolain mukaan. Asia ei kuitenkaan ole näin musta valkoinen, sillä seurakuntatalon ja kirkon erottaminen on seurakunnillekin hankalaa. Tarkastelutavasta ja näkökulmasta riippuen jopa mahdotonta, ja se on tunnettu ongelma kirkollisen kulttuuriperinnön tutkimuksessa. Sillä, että seurakuntatalo mielletään kirkoksi, vaikka se ei kirkkolain mukaan sellainen ole, ei käytännössä ole mitään merkitystä tavalliselle kirkossa kävijälle, mutta esimerkiksi rakennuksista luovuttaessa tai niitä purettaessa sillä on merkitystä.

Samoin sillä näyttää olevan merkitystä kellotapulien näyttävyuden suhteen. Tutkituista tapuleista suurimmat sijaitsevat kaikki yleisesti kirkoiksi kutsuttujen (ja miellettyjen) rakennusten yhteydessä. Tämä havainto myös osaltaan liittyy tapulien symboliseen merkitykseen kirkon osoittajana, ja herättää kysymyksen siitä, onko suuri ja ”kirkontapulien” näköinen tapuliratkaisu vaikuttanut siihen, millaiseksi rakennukseksi sen vieressä sijaitseva seurakuntatalo mielletään?

Tapulien tuottamaan aineettomaan kulttuuriperintöön liittyvät merkitykset painottuvat kellojen soittoon ja sen luomaan äänimaisemaan, joka enimmäkseen koetaan kotoiseksi, tutuksi ja ympäristölleen ominaiseksi. Sitä myös kaivataan ympäristöissä, joissa soittaminen on lopetettu. Kaikkien kohteiden kellojen soittotavat eroavat toisistaan, mutta noudattavat pääpiirteittäin jumalanpalvelusoppaan (2009) ohjeistusta. Tässäkin kontekstissa maaseudun seurakuntatalot eroavat kaupunkien kirkkomaisista seurakuntataloista. Kaupungeissa kelloja soitetaan kuten kirkonkelloja, maalla vain seurakuntatalon tilaisuuksien yhteydessä.

Koska sama äänimaisema voi muodostua yhtä lailla kirkkorakennuksessa sijaitsevasta kellotornista käsin, vahvistaa se käsitystä siitä, että itsenäisen kellotapulien keskeisin merkitys liittyy sen vieressä sijaitsevaan rakennukseen, riippumatta siitä onko rakennus seurakuntatalo, kirkoksi kutsuttu ja käsitetty seurakuntatalo tai kirkkolain mukainen kirkko.

Äänimaiseman lisäksi muut esille tulleet aineettoman kulttuuriperinnön merkitykset painottuvat tapulien vieressä sijaitsevissa seurakuntataloissa tapahtuneeseen toimintaan ja tapahtumiin, kuten kerhotoimintaan, jumalanpalveluksiin, rippi-, vihkimis- ja siunaustilaisuuksiin. Näitä ei ole tässä tutkielmassa tarkasteltu tarkemmin, koska ne eivät suoraan liity kellotapuleihin. Kellotapulien voi kuitenkin välillisesti nähdä liittyvän myös tähän kontekstiin, sillä ne muodostavat osan seurakuntatalon kirkollisesta identiteetistä ja ihmisen

kirkollisesta kokemuksesta. Erityisesti modernissa ympäristössä pitkää kirkollista perinnettä jatkavat elementit liittävät uudenlaisissa ja -aikaisissa puitteissa tapahtuvan toiminnan osaksi pitkää historiallista jatkumoa.

Walter Benjaminin (1939) huomio siitä, miten tottumus ja hajamielisyys määrittävät arkkitehtuurin havainnointia, selittää osaltaan miksi tapuleille ei kulttuuriperintöyhteisön silmissä ole annettu juurikaan merkityksiä rakennuksina. Kaupunginosakirkkojen tapulit, jotka sijaitsevat ihmisten arkielämän piirissä, näyttäytyvät arkipäiväisinä ja itsestään selvinä. Tätä selittää se, että nämä kaupunginosat ovat rakentuneet saman aikaisesti tapulien kanssa, ikään kuin niiden ympärille. Näin ollen tapulit ovat aina olleet osa ympäristöään. Lisäksi vain harva ihminen on koskaan käynyt kellotapulin sisällä, joten rakennuksina ne ovat ihmisille ehkä etäisiä, eikä niihin näin ollen ole muodostunut henkilökohtaisia siteitä tai merkityksiä.

Lopuksi

Seurakuntatalojen kellotapuleita koskevat uhat poikkeavat muun modernin rakennusperinnön uhista. Tapulit ovat harvinaisia ja yksilöllisiä, ne eivät häviä tavanomaisen modernin rakennusmassan sekaan. Ne eivät sisällä vanhentuvaa tekniikkaa eivätkä ole epätehokkaita energian- tai tilankäytöltään. Niiden suurin uhka on seurakuntien muuttuvat tilatarpeet, sama syy, jonka takia seurakuntatalo-rakennustyyppi aikoinaan kehittyi ja niitä ryhdyttiin rakentamaan. Kun seurakunnat joutuvat luopumaan ylimääräisistä rakennuksistaan, tulee pohdittavaksi myös tapulien sopeutuminen niiden yhteydessä sijaitsevien rakennusten mahdollisiin uusiin käyttötarkoituksiin. Jos tapuli ei uuden käyttötarkoituksen myötä enää voi osoittaa kirkollisuutta, tulee pohdittavaksi perustelut, joilla tapulien säilyttämistä voidaan puoltaa.

Yksi lähestymistapa kysymykseen voisi olla malli eurooppalaisista sekularisoituneista yhteiskunnista, joissa kristinusko on kulttuuristunut. Kristinuskon merkitys on siirtynyt uskonnon harjoittamisen alueelta kulttuuriperinnöksi ja kulttuuriseksi tavaksi toimia ja jäsentää yksilön elämänvaiheita. Rakennusten luovuttaminen uudenslaisiin käyttötarkoituksiin samalla säilyttäisi niin rakennuksia kuin kirkon kulttuuriperintöä, kestävän kehityksen tavoitteiden mukaisesti. Esimerkiksi Tuuli Lähdesmäki (2020) on kirjoittanut aiheesta artikkelissaan *Uskonto ja sekularismi Euroopan unionin kulttuuriperintökertomuksissa*. Kenties tulevaisuudessa meilläkin on tapuleita kirkottomassa maisemassa. Keskustelu ongelmien ratkaisusta tulisi olla avointa, ja siinä on ymmärrettävä, että kulttuuri muuttuu, eivätkä kaikki muutokset ole negatiivisia.

Tämä tutkielma ei varmasti kata kaikkia aikarajauksen seurakuntatalojen kellotapuleita, eikä näin ollen anna kokonaiskuvaa koko ilmiöstä. Tämä tutkielma näyttää kuitenkin olevan ensimmäinen aihetta käsittelevä tutkimus, jonka soisi

edesauttavan mahdollisia tarkempia jatkotutkimuksia aiheen parissa. Tämän työn rajauksillakin löytynee tulevaisuudessa lisää kohteita, kun Basis tietokantaa täydennetään. Kattava inventointi seurakuntatalojen kellotapuleista on käytännössä mahdollista tehdä vasta sitten, kun Kirkkohallitus on laatinut täydellisen luettelon kirkkolain mukaisista kirkoista, ja kaikki seurakunnat ovat päivittäneet rakennuskantansa tiedot Basikseen.

Tutkielman rajauksena käytetty seurakuntatalon määrittely kirkkolakiin perustuen on hallinnollisesta näkökulmasta sinänsä selkeä ja perusteltu rajaus, mutta kulttuuriympäristöstä katsottuna ei välttämättä paras mahdollinen. Tutkielman tulosten perusteella seurakuntataloiksi mielletyt seurakuntatalot erottuvat monestakin eri näkökulmasta tarkasteltuna omana ryhmänään, kun taas kirkkomaiset, kirkoiksi mielletyt seurakuntatalot liittyvät läheisesti ”oikeisiin” kirkkoihin. Kellotapulien tutkimuksen kannalta tulokset voisivat muodostua hyvinkin erilaisiksi, mikäli kirkot ja seurakuntatalot erotettaisiin toisistaan jollakin muulla perusteella, joka painottuisi esimerkiksi rakennuksen identiteettiin kulttuuriperintöyhteisön keskuudessa. Tämän tutkielman aineiston perusteella näyttää siltä, että tällöin seurakuntatalojen kellotapulit erottautuisivat selvemmin omana erityisenä joukkonaan.

Tämä työ osoitti, että tietoa seurakuntataloista, ja erityisesti niiden kellotapuleista on löydettävissä vain vähän. Sama koskee kellotapuleita ylipäätään. Kirkkojen tapuleita on tutkittu kirkkoarkkitehtuurin tutkimuksen yhteydessä, mutta yleensä tutkimukset keskittyvät tiettyyn tapuliin tietyn kirkon tutkimuksen sivujuonteena. Kattavaa teosta kellotapuleista Suomessa ei ole tehty, mutta sellaiselle näen olevan tarvetta, sekä laadulliselle että määrälliselle tutkimukselle. Tiedonkeruu rakennuksen historiasta, arvoista ja merkityksistä tekee rakennuksen ja sen arvot näkyviksi

*Kolme kelloa ne on tapulissaan, ne soivat kolme sävelmää,
ja soinnuissa niin hiljaisissa elämän on sykintää.
Kolme kelloa kun illoin iltarauhan julistaa,
kuulen mielessäni silloin kolmen kellon tarinaa.
Paljon on nuo kellot nähneet, paljon kertoa ne voi.
Ihmispolvet haihtuvat, aikain vaiheet vaihtuvat, mutta aina kellot soi.
(Kolme kelloa. J. Villard, suom. sanat Helena Eeva ja Tapio Lahtinen)*

LÄHTEET

Arkistot

Tampereen rakennusvalvonnan arkisto:

Härmälän kirkon rakennuslupakuvat 28.12.1949

Tiedonannot ja haastattelut

Jetsonen, Sirkkaliisa, 2022. Sähköpostiviesti 21.11.2022

Jokela, Merja, 2022. Sähköpostiviesti helmikuu 2022

Kosonen, Kalevi, 2023. Puhelinhaastattelu 17.11.2023

Lehtimäki, Riitta, 2023. Puhelinhaastattelu 17.11.2023

Mäkelä, Edla, 2022. Sähköpostiviestit 14.4 ja 21.9.2022

Nissi, Osmo, 2023. Puhelinhaastattelu 21.11.2023

Pietiläinen, Markku, 2023. Puhelinhaastattelu 11.2.2024

Pitkänen, Heidi, 2023. Seurakuntalaisten kuulemisilta Hätilä seurakuntatalon tulevaisuudesta 7.11.2023 -muistio

Rantala, Merja, 2023. Puhelinkeskustelu 16.10.2023

Tuhkanen, Marita, 2023. Tekstiviesti tiedonanto 16.2.2023

Tuhkanen, Marita, 2024. Puhelinhaastattelu 21.11.2023

Sanoma- ja aikakauslehdet

Arkkitehti (ARK):

Arkkitehti 7-8/1940. Härmälän kirkkokilpailu, 62-64

Arkkitehti 4/1941. Vaasan seurakuntatalokilpailu, 61-64

Arkkitehti 3/1944. Sakkolan kirkkokilpailu, 23-35

Arkkitehti 5/1945. Meilahden kirkkokilpailu, 62-68

Arkkitehti 3-5/1948. Sallan kirkkokilpailu, 31-37

Arkkitehti 3-5/1948. Rovaniemien kirkkokilpailu, 38-45

Arkkitehti 3-5/1948. Rovaniemien kirkon uusintakilpailu, 46-50

Arkkitehti 3-5/1948. Adventskirken. Kööpenhamina, 51

Arkkitehti 5/1949. Lohjan seurakuntatalokilpailu, 85-88

Arkkitehti 1/1951. Tampereen seurakuntien liike- ja seurakuntatalokilpailu, 1-10

Arkkitehti 11/1952. Seinäjoen kirkkokilpailu, 175-185

Arkkitehti 11/1954. Lauttasaaren seurakunnallisen työkeskuksen kilpailu, 193-197

Arkkitehti 9/1959. Kalevan kirkon suunnittelukilpailu. Kilpailuliite nro. 2

Aalto, Alvar, 1959. Vuoksenniskan kirkko. Arkkitehti 12/1959, 201

Blomstedt, Märta, 1941. Kannonkosken kirkko. Arkkitehti 7-8/1941

Eerikäinen, Eero ja Osmo Sipari, 1950. Sallan kirkko. Arkkitehti 3/1950, 47
Järvi, Jorma, 1953. Suurkirkon piirin seurakuntatalo. Arkkitehti 7/1953, 105
Paalanen, Martti, 1940. Warkauden seurakunnan kirkko ja pappila. Arkkitehti
7/1940, 53
Toiviainen, Tarja ja Esko, 1950. Nuijamaan kirkko ja pappila. Arkkitehti 3/1950,
41
Sormunen, Eino, 1957. Sakraalirakennuksille asetettavista historiallisista,
esteettisistä ja liturgisista vaatimuksista. Arkkitehti 9/1957, 143-144.
Ström, Keijo, Olavi Tuomisto, 1957. Alppilan kirkko. Arkkitehti 9/1957, 147
Wickberg, Nils Erik, 1946. Quo vadis architectura? Arkkitehti 7/1946

Aamulehti 4.12.1949

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2655927?term=Härmälän&term=kellotapuli&term=Kellotapuli&page=3>

Aamulehti 29.12.1949

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2655943?term=Härmälän&term=Härmälän&term=kellotapuli&page=5>

Hieta, Mikko, 2022. Onko Hätilän kirkko kirkko – seurakuntasalillakin voi olla kirkon luonne. Hämeen Sanomat, 24.9.2022

<https://www.hameensanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/5404722> luettu 15.10.2023

Helsingin Sanomat 22.5.1939. Härmälän kirkko rakennetaan aikaisintaan ensi vuonna

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1986567?term=Härmälän&page=7>

Hämeen Sanomat 21.7.2012. Rytmii kertoo, kenelle kellot soivat

<https://www.hameensanomat.fi/paikalliset/5117544> luettu 25.9.2023

Hämeen Sanomat 27.10.2015. Koska Hätilän kirkko taas avaa ovensa?

<https://www.hameensanomat.fi/paikalliset/5183364> luettu 25.9.2023

Hämeen Sanomat 5.1.2021. Hätilän kirkko odottaa pimeänä, hiljaisena

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2288502?term=HÄMEEN%20SANOMAT&term=Hämeen%20Sanomien&term=Hämeen%20Sanomat&term=Hämeen%20Sanomista&page=20>

Hämeen Sanomat 7.10.2022. Sudämellä suunniteltu rakennus on nyt kuin yksinäinen ja unohdettu vanhus – Mikä tekee kirkosta kirkon

<https://www.hameensanomat.fi/paakirjoitus-mielipide/5405441> Luettu 9.12.2023

Hurme, Tuure. 2020. Siinä se soi, mutta miksi? Kirkonkello on kristinuskon mahtava mediaväline, jolla on nyt uusia suunnitelmia. Kirkko ja kaupunki 24.2.2020

<https://www.kirkkojakaupunki.fi/-/siina-se-soi-mutta-miksi-kirkonkello-on-kristinuskon-mahtava-mediaväline-jolla-on-nyt-uusia-suunnitelmia> Luettu 20.12.2023

Mäntyneva, Riitta. 2019. Hätilän kirkko odottaa kuntotutkimuksen tuloksia. Hämeen Sanomat 15.11.2019

<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/2111438?term=Hätilän%20kirkko&term=kellotornin&page=10>

- Sarjanto, Ari Pekka, 2018. Itäpuolen asukkaat saavat pitää kirkkonsa – Hätilän seurakuntatalo ja kirkko kunnostetaan. Hämeenlinnan kaupunki uutiset 14.12.2018 <https://www.hameenlinnankaupunki uutiset.fi/paikalliset/4864730> luettu 14.11.2023
- Silta – Tamprelainen seurakuntalehti, 5.10.2022.
https://www.siltalehti.fi/sivustot/silta/loytoretkia/sattumuksia_kirkon_kulmilla/pitkansitkea_projekti.61278.blog#c129c53a luettu 10.1.2023
- Turun Sanomat 12.12.1956.
<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/1149412?term=Jongunjoelle&term=Jongunjoen&term=rajaseutukirkolle&term=Jongunjoella&page=14>

Sähköiset lähteet

- Anttila, Pirkko, 1998. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta.
<https://metodix.fi/2014/05/17/anttila-pirkko-tutkimisen-taito-ja-tiedon-hankinta/#2.3.2%20Hermeneuttinen%20tieteenperinne> luettu 5.2.2024
- Benjamin, Walter, 1939. "The Work of Art in the Age of Its Technological Reproducibility," käänntänyt Harry Zohn, teoksessa vol. 4 of Walter Benjamin: Selected Writings, 1938–1940, toimittanut Marcus Bullock and Michael W. Jennings, 4 vols. Harvard University Press, 2003
<https://anarch.cc/uploads/walter-benjamin/selected-writings-vol-4.pdf>
- Bygden, Bengt, Daniel Eriksson, Mattias Hallgren ja Elisabeth Krantz. 2014. Klockstaplar i Skara stift. <https://sodrarada.se/wp-content/uploads/2017/03/Klockstaplar-läsvesion-web-15-dec.pdf> luettu 10.9.2022
- Dhima, Sari 2008. Tila tilassa, Liturgian ja tilan dialogi alttarin äärellä.
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-4708-4>
- Hanka, Heikki ja Helena Lonkila, 2020. The negotiated cultural environment
http://www.lasproceedings.lv/wp-content/uploads/2020/07/2_Helena-Lonkila-Heiki-Hanka.pdf luettu 10.2.2023
- Heiskanen, Jari, 2016. Hämeenlinnan yhteiskoulun rakennusinventointi.
<https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2019/03/Hameenlinnan-Yhteiskoulu-rakinvrapp.pdf> luettu 20.1.2024
- Häyhä, Heikki, Sari Jantunen ja Leena Paaskoski, 2015. Merkitysanalyysimenetelmä.
<https://museoliitto.fi/wp-content/uploads/2023/10/Merkitysanalyysimenetelma1.pdf>
- Hämeenlinnan seurakunnat, ei pvm. Tulevaisuuden seurakuntatalot työryhmän loppuraportti.
https://www.hameenlinnanseurakunnat.fi/documents/52228314/56967261/Loppuraportti_tulevaisuuden-seurakuntatalot.pdf/bf4baeb1-f300-e05c-3ba0-ac9233c0eb03 luettu 20.1.2024
- ICOMOS, 2011. Madridin asiakirja – 1900-luvun rakennusperinnön suojelun periaatteita. https://icomos.fi/wp-content/uploads/2019/11/Madridin-dokumentti_suomeksi-06052014-madridindokumentti_suomeksi08052014.pdf
- Karvinen, Irma, ei pvm. Savonlinnan seurakunnan historiikki.
<https://www.savonlinnanseurakunta.fi/savonrannan-kirkkopiiri/historia> luettu 19.1.2024

Kirkkolaki 652/2023. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230652#V5>

Kirkon tilastot, 2024. Rakennustilasto 2024
<https://www.kirkontilastot.fi/viz?id=256>

Kotimaisten kielten keskus. Kielitoimiston sanakirja.
<https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/kellotapuli?searchMode=all> luettu 10.10.2023

Kustavin Seurakunta, ei pvm. Kustavin kirkko.
<https://www.kustavineseurakunta.fi/kirkko-ja-tilat/kirkko/kustavin-kirkko> luettu 15.1.2024

Lahden seurakunnat, ei pvm. Launeen kirkko.
<https://www.lahdenseurakunnat.fi/kirkot-ja-tilat/kirkot-ja-kappelit/launeen-kirkko> luettu 14.1.2024

Lahden yleiskaava 2030. https://www.lahti.fi/tiedostot/liite5_y-203_teamakartta-ja-kohdeluettelo-1_arvokkaat-kulttuuriymparistot/

Laki rakennusperinnön suojelemisesta 498/2010
<https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/2010/20100498>

Lindh, Tommi, 2021. Luento Kulttuuriympäristön suojeleminen (KUOS115) kurssilla Jyväskylän yliopistossa 23.11.2021

Lonkila, Helena ja Heikki Hanka, 2020. The negotiated cultural environment
http://www.lasproceedings.lv/wp-content/uploads/2020/07/2_Helena-Lonkila-Heiki-Hanka.pdf luettu 10.2.2023

Loukusa, Kerttu, 2022. Pirkanmaan seurakuntatalot 1945-1999
<https://www.rakennettuhyvinvointi.fi/fi/seurakuntien-rakennukset/pirkanmaan-seurakuntatalot-1945-2000>

Arkkitehtuurimuseo, ei pvm. Jälleenrakennuskausi
<https://www.mfa.fi/kokoelmat/tietopakettit/jalleenrakennuskausi/> luettu 9.9.2022

Mettälä, Jari, 2018. Hätilä II – asemakaavan muutos.
https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2019/10/SEL_2521_HatilaII_hyv_03092018.pdf

Mettälä, Jari, 2019. Asemakaavan selostus – Hätilän koulukeskus
https://www.hameenlinna.fi/wpcontent/uploads/2019/08/SEL_2543_HAK_hyv_06062019.pdf Luettu 5.2.2024

Mettälä, Jari, 2020. Asemakaavan selostus – Vuorentaan koulu asemaavan muutos
https://www.hameenlinna.fi/wp-content/uploads/2021/12/2587-Vuorentaan-koulu-selostusehdotus-20_05_21_liitteinen.pdf

Minkovitch, Sari, ei pvm. Härmälän seurakuntatalo,
<https://webpages.tuni.fi/koskivoimaa/kaupunki/1940-60/kirmala.html> luettu 15.12.2022

Museovirasto, 2009. Kustavin kirkkoympäristö.
https://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=5127 luettu 17.1.2024

Museovirasto, ei pvm. Merijärven kirkko.
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=200642 Luettu 17.1.2024

- Niskanen, Riitta, 2012. Selvitys Lahden sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä.
<https://www.lahti.fi/tiedostot/selvitys-lahden-sodanjälkeisesta-rakennusperinnosta/>
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, Ympäristöministeriö, 2014.
Kulttuuriympäristöstrategia 2014-2020
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10138/43197/Kulttuuriympäristöstrategia_2014.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Opetus- ja kulttuuriministeriö, 2017. Faron sopimus voimaan Suomessa
<https://okm.fi/-/faron-sopimus-voimaan-suomessa> luettu 7.10.2023
- Ortiz-Nieminen, Oscar, 2012. Työväelle työkeskus – Teksti, tila ja sukupuoli Alppilan kirkon arkkitehtuurissa. Pro gradu tutkielma
- Ortiz-Nieminen, Oscar 2022. Seurakuntatalorakennukset ja -arkkitehtuuri 1940–1990-luvuilla. Museovirasto, Rakennettu hyvinvointi- portaali,
<https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/>
- Palvelkaa Herraa iloiten – Jumalanpalveluksen opas, Kirkkohallitus 2009.
<https://kirkkokasikirja.fi/jp-opas.pdf> luettu 12.12.2023
- Piiparinen, Pekka, 2021. Pohjois-Karjalan kulttuuriympäristöohjelma 2021-2027.
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/180511/Raportteja_40_2020.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Pirkanmaan maakuntamuseo, 2012. Kantatehtaan ympäristön inventointi.
https://ekstrat.tampere.fi/ytoteto/aka/nahtavillaolevat/8388/selvitykset/liite_16_rakennusinventointi_2012.pdf
- Sahlberg, Maria, 2010. Talon tarinat – rakennushistorian selvitysopas
<https://www.museovirasto.fi/uploads/Arkisto-ja-kokoelmapalvelut/Julkaisut/talon-tarinat-opas.pdf>
- Savolainen, Panu, Tuomas Akaala, Marko Huttunen, Laura Laine, Tuomo Wallenius, Lauri Viinikkala, 2022. Dendrologisia ajoitustuloksia uuden ajan alun kohteista: Turun Qwenselin talo, Lokalahden kellotapuli ja Keminmaan vanhan kirkon puuholvi. SKAS, vol 2022, no.1, 45-48.
<https://aaltodoc.aalto.fi/items/28c1d492-260f-4cab-80b0-9c5135c1a5f7>
- Savonlinnan seurakunta, ei pvm.
<https://www.savonlinnaseurakunta.fi/vuoriniemen-seurakuntatalo> luettu 15.4.2023
- Suomen ev.lut. kirkko, 2017. Suomen evakelis-luterilaisen kirkon kulttuuriperintöstrategia vuoteen 2024. <https://evl.fi/plus/wp-content/uploads/sites/3/2023/08/KupeStrategia-vuoteen-2024-web.pdf>
- Tieteen termipankki 15.3.2024: Filosofia:hermeneutiikka.
<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:hermeneutiikka> luettu 14.2.2024
- Tuomainen, Kristian, 2019. Hämeen maakunnallisesti arvokkaat rakennetut ympäristöt.
https://www.hameenliitto.fi/content/uploads/2020/02/hameen_makunnallisesti_arvokkaat_rakennetut_kulttuuriymparistot_selvitys.pdf
- Vuojala, Petri, 2021.
https://www.lahdenmuseot.fi/uploads/sites/1/2021/03/4f1dc7c4-rakennussuojelun-arvofilosofiaa_vuojala_petri.pdf luettu 5.5.2023

- Vuorinen, Juha, 2023. Moderni kulttuuriympäristö on tässä ja lännä! – Kohti arkiympäristön tunnistamista ja tunnutamista. <https://docomomo.fi/moderni-kulttuuriymparisto-on-tassa-ja-lasna/> luettu 5.4.2024
- Wager, Henrik, 2006. Päijät-Hämeen rakennettu kulttuuriympäristö. https://paijat-hame.fi/wp-content/uploads/2020/11/Paijat_hameen_rakennettu_kulttuuriymparisto_A159pdf.pdf

Painetut lähteet

- Airas, Jukka-Pekka, 1992. Uuden kirkkoarkkitehtuurin ongelmat. Suomalainen teologinen kirjallisuusseura.
- Feilden, Bernard, 1995. Conservation of 20th century buildings. Kirjassa Conservation Training – Needs and Ethics, Toimittanut Anu Ahoniemi. Helsinki: ICOMOS Finnish National Committee
- Gadamer, Hans-Georg, 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Tampere: Vastapaino
- Haapio, Markku, toim. 1980. Suomen kirkot ja kirkkotaide 2. Lieto: Offset
- Hirsjärvi, Sirkka ja Helena Hurme. 2000. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino
- Jetsonen, Sirkkaliisa, 2013. Miksi moderni, mikä moderni. Teoksessa Kulttuuriympäristön monet kasvot, Toimittanut Miia Perkkiö. Suomenlinnan hoitokunta.
- Lilius, Henrik, 2014. Miksi vaalimme aineellista kulttuuriperintöä? Teoksessa Rakennussuojelu ajassa, toimittanut Kirsti Kovanen, Margharetta Ehrström, Maunu Häyrinen ja Aura Kivilaakso. Porvoo: ICOMOSin Suomen osasto
- Karhunen, Eeva, 2014. Porin Kuudennen osan tarinoista rakennettu kulttuuriperintö. Turku: Turun yliopisto
- Knapas, Marja Terttu, Riitta Nikula ja Kristiina Paatero, 1992. Suomalainen puukirkko. Helsinki: Suomen rakennustaiteen museo
- Knapas, Marja Terttu, Soile Tirilä, 2008. Suomalaista kirkkoarkkitehtuuria 1917–1970. Helsinki: Museovirasto
- Koho, Timo, 2000. Modernismi suomalaisessa arkkitehtuurissa 1900-1960. Helsinki: Rakennustieto Oy
- Koho, Timo, 2008. Suomalaisen kirkkoarkkitehtuurin suhde kansainväliseen modernismiin 1950-1970. Kirjassa Uskon tilat ja kuvat – Moderni suomalainen kirkkoarkkitehtuuri ja -taide. Toim. Arto Kuorikoski, 2008. Helsinki: Suomalainen teologinen kirjallisuusseura
- Niskanen, Aino, 2013. Suojelun ja koulutuksen haasteita. Kirjassa Kulttuuriympäristön monet kasvot, Toim. Miia Perkkiö. Helsinki: Suomenlinnan hoitokunta
- Niukkanen, Kirsi, 2012. Jälleenrakennuskauden rakennusperinnön kulttuuriarvot Satakunnassa. Kirjassa Satakunnan kulttuuriympäristöt eilen, tänään ja huomenna. Toimittanut Niina Uusi-Seppä. Satakunnan Museo.

- Ortiz-Nieminen, Oscar 2021. Kaikenlaiselle toiminnalle tilaa riittää, kaikenlaisille seurakuntalaisille paikkoja on: Monitoimikirkkoarkkitehtuuri Helsingin seudulla 1900–1960-luvuilla. Helsingin Yliopisto.
- Pettersson, Lars, 1989. Suomalaisten ristikirkkojen varhaisvaiheita. Teoksessa ARS, Suomen taide 4. Helsinki: Otava
- Pettersson, Lars, 1986. Tornion kirkko ja kellotapuli. Kirjapaino Osakeyhtiö Kaleva
- Puusa, Anu ja Pauli Juuti, 2020. Laadullisen tutkimuksen menetelmät ja näkökulmat. Helsinki: Gaudeamus
- Rönkkö, Emilia, 2012. Kulttuuriympäristöselvitykset. Tieto, taito ja ymmärrys maaseudun maankäytön suunnittelussa. Väitöskirja, Oulun yliopisto.
- Salokangas, Sakari. 1967. Kirkkojemme vanhat tapulit. Porvoo: WSOY
- Salokorpi, Asko, 1990. Arkkitehtuuri vuoden 1940 jälkeen. Kirjassa ARS, Suomen taide 6. Helsinki: Otava
- Silverhuth, Voitto, 2013. Tampereen seurakuntien historia 2 – Tampereen evankelisluterilaiset seurakunnat vuodesta 1945 vuoteen 2010. Helsinki: SKS.
- Syrjälä, Leena, Sirkka Ahonen, Eija Syrjäläinen, Seppo Saari, 1994. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjayhtymä Oy
- Tuominen, Laura, 1992. 1900-luvun rakennusperintö – luettelointi- ja suojelukysymyksiä. Helsinki: VAPK-kustannus: Ympäristöministeriö
- Vuojala, Petri, 2014. Paradokseja – Ajatuksia arvoista ja arvojen arvotuksesta restauroinnissa. Teoksessa toim. Kovanen, Kirsti, Marghareta Ehrström, Maunu Häyrinen, Marjo Vepsä ja Aura Kivilaakso. Rakennussuojelu ajassa, pohdintoja rakennetun ympäristön suojelusta. Porvoo: ICOMOSin Suomen osasto
- Väkevä, Lauri, 1999. Musiikin merkitys ja musiikkikasvattajuus Davis J. Ellitotin praksiallisessa musiikkikasvatusfilosofiassa. Licensiaatin tutkielma, Oulun Yliopisto

Kuvat:

Kuva 1: Torni- ja pukkitapulin rakenteet. Byggden 2014 . <https://sodrarada.se/wp-content/uploads/2017/03/Klockstaplar-läsvesion-web-15-dec.pdf>

Kuva 2: Oriveden vanhan kirkon tapuli. kuva: Tuomo Virtanen, 2009. Vapriikin kuva-arkisto <https://finna.fi/Record/siiri.urn:nbn:fi-vapriikkihttp%253A%252F%252Fwww.profium.com%252Farchive%252FArchivedObject-1DD6BF76-1537-0B88-A49C-BE322274A0E3?sid=4106568374&imgid=1>

Kuva 3: Kurikan kirkon tapuli. Kuva: Maija Kairamo, 1986. <https://finna.fi/Record/museovirasto.BB1D3491DE313329580A593CD21577D4?sid=4154223968>

Kuva 4: Lemin kellotapuli. Kuva: Rinno Kenzi, 1982 (Lappeenrannan museot) <https://finna.fi/Record/lappeenrannanmuseot.72382640-0ED6-4FE7-A2BC-1FFD2BAFA29A?sid=4154233178>

Kuva 5. Tutkittavat kellotapulit Suomen kartalla.

(<https://asiointi.maanmittauslaitos.fi/karttapaikka/>)

Kuva 6: Härmälän kellotapuli. Kuva: Lauri Salminen

Kuva 7: Rakennuslupakuva 28.12.1949 (Tampereen Rakennusvalvonnan Arkisto).

Kuva 8: Vuoriniemen kellotapuli. Kuva: Savonlinnan seurakunta

<https://www.savonlinnanseurakunta.fi/documents/475004/1676190/vuoriniemi.jpg>

Kuva 9: Hätilän kellotapuli. Kuva: Lauri salminen

Kuva 10: Nurmijärven kellotapuli. kuva: wikipedia

https://fi.wikipedia.org/wiki/Nurmijärven_seurakuntatalo#/media/Tiedosto:Nurmijärven_srk_talo_kellotapuli_Lieksa_1.jpg

Kuva 11: Launeen kellotapuli. Kuva: Tiina Rekola 2012. Selvitys Lahden

sodanjälkeisestä rakennusperinnöstä <https://www.lahti.fi/tiedostot/selvitys-lahden-sodanjälkeisestä-rakennusperinnosta/>

Kuva 12: Karttulan vanha tapuli (Kuva: Salokangas 1967)

